תלמוד בבלי · מפרשים על המסכתות הקטנות · נחלת יעקב

נחלת יעקב על מסכת שמחות

רבי יעקב נאומבורג

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נחלת יעקב על מסכת שמחות

רבי יעקב נאומבורג

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נחלת-יעקב-על-מסכת-שמחות/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
הלכה א 7
הלכה ב 9
הלכה ג 9
הלכה ד 9
הלכה ה 9
הלכה ו 9
הלכה ז 9
הלכה ח 10
הלכה ט 10
הלכה יב 10
הלכה יג 11
הלכה יד 11
פרק ב 11
הלכה א 11
הלכה ב 11
הלכה ד 11
הלכה ז 12
הלכה ח 12
הלכה ט 12
הלכה י 13
הלכה יא 13
הלכה יג 13
הלכה יד 13
פרק ג 14
הלכה א 14
הלכה ב 14
הלכה ד 15
הלכה ה 15
הלכה ו 16
הלכה ח 16
הלכה ט 17
הלכה י 17
פרק ד 18
הלכה א 18
הלכה ב 18
הלכה ג 18
הלכה ד 19
הלכה ה 19
הלכה ו 19
הלכה ז 19
הלכה ח 19
הלכה י 19
הלכה יב 20
הלכה יג 20
הלכה יד 20
הלכה טו 21
הלכה יז 21
הלכה יח 21
הלכה יט 21
הלכה כא 22
הלכה כב 22
הלכה כג 22
הלכה כד 22
הלכה כה 22
הלכה כו 22
הלכה כז 22
הלכה כח 23
הלכה כט 23
הלכה ל 23
הלכה לא 24
הלכה לב 24

הלכה לג 24
הלכה לד 25
פרק ה 25
הלכה א 25
הלכה ב 26
הלכה ג 26
הלכה ד 26
הלכה ה 27
הלכה ו 27
הלכה ז 27
הלכה ח 27
הלכה ט 28
הלכה י 28
הלכה יא 29
הלכה יב 29
הלכה יג 29
הלכה יד 30
הלכה טו 30
הלכה טז 30
הלכה יז 30
פרק ו 31
הלכה א 31
הלכה ב 31
הלכה ג 31
הלכה ד 32
הלכה ה 32
הלכה ו 32
הלכה ח 33
הלכה ט 33
הלכה י 33
הלכה יא 34
הלכה יב 34
פרק ז 34
הלכה א 34
הלכה ב 35
הלכה ג 35
הלכה ד 35
הלכה ה 36
הלכה ו 36
הלכה ז 36
הלכה ח 37
הלכה י 37
הלכה יא 37
הלכה יב 37
הלכה יד 39
הלכה טו 40
הלכה טז 40
הלכה יז 40
הלכה יח 41
הלכה יט 41
הלכה כ 41
הלכה כא 41
הלכה כב 42
הלכה כג 42
הלכה כד 43
פרק ח 44
הלכה א 44
הלכה ב 44
הלכה ג 44
הלכה ד 45
הלכה ה 45
הלכה ו 45
הלכה ז 46
הלכה ח 47

הלכה ט 47
הלכה י 48
הלכה יא 48
הלכה יב 48
הלכה יג 49
הלכה יד 49
הלכה טו 50
הלכה טז 50
פרק ט 50
הלכה א 50
הלכה ב 51
הלכה ג 51
הלכה ד 51
הלכה ו 51
הלכה ז 52
הלכה ח 52
הלכה ט 53
הלכה יא 53
הלכה יב 53
הלכה יג 53
הלכה יד 54
הלכה טו 54
הלכה טז 54
הלכה יז 55
הלכה יח 55
הלכה יט 56
הלכה כ 56
פרק י 56
הלכה א 56
הלכה ב 57
הלכה ג 57
הלכה ד 57
הלכה ה 57
הלכה ו 57
הלכה ז 58
הלכה ח 58
הלכה ט 58
הלכה י 58
הלכה יא 59
הלכה יג 59
הלכה יד 59
פרק יא 60
הלכה א 60
הלכה ב 60
הלכה ג 61
הלכה ה 61
הלכה ו 61
הלכה ז 62
הלכה ח 62
הלכה ט 63
הלכה יא 63
הלכה יב 63
הלכה יג 63
הלכה יד 64
הלכה טז 64
הלכה יז 64
הלכה יח 65
פרק יב 65
הלכה א 65
הלכה ב 65
הלכה ג 65
הלכה ד 65
הלכה ה 66
הלכה ו 66

הלכה ז 66
הלכה ח 66
הלכה ט 67
הלכה י 67
הלכה יא 67
הלכה יב 67
הלכה יג 68
פרק יג 68
הלכה א 68
הלכה ב 68
הלכה ג 69
הלכה ד 69
הלכה ה 69
הלכה ו 69
הלכה ז 69
הלכה ח 70
הלכה ט 70
פרק יד 70
הלכה א 70
הלכה ב 71
הלכה ג 71
הלכה ד 71
הלכה ה 71
הלכה ו 72
הלכה ז 72
הלכה ח 72
הלכה ט 73
הלכה י 73
הלכה יא 73
הלכה יב 73
הלכה יג 74
הלכה יד 74
הלכה טו 74
הלכה טז 75

פרק א

הלכה א

ויהי בחצי הלילה כו'. יש לדקדק למאי הביא הך דרשה להתחלת מסכת זו כיון דאין בזה הדרוש נפקותא לענין דינא. ונ"ל ליישב דמן דרשה זאת יש סמך וראיה להתחלת מסכת זו. והוא ע"פ גמרא דסנהדרין דף ל"ט ע"א שאל האי מינא לר' אבהו אלהיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה כי קבר למשה במאי טבל וכ"ת במיא הא כתיב מי מדד בשעלו מים א"ל בנורא דכתיב כי הנה ה' באש יבא ומי סלקא טבילותא א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא דכתיב כל אשר לא יבא באש תעבירו במים ע"ש פרש"י. וכתבו תוספות הא לא קשה ליה האיך נטמא דישראל נקראו בנים למקום ע"כ. ולפי"ז יש להקשות גבי מכת בכורים דכתיב והי' הכה כל בכור שהוא בעצמו ובכבודו המית אותם כדרשות המגיד אני ה' ולא השליח א"כ קשה קושית תוס' האיך טימא עצמו וע"ז לא שייך תירוץ תוספות. אמנם אי אמרי' דגוסס הוי כחי לכל דבר א"כ לק"מ כיון דמכח רומיא דהני קראי מוכח דהקבי"ה שווי' גוססים א"כ לק"מ קישית תוספות דהרי לא טימא להן במותן. ומעתה מקושר ומחובר הדק היטב דרשה זו להתחלת המסכת כיון דההחיל במסכת זו הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר וקשה מנ"ל הא לכן הקדים דרשה זו דמוכח מרומיא דקראי דהקבי"ה שווי' גוססים א"כ מוכח דגוסס הוי כחי דאם לא כן תקשה קושית תוס' האיך טימא להן אע"כ דגוסס הוי כחי:

כחי לכל דבר. הלכה זו הביא הרי"ף פרק אלו מגלחין והטור ביו"ד סי' של"ט.והא דקתני גוסס הוי כחי לכל דבר מפרש הר"ן דהיינו לענין גט דאם רמז ליתן גט לאשתו נותנין ולענין מתנה ולענין שכהן מותר לכנוס בבית שיש בו גוסס עכ"ל.אמנם במסכת קדושין דף ע"ח ע"ב מחולקין רש"י ותוש' בגוסס לענין מתנה והטור אה"ע סי' קכ"א הביא מחלוקתם. וכן לענין כהן אי מותר לכנוס בבית הגוסס תליא בחילופי גרסאות במס' נזיר דף מ"ג ע"א וע"ש וריב הפוסקים הסכימו דאסור לכנוס הכהן בבית שיש בו גוסס ועיין בהרי"ף והרא"ש הלכות טומאה:

זקוק ליבום. נ"ל שצ"ל זוקק ליבום. פי' אם מת אחיו כשהוא גוסס ואין לו אח אחר אשת אחיו אסורה לשוק כל זמן שהוא גוסס. וכן פוטר מן היבום אם מת אביו כשהוא גוסס ואין לאביו בן אחר אפ"ה אמו פטורה מן היבום דהוא נחשב כחי ואע"פ שאח"כ מת פטורה מן היבום כמו תינוק בן יום אחד דפוטר מן היבום כדאיתא במסכת נדה דף מ"ג ע"ב:

ומאכיל בתרומה. אם היתה אמו בת ישראל הנישאת לכהן אוכלת תרומה בשבילו כל זמן שהוא גוסס:

ופוסל בתרומה. אם היתה אמו בת כהן הנשואה לישראל אסורה לאכול בתרומת בית אביה כל זמן שהוא גוסס דנחשב כחי וכתיב וזרע אין לה ושבה אל בית אביה וא"כ כל זמן שבנה גוסס הוי כחי ואסורה לאכול בתרומת בית אביה:

ונוחל ומנחיל. נ"ל דנוחל ומנחיל חדא הוא וה"פ נוחל מן האם כגון אם מתה אמו בשעה שהיה גוסס יורש הוא מן אמו ואם אח"כ מת הוא מנחיל את הנכסים מאמו לאחיו מאביו משא"כ א' אמרינן דגוסס הוי כמת הוי שקלי לנכסי אמו קרובי אמו. והכי איתא נמי במסכת נדה דף מ"ד ע"א במתני' תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה כו' ונוחל ומנחיל ומקשי בגמרא נוחל ממאן מאביו ומנחיל למאן לאחיו מאביו אי בעי מאבוה לירתיה ואי בעי מיניה לירהיה פרש"י אפי' חשיבא ליה כמאן דליתא. ירתי אחר מיפת אביהם ואיהו מאי אהני ומשני רב ששת נוחל בנכסי האם להנחיל לאחיו מן האב וע"ש פי' רש"י והיינו ממש כמ"ש:

כאבר מן כחי. דיש חילוק בין אבר שפירש מן המת לאבר שפירש מן החי דאבר שפירש מן המת כזית בשר הפורש מאותו אבר מטמא כמת אבל כזית בשר הפורש מאבר מן החי טהור כדאיתא בפ"ה דעדיות וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהל' טומאת המת ואם כן אבר הפורש מגוסס דינו כאבר שפורש מהחי:

כבשר מן החי. דקי"ל בשר הפורש מן המת טמא ובשר הפורש מן החי טהור וא"כ בשר הפורש מגוסס דינו כבשר הפורש מהחי וטהור:

וזורקין על ידו כו'. דקי"ל חטאת שמתו בעליה למיתה אזלי ובאשם ירעה עד שיסתאב אבל כל זמן שהוא גוסס מותר לזרוק דם חטאתו ואשמו דלא הוי כחטאת שמתו בעליה ואין להקשות מהא דאיתא בגיטין דף כח השולח גט לאשתו והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים וכן השולח חטאתי ממדינת הים מקריבין אותו בחזקת שהוא קיים ואמר רבה עלה ל"ש אלא חולה כו' אבל הניחו גוסס אין מקריבין אותו שרוב גוססין למיתה. אבל לק"מ דודאי כ"ז שהגוסס לפנינו מחזיקין אותו בחזקת חי אבל כשעברו איזה ימים אמרינן מסתמא מת כיון דרוב גוססין למיתה וכ"כ בטוי"ד סי' של"ט בשם מהר"ם מרוטנבורג מי שאמרו לו ראינו בנך או אחיך גוסס היום ג' ימים הוא בחזקת שמת וצריך להתאבל עליו וכן כתב המרדכי והרא"ש פרק ואלו מגלחין:

הלכה ב

אין קושרין כו'. שהיה דרכן לקשור לחייו כדי שלא יפתח פיו וכן לפקוק נקביי שלא יכנס הרוח ויתפח ומה"ט מניחין נמי דבר המיקר על כריסו כ"ז אסור בגוסס והטעם שלא יקרב את מיתתו כדאיתח בש"ע סי' של"ט:

עד אשר כו'. מסיפא דקרה מייתי ראיה דכתיב ותשבר כד על המבוע ודרשינן במסכת שבת זה הכרס שמתבקע לאחר מיתה ומש"ה דרך להניח דבר המיקר על הכרס כדי שלא יתפח וכן מבואר להדיא במס' שבת דף קנ"א ע"ב:

הלכה ג

ע"ג החול כו'. כדי שיצטנן ולא יתפח וכן ע"ג מלח כל זה אסור עד שעה שימות:

הלכה ד

אין מעמידין כו'. נ"ל שצ"ל אין מעמצין את עיני הגוסס וכן קתני להדיא במתני' דשבת שהיה ר"מ אומר מושלו כו'. צ"ל שהיה רמ"א משל לנר וכן הוא בגמ' דשבת:

הלכה ה

ואין חולצין שבימיהם היה דרך האבלים לחלוץ הכתף כל אלו אסור כשהוא גוסס. וכתב הר"ן ס"פ ואלו מגלחין הטעם בכל אלו שאסורין כדי שלא להבעיתו ועי"כ יתקרב מיתתו:

הלכה ו

אין משמעין עליו. אין מקבצין בני אדם כדי להתעסק עמו והוא מל' הקרא וישמע שאול וכן אין משננין את מעשיו לספר בשבחו. והני נמי טעמא הוא כמו ברישא שלא להבעיתו:

רי"א אם חכם. נ"ל טעמא דר"י דת"ח בלא"ה רגילין לספר ממעשיו הטובים ומש"ה אין מבעיתין אותו בכך:

הלכה ז

אין שואלין כו'. לא מצאתי דין זה ברי"ף והרא"ש גבי גוסס ונ"ל דט"ס הוא ואין כאן מקומו אלא מילתא באפיה נפשיה הוא וה"פ אין שואלין בעיר זה את זה. כשיש מת בעיר אין אדם שואל בשלום חבירו ודוקא בבא בכפר קטן שהכל יודעין כשיש מת בעיר אבל עיר גדולה מותר. וכ"כ הרמב"ן להדיא בספר תורת האדם וז"ל תניא באבל רבתי אין שואלין שלום זה לזה והמת בעיר בד"א בכפר קטן אבל בעיר גדולה שואלין עכ"ל:

מהותך מסורת כצ"ל מחותך מסורס. פי' שהוציאו הוולד מן הבטן איברים איברים וכן היוצא הפוך שאינו יכול לחיות וכן הנפלים דהיינו בן שמונה אפילו חי אפ"ה הוי נפל דאינו יכול לחיות או בן תשעה מת בכל אלו אין מתעסקין להספידם הר"ן ס"פ א"מ:

הלכה ח

כותי ועבד. ר"ל כותי ועבד הקנוין לישראל אין מתעסקין עמהם להספידם:

ר"י אומר הוי טובי. הוי לשון גניחה וצעקה. והא דקתני הוי טבי לאו דוקא אלא כיון שעבדו של ר"ג היה שמו טבי לכך נקט הוי טבי. ובמסכת ברכות פרק היה קורא קתני לה בשם רבי יוסי ולא בשם רבי יהודה:

הלכה ט

נכוין בפושרין. כלומר סבור הייתי שתבינו דבר ברמז מועט שראיתם אותי סר מעליכם כשנכנסתי לחצר וראיתי שאפילו ברותחים אין אתם נכוים שהלכתי לבית כדי שלא תבואו לנחמני ואין אתם מבינים כוונתי:

חשובים כבהמה. ומסיים בגמרא כשם שאומרים על שורו וחמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים על עבדו ושפחתו שמתו המקום ימלא לך חסרונך:

הלכה יב

כשר היה. ויש לתמוה מאי מהני לענין תפלין דכשר הוא בשלמא לענין קבלת תנחומין שהוא מפני הכבוד א"ש דעבדים ושפחות היו חשובין כבהמה ומש"ה אין מקבלין עליהן תנחומין אבל טבי עבדו דכשר היה ראוי לכבדו ולקבל עליו תנחומין אבל לענין תפילין דנשים ועבדים פטורים מדאורייתא דמצות עשה שהזמן גרמא היא אם כן מאי נ"מ דכשר הוא אפ"ה פטור דלא עדיף מנשים. ונ"ל דאיתא בעירובין דף צ"ו אשתו של יונה עלתה לרגל ולא מיחו בידה חכמים מיכל בת שאול הניחה תפילין ולא מיחו בידה חכמים וכתבו תוספות שם בפסיקתא תניא דגבי מיכל בת שאול מיחו בה חכמים ופירשו תוס' הטעם דקי"ל תפילין צריכין גוף נקי ונשים אינן זריזות עכ"ל וא"כ י"ל מהאי טעמא נמי אסור לעבד להניח תפילין אע"ג דקי"ל בכל מ"ע שהזמן גרמא אם רצו להחמיר על עצמן ולעשותם אין מוחין כמ"ש הרא"ש סוף פ"ק דקדושין אבל בתפילין כיון דצריכין גוף נקי ועבדים קלי הדעת הם מחינן בהו ולפי"ז שפיר השיב ר"ג על טבי עבדו דכשר הוא ואינו מקלי הדעת כשאר עבדים ויודע להזהר בהן ומשו"ה לא מיחו בו:

הלכה יג

אבא פלוני. פי' רש"י לא בבניהם קאמר אלא בשאר בני אדם כעין שקורין עתה מרי פלוני מרת פלונית כך היו רגילין לומר לבני אדם חשובים אבא ואימא אבל על עבדים ושפחות אין קורין להן אבא ואימא:

ולאימא טביתא. צ"ל של בית ר"ג היו קורין לאבא טבא ולאימא טביתא וטביתא אפשר ששפחתו של ר"ג היתה נקראת כן והכי איתא להדיא במדרש רבה ספר ויקרא פרשה י"ט טביתא אמתיה דר"ג כו' אבל בגמרא דברכות גרסינן בפשיטות של בית ר"ג היו קורין אבא ואימא:

הלכה יד

הלשון בהלכה זאת אינו מדוקדק אבל בגמרא דברכות גרסי' הכי אין קורץ אבות אלא לשלשה דהיינו אברהם יצחק ויעקב ואין קירין אמהות אלא לארבע שרה רבקה רחל ולאה עכ"ל וכן ראויה להיות הכא:

פרק ב

הלכה א

הוי נטלה. ר"ל שניטלה נשמתו הימנו וע"ז פליג ר"ע ואומר שמוטב שלא יאמר כלל משיאמר הוי נטלה דמשמע שהוא בעצמו נטל נפשו:

אין קורעין. כתב הטור ביו"ד סי' שמ"ה והאי אין קורעין פירוש לרחוקים הקורעים לכבוד אבל הקרובים הראוים להתאבל קורעין עליו עכ"ל. וכתב עליו הב"י שהרמב"ן נתן טעם לדבר שהקריעה חיובא הוא וא"ת זה שאינו עושה מעשה עמך פטורים ממנו א"כ אף הם לא ינהגו עליו אבילות ואיך עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים. אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהלי' אבל דאינו נוהג אבילות כלל:

הלכה ב

לא שעלה באילן. דאיכא למימר שמא נאנס ונפל ולא עשה לדעת אלא בעינן שיאמר תחלה לעשות כן ואח"כ ראינו שעלה לגג ונפל מסתמא נעשה לדעת ועי' בב"י סי' שמ"ה:

הלכה ד

והראה לו אביו באזנו. פי' הרא"ש פרק אלו מגלחין סי' צ"ה פירוש שאביו הפחידו נשלם לו המאורע שאירע לו באזנו כדרך שמכין התינוקות ומושכין אותן באזניהם. ואין להקשות דהוי מעשה לסתור דהא גבי דהאי קטן לדעת הוי ואפ"ה אמר ר' טרפון שאין מונעין ממנו שום דבר. אכן כבר כתב שם הרא"ש ליישב דצריך להגיה בברייתא ואס היה

קטן אין מונעין ממנו כלום ומעשה בבנו של גורנס בלוד כו' לפי שהיה תינוק וכשלא לדעת דגדול דמי וכן כתב בטור י"ד סי' שמ"ה גבי קטן הוי כשלא לדעת:

הלכה ז

ולא היו מתאבלין. כדי שתהא בזיונן כפרה להם אלא אוננין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכן שאין אנינות אלא בלב בלבד:

הלכה ח

אין בין שתיקה כו'. ר"ל אם שותקין האבלים הוי כמו בכיה ומשו"ה פליג ואמר אפילו אנינות אין נוהג בהרוגי ב"ד ובש"ס דפוס פפ"ד נדפס על הגליון בזה"ל ר"ל אין בין מתאבלין לאנינות שהוא בלב. וזהו ממש כמו שכתבתי וכן נכון לגרוס כאן:

הלכה ט

אין מברין עליהם. פי' שאין מברין את האבלים ברחבה כדרך שמברין את האבלים בסעודה ראשונה משל אחרים כדאמרינן במ"ק דף כ"ז אבל על הרוגי ב"ד אין מברין דכתיב לא תאכלו על הדם פרש"י בסנהדרין דלה תאכלו על הדם משמע על הנרצח ומסברא אוקמינן לה אהרוגי ב"ד שנהרגין על עונש שלא ינהגו בהם כבוד משום כפרה:

ב"ד שהרג לא היו טועמין. הא נמי ילפינן במסכת סנהדרין מדכתיב לא תאכלו על הדם:

ובשביל שלא לשהות. נ"ל שכצ"ל ובלבד שלא לשהות וטעמא משום עינוי הדין:

ומשקין כו'. פי' כדי שתטרף דעתן ולא ירגשו בצער מיתתן ובמסכת סנהדרין ילפינן לה מדכתיב תנו שכר לאובד ויין למרי נפש:

שני פעמים. במסכת סנהדרין ילפינן מהכא שמעל בחרם ג' פעמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע מדכתיב אנכי חטאתי משמע במעל הזה וכזאת וכזאת משמע עוד פני פעמים ואיכא מ"ד התם שמעל בחמשה חרמים והא דלא איענש בימי משה מסיק התם שקודם שעברו את הירדן לא איענשו על הנסתרות וע"ש:

ואומר ובני זרח כו'. הכי איתא במסכת סנהדרין דף מ"ד ע"ב ופי' רש"י זמרי הוא עכן כדאמרינן לקמן וכוללו הכתוב עם שאר אחיו שהיו צדיקים משמע שגם הוא היה בן עוה"ב שנמחל חטאו ע"י שהתוודה קודם מיתתו:

כאילו עובד עבודת כוכבים. שעל ידי שגנב המכס צריך לפעמים לברוח וגם צריך להעלים שהוא יהודי ועי"כ יכול לבוא לידי כמה עבירות חמורות. ואיידי דקתני לעיל בחייבי מיתות ב"ד נקט נמי שהגונב הוי נמי כחייבי מיתות ב"ד:

הלכה י

כל הפורש כו'. מי הן הפורשין מדרכי הצבור כתב הרמב"ם פ"א מהל' אבל הם האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארן ואין נכללין בכלל ישראל בעשיית המצות ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות אלא הרי הן כבני חורין לעצמן כשאר העובדי כוכבים וכן האפיקורסין והמומרין והמוסרין לאנסין כל אלו נקראין פורשי מדרכי צבור וכ"כ הטור סי' שמ"ה:

הלכה יא

הרוגי מלכות. כתב הטור בשם הרמב"ן דוקא הרוגי מלכי ישראל אבל הרוגי מלכי עובדי כוכבים מונעין מהן הספד וע"ש בב"י:

מאימתי מתחיליין למנות. כלומר מאימתי מונין האבילות שהרי לא נסתם הגולל שלא ניתנו לקבורה שיהא מונין להם מסתימת יגולל כמו בשאר מתים וא"כ מאימתי מתחילין למנות האבילות. ר"ן פרק א"מ:

משעה שנתייאשו כו'. פי' הר"ן שמבקשים מאת המלך ושריו לקוברו וכשמתייאשו מלשאול אותו היום הוא להם כאילו נסתם הגולל וחייבין להתאבל עליהן אע"פ שבדעת של קרובים לגנוב אותן ולקוברן אפ"ה מתאבלין עליהם דמלתא דלא שכיחא היא:

שכל הגונב כו'. כל זה מיותר גם הרי"ף והרא"ש הביאו הלכה זו בשם אבל רבתי ולא העתיקו לשון זה אכן ראיתי בחידושי אנשי שם שכתבו מלתא באפיה נפשיה הוא וכן סדר המשנה פ"ק דביצה שאפר כירה מוכן הוא וכתב הרא"ש מלתא באפי' נפשיה הוא כמו ואפר כירה וה"נ צ"ל כן:

הלכה יג

לא ישרה כו'. כתב הר"ן הטעם לפי שהוא גורם לבזות המת שאומרים אותו האיש הצלוב אחיו של פלוני הוא:

עיר גדולה. דבעיר גדולה אין מכירין זה את זה כ"כ ומ"מ לא ישרה בצד זה דהיינו סמוך לאותו צד שנצלב בו אלא בצד אחר:

עד שיכלה הבשר. כיון שאין הצורה קיימת לא יזכרו אותו לרעה עוד ר"ן פרק א"מ:

הלכה יד

לא ישרה כו'. פירש"י בכתובות לפי שמכירה ברמיזותיו וקריצותיו שמא יבואו לידי עבירה:

ומפנה אשה. הכי מסקינן במסכת כתובות שהיא נדחת מפניו:

והכהנת אע"פ כו'. פרש"י שמא יבוא עליה וכהן אסור בגרושה:

בד"א מן הנשואין. כשנתגרשה מן הנשואין כיון שלבו גס בה חיישינן שמא יבואו לידי עבירה אבל כשנתגרשה מן האירוסין שאין לבו גס בה וכן החולץ ליבמתו שאיי לבו גס בה מותר אע"פ שגס יבמתו שחלץ אסורה עליו כמו גרושה אפ"ה מותר לדור במבוי אחת. ובמסכת כתובות הביא הש"ס בשם אבל רבתי לענין פרעון חוב שאסור לפרוע לו חוב ע"י עצמה כשנתגרשה מן האירוסין אבל בגירסא שלפנינו אינה. והא דנקט לה הך דינא הכא י"ל איידי דאיירי לעיל מי שהיה בעלה צלוב בעיר שאסור לדור באותה עיר נקט לה נמי הך דינא דהמגרש דדמי ליה:

פרק ג

הלכה א

כחתן שלם. היינו לענין אבילות שאביו ואמו חייבין להתאבל עליו והכי אמרי' במסכת נדה דף מ"ד במתני' דקתני בן יומו הרי הוא לאביו ואמו כחתן שלם ומסיק הש"ס למאי הלכתא ומשני לענין אבילות ומוקי שס בגמרא דמיירי דקים ליה בגוויה שכלו חדשיו וכ"כ הרא"ש פרק א"מ סי' פ' דאל"כ נפל הוא ואין חייבין להתאבל עליו ועי' בתוי"ט שנתן טעם לשבח למה נקט האי לישנא כחתן שלם:

לא סוף דבר כי'. כלומר לא בעינן שצריך לחיות יום אחד דוקא אלא כיון שיצא ראשו ורובו ועדיין חי נמי הוא כחתן שלם:

הלכה ב

ויוצא בתיק. במסכת מ"ק דף כ"ד איתא כל ל' יום יוצא בתיק דהיינו שמוציאין אותו בתיק ולא בארון והנא דקתני סתם יוצא בתיק צ"ל נמי דמיירי בתוך ל' יום ולא ידעינן ביה דכלו חדשיו ודינו כנפל ומש"ה יוצא בתיק באשה אחת ובשני אנשים ולא בעינן שיהיו רבים מתעסקין עמו:

אמרו לו אשה כו'. וטעמא דאבא שאול דמתיר כבר כתבו תוס' במ"ק דף כ"ד דס"ל בשעת אבילות דטרידי שרי אבל בעלמא מודה אבא שאול דאיש אחד אסור לייחד עצמו עם שתי נשים:

בשורה. פרש"י א"צ לעמוד עליו בשורה כשחוזרין מבית הקברות עוברים לפני האבל בשורה וכל אחד אומר לו תתנחם:

ברכת אבלים. ברכה שאומרים ברחבה כדאמרינן בכתובות:

ובדלוסקמא ובאגפיים. פרושי קמפרש איזהו דלוסקמא הניטלת באגפיים והכי אמרינן במ"ק דף כ"ד בן ל' יוצא בדלוסקמא אר"י לא דלוסקמא הניטלת בכתף פירוש באדם

אחד אלא באגפיים פי' רש"י בשני ב"א דרך כבוד. אכן גמרא דהכא ע"כ ליכא לפרושי כפרש"י התם מדקתני לקמן מבן י"ב חודש עד ג' שנים יוצא בדלוסקמא ובכתף ולפירוש רש"י הניטלת באגפיים הוי יותר כבוד מניטלת בכתף וצ"ל דברייתא זו ס"ל כמ"ש הב"י בסימן שנ"ג בשם הרמב"ם דדלוסקמא הניטלת באגפיים היינו במטה קטנה הניטלת בין אגפיים והנימלת בכתף יותר גדולה שצריכין לשאת בכתף ולפ"ז אסי שפיר הא דקתני הכא בן י"ב חודש יוצא בדלוסקמא ובכתף שהוא יותר כביד מניטלת בין האגפיים:

בן י"ב חדש כו'. ברייתא דהכא פליגא אברייתא דמ"ק דהא התם קתני בן י"ב חודש יוצא במטה וכ"כ העי"ד בסי' שנ"ג וע"ש בתוס' שהביאו ברייתא זו ודבריהם סתומים ועי' במהרש"א ליישב כוונת תוס':

ר' עקיבא אומר כו'. בגמרא דמ"ק גרסינן הכי הוא כבן שתים ואיבריו כבן שנה הוא בן שנה ואיבריו כבן שתים יוצא במטה וע"ש בתוס' שהביאו ברייתא דכאן ולגירסא דהכא לק"מ קושיה תובס' שם במאי פליג ר"ע את"ק די"ל בהא פליגי ת"ק סבר דוקא בן ג' שנים יוצא במטה ור"ע סבר כשאי ריו כבן שלש אע"פ שהוא בן שתים אס"ה יוצא במטה ולפעמים אפי' בן ג' אינו יוצא במטה והיינו כשאיבריו כבן שתים. ויותר נראה דצ"ל כגי' הגמרא הוא בן שתים ואיבריו כבן שלש הוא בן שלש ואיבריו כבן שתים יוצא במטה דסגי בחד מינייו או שיהא בן שלש או שאיבריו כבן שלש:

מקלסין. בגמרא גרסינן מצהיבין עליו פי' רש"י מרגישין ומצערין עליו וכן הוא הפי' של מקלסין דהכא:

מכירין אותו. פרש"י שהיו מכירין אותו כבר שהיה רגיל לצאת מן הבית:

הלכה ד

אף שכניו. פליג את"ק דאמר דוקא כשרבים מכירין אותו מתעסקין עמו ור"י סבר אפי' אם אינן מכירין אותו רק שכניו נמי מתעסקין עמו:

לעניין הספד. מלתא באנפיה נפשיה היא ולעדן הספד מהו הדין ומפרש ואזיל לעניים מספידין בני שלש מצוה להספידן אבל בני עשירים אין מספידין אלא דוקא בני ד' ופרש"י לפי שעני מצער על בניו יותר מן העשירים לפי שאין לו שמחה אחרת:

בני עשירים כבני כו'. ר"ל מספידין אותן בעילוי ומוסיפין קצת בשבחיהם מפני כבוד אבותיהן כדאמרי' לקמן מוסיפין על העיקר כן כתב הרא"ש פרק א"מ סי' פ"ו:

הלכה ה

יוצא במעשה עצמו. פי' כשמספידין אותו ויוצא מזכירין את שבחו ואם אין לו מעשים מזכירין שבח אבותיו או שבח קרוביו וכ"כ הטור סי' שד"מ:

מפני שמעלין כו'. בס"א גרסי' שעולה עמו ואינה יורדת. פי' מש"ה יוצאה נמי בכבוד חמיה:

לא מוסיפין בתחלה. כלומר אין מספידין בכבוד למי שאינו ראוי לו כלל אבל אם ראוי לכבוד מועט מוסיפין מקצת על דבר טוב שנמצא בו וזהו דקתני אבל מוסיפין על העיקר. כ"כ הרא"ש והטור סי' הנ"ל:

הלכה ו

בירושלים כו'. כל הלכה זו משובשת בכמה טעיות אכן ראיתי בספר תורת האדם לרמב"ן ז"ל שהביא הלכה זו על נכון וז"ל תניא באבל רבתי בירושלים היו אומרים עשה לפני מטתך ביהודה היו אומרים עשה לאחר מטתך מפני שבירושלים לא היו אומרים לפני מטתו של מת אלא דברים שיש בו וביהודה היו אומרים דברים שיש בו ודברים שאין בו המהלכים אחר המטה לא היו עונים אלא דברים שיש בו עכ"ל וכן צ"ל הכא. וה"פ בירושלים היו אומרים עשה דברים שיאמרו עליך לפני מטתך וביהודה היו אומרים עשה דברים שיאמרו לאחר מטתך ומפרש הברייתא למה היו אומרים בירושלים עשה לפני מטתך מפני שבירושלים לא היו אומרים לפני מטתו אלא דברים שיש בו מש"ה היו אומרים עשה לפני מטתך כלומר שיעשה מצות ומעשים טובים כדי שיוכלו לומר עליו אחר מותו ולספר בשבחו. אבל ביהודה המהלכים לפני המטה היו אומרים נמי דברים שאין בו אבל לאחר המטה לא היו אומרים אלא דברים שיש בו לכן היו אומרים עשה לאחר מטתך. אבל במסכת שבת דף קנב איתא נמי הך לישנא בין בני גלילאי לבני יהודה ומפרש הש"ס מר כי אחריה ומר כי אחריה פרש"י בגליל היו הספדנין הולכין לפני המטה משו"ה אומרים עשה לפני מטתך אבל ביהודה היו מהלכין אחר המטה משו"ה היו אומרים עשה לאחר מטתך:

מבן שלש כו'. מלתא באפיה נפשיה היא ויגעתי הרבה בפוסקים ולא מצאתי דין זה בשום פוסק אבל לפי הענין נראה שהיה להם מנהג מיוחד בהוצאת המת לחתן ומנהג מיוחד לאב דהיינו בגדול שיש לו בנים ומנהג מיוחד לאח דהיינו גדול שאין לו בנים ועי"ז קתני הכא מבן שלש כו' כדמפרש ורשב"א פליג על ת"ק בזה כדמפרש רשב"א בהלכה ז':

הלכה ח

פחות מחמשים. במ"ק דף כח ע"א גרסי' מת בחמשים שנה זו היא מיתת כרת משמע גם שנת חמשים בכלל וכ"ב הטור להדיא בסי' של"ט בשם אבל רבתי מת בחמשים כגירסת

הגמרא וכן נראה ממ"ש תוס' שם בשם הירושלמי דדייק מדכתיב אל הכריתו שבט הקהתי ועבודתם היה עד חמשים דכתיב מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה עכ"ל:
שמואל הרמתי. דלאו מיתת כרת היא מדשמואל מת לנ"ב שנה וכ"כ רש"י במסכת תענית דף ה':
בכלח. בכלח בגמטריא ששים ובמסכת מ"ק איתא בהדיא הכי והא דקתני מיתה האמורה בתורה ר"ל מיתת כל אדם והטור כתב בהדיא בשם אבל רבתי מת לס' זהו מיתת כל אדם. אבל בגמרא איתא דהיא מיתה בידי שמים הבא על עונש וע"ש בתוס':
בן שמנים שנה אנכי היום. וכתיב בתריה האדע בין טוב לרע אם יטעם עבדך את אשר אוכל כו' משמע דהוי חידוש שחי כ"כ ובמס' שבת דף קנב נמי יליף ליה מהאי קרא שאין דעת הזקנים נוחה במאכל ובמשתה אע"ג דמסיק שם דמברזילי הגלעדי אין ראיה דשטוף בזימה הוי מ"מ סמך לדבר הוא:

הלכה ט

המת ליום אחד כו'. במסכת מ"ק איכאלישנא אחרינא והטור הביא בסי' של"ט חלוקיהגירסאות שבין הגמרא דמ"ק לאבל רבתי:
של זעף. בחדושי האגדות הובא בשם רש"י דכתיב למות תוצאות שמיני מיתות יש בגמטריא של תוצאות והן הן מיתת זעף ומגפה ובהלה ומטופה כולם מיני מיתות משונות הן:
האמורה בתורה. כלומר מיתה של כל אדם:

הלכה י

זקן שאכל כו'. הלשון מגומגם אבל הטור הביא בסי' של"ט בלשון הזה רחב"א אומר זקן שחלל את השבת או אכל חלב מי מודיעני שמת בכרת אלא המת בג' ימים מת בהכרת לד' וה' מיתה חטופה כו'. והיינו כרת דיומא:
בב' יום כו'. ר"ל כ' יום קודם מיתתן היו מתייסרין בחולי מעיים ובמדרש ב"ר פרק ס"ב איתא הכי חסידים הראשונים היו מתייסרין בעשרה בעשרים יום בחולי מעיים כדי למרק כו' ר"ל שיהיו נקיים מכל כדאי' במסכת יומא [דף ד:] גבי משה כדי למרק אכילה ושתיה שבמעיו:
מצרף לכסף. כשם שהכלי הנקרא מצרף מזקק. הכסף והכלי הנקרא כור מזקק את הזהב מכל סיג ופסולת שבתוכו כן הצדיקים ממרקן הקדוש ברוך הוא בעולם הזה כדי שיבואו נקיים וזכאין לעולם הבא:

פרק ד

הלכה א

על כל האמור בתורה כו'. ט"ס הוא וכן צ"ל על כל האמור בתורה שכהן מטמא להן אבל מתאבל עליהן ואלו הן אביו ואמו בנו ובתו אחיו ואחותו הבתולה ואשתו. שעל כל אלן רשאי הכהן לטמא ומשו"ה חייב לנהוג נמי אבילות על אלו. והכי איתא להדיא במ"ק דף כ ע"ב:

רע"א שניים להן. ר"ע פליג את"ק דאמר דוקא על שבעה קרובים שכהן מטמא חייב להתאבל עליהן ור"ע סבר על השניים דהיינו אבי אביו ובן בנו ובן בתו ובן אחותו אע"פ שאין הכהן מטמא להן אפ"ה חייב להתאבל עליכם מדרבנן:

הלכה ב

אבי אביו כו'. לפרושי מלתא דר"ע אתא דלא על כל השניים מתאבל אלא על אלו אבי אביו ובן בנו לאפוקי בן בתו ובן אחותו דלא. או י"ל דפליג אר"ע דקהמר סתמא שניים להן מתאבל משמע על כל השניים ואיהו סבר רק על אלו שניים מתאבל:

וחכ"א כו'. בגמרא מפרש מאי איכא בין חכמים לר"ע דר"ע נמי סבר על כל השניים מתאבל ומשני איכא בינייהו עמו חכמים ס"ל כל מי שמתאבל עליו כגון אביו שהוא חייב להתאבל עליו אם מת ה"ה אם אביו הוא אבל בשביל אביו דהיינו אבי אביו גם הוא חייב להתאבל עם אביו ודוקא כשאביו עמו בבית. וכן בנו שהוא חייב להתאבל על בנו אם בנו הוא אבל בשביל בנו דהיינו בן כנו חייב להתאבל עמו ודוקא כשהוא עמו בבית מדקאמרי עמו אבל ר"ע סבר לא בעינן עמו בבית:

ספק כו'. פי' הרא"ש בהל' טומאה כגון שנתערב וולדה בולד חברתה או ספק בן ט' לראשון בן ז' לאחרון או שגירש אשתו בספק גירושין בכל אלו אינה מטמאה. ובת"כ ילפינן מקרא דכתיב לה יטמא על הוודאי מטמא ואינו מטמא על הספק:

הלכה ג

אשתו ארוסה. מפורש כמה פעמים בש"ס ביבמות דף כ"ט ודף מ"ג דאשתו ארוסה אינו מטמא לה דכתיב שארו וארוסה לאו שארו היא והיינו טעמא נמי בגרושה דהשתא לאו שארו היא:

הלכה ד

אלמנה לכ"ג. מפורש ביבמות דף כב ודף צ' דכתיב לא יטמא בעל בעמיו להחלו יש בעל שהוא מטמא ויש בעל שאינו מטמא הא כיצר מטמא לאשתו כשרה ואינו מטמא לאשתו פסולה:

הלכה ה

רמ"א מטמא כו'. ט"ס הוא וכצ"ל ר"מ ור"י אומרים מטמא ר' יוסי ור"ש אומרים אינו מטמא וכן הוא ביבמות דף ס' וטעמא דפלוגתייהו מפורש שם בגמרא דר"מ ור"י דרשי להכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה יכול שאני מוצא אף מוכת עץ ת"ל אשר לא היתה לאיש מי שהווייתה ע"י איש יצאה זו שאין הווייתה ע"י איש. הקרובה לרבות הארוסה. אליו לרבות הבוגרת. ור' יוסי ודש דרשי הכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה ומוכת עץ אשר לא היתה פרט לארוסה הקרובה (פרט לארוסה) [לרבות ארוסה] שנתגרשה אליו לרבות הבוגרת עכ"ל ועפ"ז יתבארו כל ההלכות דלקמן:

הלכה ו

מוכת עץ כו'. גם בזה יש ט"ס וכצ"ל די ור"מ אומרים יטמא ור"ש אומר לא יטמא והכי מוכח מגמ' שהבאתי לעיל דבמוכת עץ לא פליג אלא ר"ש לחוד וטעמא דר"ש מפורש לקמן כהלכה ז' לפי שדש סונר דמוכת עץ פסולה לכה"ג דנעינן בתולה שלימה וכל שאינו ראוי לכ"ג לא יטמא:

באנוסה ומפותה כו'. מדכתיב הבתולה והנהו לאו בתולות נינהו:

בבוגרת כו'. מדכתיב אליו לרבות הבוגרת:

הלכה ז

כללו של דבר. אדלעיל קאי מש"ה קאמר ר"ש במוכת עץ לא יטמא לפי שאינה ראויה לכ"ג ור"ש אמר במתני' שם מוכת עץ אסורה לכ"ג. אבל ר"מ לית ליה האי כללא ומש"ה מודו בבוגרת דיטמא אע"ג דר"מ סבר דכ"ג לא ישא בוגרת אפ"ה מותר לכהן הדיוט לטמא לה דשאני הנא דריבה רחמנא אליו:

הלכה ח

אלא חובה. במסכת זבחים דף ק מפרש הש"ס טעמא דמ"ד חובה מדכתיב לה יטמא משמע מצוה לטמא וכ"כ הרי"ף בהל' טומאה והרמב"ם פ"ב מהל' אבל:

הלכה י

בהלכה זאת וכהלכה שלאחריה יש כמה טעיות. אכן הב"י בסי' שע"ג הביא כל שני ההלכות בל' זה תניא באבל רבתי עד מתי מטמא להם ר"מ אומר כל היום ר"ש אומר

ג' ימים ר' יהודה אומר משום ר' טרפון עד שיסתום הגולל מעשה שמת ר' שמעון בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל ובאו ושאלו את ר' טרפון וחכמים ואמרו אל יטמא אלא יפתחו חצר הקבר ויראה עכ"ל וכ"כ הרא"ש פרק א"מ סימן ל"ט ומזה הוכיח הרא"ש דסתימת הגולל האמור בכל הש"ס היינו מאחר שנסתם הקבר כפי' ר"ח ולא כמו שפרש" דסתימת הגולל הוא כיסוי הארון ע"ש:

הלכה יב

משפחתו מעוררין. שהיו אומרים שהוא עדיין קטן שלא הביא שתי שערות א"כ אין מתנתו כלום ואמרו שיבדוק אותו אם הביא ב' שערות ואמרו חכמים כיון שנסתם הגולל אין מזיזין אותו כדי לבודקו:

שערו משתנה. וא"כ אין סומכים אחר מיתת דלמא נשתנה ע"י המיתה:

הלכה יג

אפי' בו ביום. והיינו דוקא לאחר שפירש ממתו אז אסור לטמא לאחרים אפי' בו ביום וסתמא דהכא אתי כר"ט לקמן בהלכה ט"ז וכן מחלק הש"ס כנזיר דף מ"ב וכן כתב בטיו"ד סי' שע"ג וכן כתב הרמכ"ם פ"ג מהלכות אבל:

אבל אין שם כו'. דהוי כמת מצוה ומותר לכהן לטמא למת מצוה כדאמרינן לקמן הלכה ל':

הלכה יד

כבוד השם. צ"ל מפני כבוד העם ודל מפני כבוד העם מותר לילך אפילו בטמאה הכי איתא להדיא בירושלמי דפרק מי שמתו ובירושלמי דמסכת נזיר אמנם בבבלי במסכת ברכות דף י"ט ע"ב משמע איפכא דקתני התם קברו את המת וחזרו והיה שתי דרכים אחת טהורה ואחת טמאה בא בטהורה באין עמו בטהורה בא בטמאה באין עמו בטמאה מפני כבודו. ע"כ משמע שהכל תלוי באבל אם האבל הולך בטמאה מותר לכהן הבא לנחמו לילך עמו בטמאה מפני כבודו. ואפשר ליישב דהבבלי והירושלמי לא פליגי אהדדי בבבלי מיירי שהאבל הוא ישראל ורשאי לילך באיזה שירצה ומש"ה תניח מלתא באבל שאם הולך בטמאה מותר לכהן ההולך עמו לנחמו נמי לילך בטמאה אבל בירושלמי מיירי שהאבל היא כהן וכן ברייתא דהכא ולכאורה מוכח כן דלעיל בהלכה י"ג קתני כהן הדיוט שהוא מטמא לקרוביו כו' וע"ז קתני הכא היו לפניו ב' דרכים וא"כ שהאבל הוא כהן בוודאי לכתחלה אסור לילך בטמאה אלא אם העם הולכין בטמאה לפי שהוא קרוב מותר לו לילך עמהן בטמאה מפני כבוד העם. ובמס' כרכות מוקי לה דמיירי כבית הפרס דאי כטומאה דאורייתא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'

אבל כירושלמי מוקי להדיא בטומאה דאורייתא ואפ"ה מותר מפני כבוד העם. ואפשר ליישב דהירושלמי ס"ל כר"ע כהלכה ט"ז אם נטמא בו ביום פטור דמיטמא וקאי וא"כ למ"ש דמיירי הכא בכהן שהיה מטמא לקרובו ובלא"ה טמא הוא ומשו"ה מפני כבוד העם מותר לטמא לכתחלה אפי' כטומאה דאורייתא:

הלכה טו

מקבל מאחרים. כיון שעדיין עוסק במתו הוי כטומאה אחת אבל כשפירש ממתו ונוגע כמת אחר הוי כמטמא לכתחלה הכי מסיק הש"ס בנזיר דף מ"ב ומהכא הוכיחו הפוסקים דקברות של כהנים יהא בסוף הקברות כדי שבחזירתו ממתו לא יטמא לשאר מתים דקי"ל הלכה כר"ט וכ"מ מסתם מתני' דמכות אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת אע"פ דמיטמא וקאי:

הלכה יז

אפי' הן פסולין. הרי"ף כהלכות טומאה וילפינן מדכתיב לבנו ולבתו מכל מקום וכ"ה במתניתין דיבמות דף כ"ב מי שיש לו בן מ"מ ובנו הוא לכל דכר ומסקינן למאי הלכתא הוי בנו ליורשו ולטמא לו וכן קתני התם גבי אחיו:

נתינים וממזרים. כגון שכהן נשא ממזרת או נתינה וקי"ל כל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום וא"כ הולד הוא ממזר או נתין:

אחיו ואחותו נתונין כו'. כגון כהן כשר שנשא אביו אשה אחרת והיא ממזרת או נתינה והולד ממנה ג"כ ממזרת או נתין והוא אחיו של כהן כשר:

מן השפחה כו'. אמרינן כמה פעמים כש"ס דהולד כמותה ולא הוי בנו וביבמות ילפינן מקרא:

ממקום אחר. לא אדע מהו הדבר אחר והרי"ף והרא"ש הביא ברייתא זו ולשון זה לא הביאו ואפשר שכוונתו על מי שפירש עצמו מדרכי צבור וכ"כ בש"ע סי' שע"ג מי שפירשו אבותיו מדרכי צבור אין מטמא לו דכתיב בעמיו בזמן שעושה מעשה עמיו:

הלכה יח

ספק כו'. כל הלכה זו מיותרת שכבר קתני לעיל הלכה ב':

הלכה יט

איזהו אנינה כו'. כל הלכה זו מפורש במסכת זבחים דף ק ע"ב אלא מאי דקתני הכא בשם ר"מ קתני התם בשם רבי:

הלכה כא
שהנזיר מגלח עליה. כגון על המת ועל כזית מן המת וכזית נצל וכל המפורשין במסכת נזיר דף מ"ט שהנזיר מגלח עליהן אם טימא הכהן לאותן טומאה חייב מלקות אבל כל הנהו דקחשיב שם דאין הנזיר מגלח עליהן אינו סופג את הארבעים:

הלכה כב
ה"ז **לוקה ארבעים**. כשהתרה בו ולא יצא מיד לוקה ארבעים:

הלכה כג
שנכנסו. צ"ל שנכנס:
מכת מרדות. לפי שכל אלו הטומאות אינן אנא מדרבנן מש"ה אין לוקין רק מכת מרדות:

הלכה כד
עד שיהלך את כולה. דבלאו הכי הוא התראת ספק שמא לא יאהיל על מקום הטומאה אבל אם הלך בכל השדה התראת ודאי היא ולוקין עליו:

הלכה כה
ואפי' יוצא ועורר עליה. לשון אפילו אינו מתיישב וכצ"ל ויוצא ח"ל ועורר על שדהו וכ"ה בירושלמי מרק ויוצא ח"ל ועורר על שדהו להציל מן העובד כוכבים מפני שהוא כמציל מידם וכן איתא במס' ע"ז דף י"ג ע"א והא דנקט הכא ד"נ וד"מ וקידוש החודש ועיבור שנה כל זה ליתא במסכת ע"ז אלא ללמוד תורה ולהשיא אשה ובתוס' שם ד"ה ללמוד תורה הביאו חלוקי דיעות אי אמרי' דוקא ללמוד תורה ולהשיא אשה מותר שהן מצות חשובות מותר לטמא או אפי' בשאר מצות נמי מותר אכן בירושלמי איתא כמו הכא אבל הרמב"ם פ"ג מהלכות אבל והטור בסי' שע"ב כתבו כלשון הש"ס דמסכת ע"ז:

הלכה כו
ללמוד תורה. רצה לומר אף בשביל ללמוד תורה ולהשיא אשה מותר לכהן לצאת לחוץ לארץ ולטמא עצמו בטומאת ארץ העמים:
ביוסי הבבלי. במסכת ע"ז גרסי' הכי מעשה ביוסף הכהן שיצא אחר רבו לציידן כו' וצ"ל דידע שהיה מוצא ללמוד במקומו ואפ"ה יוצא אע"כ כרי' יוסי דאפי' במוצא מאין ללמוד אפי"ה מותר לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל אדם:

הלכה כז
מטמא כהן כו'. היינו כשפירש מאביו לאחר מיתה דאלו מחיים הא קתני לקמן דאינה מטמא על אבר מן החי מאביו:

ר' יהודה אומר כו'. ר"ל לכתחלה אם אינו מוצא רק עצם כשעורה מאביו אינו רשאי לטמא לו כדדרשינן במסכת נזיר לאביו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר אבל חוזר הוא כו' ר"ל אבל מטמא הוא לעיקר הגוף ואם נחסר ממנו אבר הולך ובודק אחריו אפילו על עצם כשעורה וכן פי' רש"י במסכת נזיר:

אמרו לו לא יטמא. תיבות אמרו לו מיותר ומלתא באפי' נפשא היא:

הלכה כח

מעשה ביוסף פסקס כו'. בירושלי' דמסכת נזיר פרק כ"ג הגי' יותר נכונה וז"ל מעשה ביוסף כו' נכנס הרופא לחתכו א"ל כשתניח בו כחוט השערה הודיעני חתכו והודיעו קרא לנחוניא בנו א"ל בני עד כאן אתה חייב לטפל כו' וכשבא הדבר אצל חכמים אמרו על זה נאמר יש צדיק אובד בצדקו הצדיק אובד וצדקו עמו עכ"ל וכן צ"ל הכא:

נפשי בכפי תמיד. כלומר אע"פ שהוא קרוב למות אפילו הכי תורתך לא שכחתי שהזהיר לבנו שלא יטמא על אמ"ה של אביו:

יש צדיק כו'. ר"ל אפי' בשעה שהוא מת לא שכח ממנו תורתו וצדקתו והזהיר לבנו שלא יכשל בעבירה והא דמביא הכא סיפא דקרא ויש רשע מאריך ברעתו היא למותר וכי בירושלמי שהבאתיליתא:

הלכה כט

כל שצוח כו'. הכי איהא בנזיר דף מ"ג ובפירושא דכל שצוח מחולקים רש"י ותוס' רש"י פירש דכל שצוח קאי על כהן המוצאו כשצוח ולא באו ישראלים שיוכלו לטפל בקבורתו אז הוא מת מצוה. אבל אם הוא סמוך לעיר שאם צוח הכהן המוצאו לבני העיר יכולין לשמוע קולו ולבוא אסור לכהן לטמא לו. ותוס' פי' דכל שצוח קאי על המת ר"ל כשאין לו קרובים המתעסקים עמו אפילו אם הוא בעיר הוא מת מצוה. ועיין בראי"ש הלכות טומאה שהביא שני דיעות הללו והאריך בו אבל רוב הפוסקים תפסו שיטת רש"י ז"ל וכן הטור בסי' שע"ו:

הלכה ל

לעולם הוא מת מצוה כו'. ר"ל אפי' אס הוא קורא ובאים בני אדם לקוברו כל זמן שלא באו כדי צורכו הוי מת מצוה. וכמה הוא כדי צורכו מפורש בגמ' למאן דקרי ותני שיתא אלפי גברא ולמאן דמתני אין לו שיעור וכ"כ הטור סי' שע"ד ומהלכה זו משמע כשיטת רש"י שהבאתי בהל' הקודמת דכל שצוח קאי על בני העיר:

הלכה לא

על הכל כו'. ט"ס הוא וכצ"ל כה"ג ונזיר איו מטמאין בקרוביהן אבל מטמאין למת מצוה היו כ"ג ונזיר מהלכין בדרך ומצאו מת מצוה ר"א אומר יטמא כהן כו' וכ"ה במסכת נזיר ריש פרק כ"ג ונזיר וכן הוא גירסת הרמב"ן ז"ל בספר תה"א:

מפני שזה קדושתו לשעה. זהו טעם שני שיטמא הנזיר ולא כהן שנזיר קדושתו לשעה עד שישלים נזירתו אכל קדושת כהן הדיוט לעולם היא:

הלכה לב

ומרובה בבגדים. היינו כל הכהנים מיאשיה ואילך שנגנז שמן המשחה ואין היכר בין כה"ג לכהן הדיוט אלא בריבוי בגדים שכה"ג משמש בשמנה בגדים וכה"ד בארבעה ולפי שכה"ג משוח בשמן המשחה קדוש יותר ממרובה בגדים כדמפרש טעם במסכת נזיר משו"ה יטמא מרובה בגדים וכן בכל הני דתני לקמן וכ"כ הרמב"ם בקיצור כל הגדול מחבירו במעלה מתאחר בטומאה:

והממונה. צ"ל דהיינו סגן הכהנים האמור בגמרא ולפי שנתמנה שאם יארע טומאה לכה"ג ישמש הוא תחתיו משו"ה קרי ליה הכא ממונה:

ממונה ומי שעבר יטמא מי שעבר. כשאירע פסול בכה"ג ושימש אחר תחתיו ואח"כ נטהר הכהן גדול חוזר לעבודתו ומי שנמנה תחתיו מעבירין אותו וזהו מי שעבר האמור כאן:

מי שעבר ומשוח מלחמה. ר"ל כהן מיוחד ההולך במלחמה נקרא משוח מלחמה כדאיתא במסכת סוטה:

כהן הדיוט ולוי. בירושלמי פריך הוא הלוי הוא הישראל. כלומר מה בין לוי לישראל לענין טומאה ומשני בזמן הדוכן מיירי ומשו"ה יטמא ישראל ולא הלוי כדי שיוכל לכנוס למקדש ולעמוד הדוכן:

הלכה לג

שדה ניר. היינו שדה שנחרש ולא נזרע ושדה בור היינו שעדיין לא נחרש וזהו הכלל שבכל מקום שמפסיד מעט מפניהו לאותו מקום שהפסדו מועט:

קוברו לשדה זרע. ובגמרא דב"ק גרסי' קוברו לשדה אילן וכ"כ הטור סי' שס"ד:

בין שדה אילן לשדה פרס. כצ"ל לשדה כרם וכ"כ הרמב"ם בהלכות טומאת מת הלכה ח' אבל בגמ' דב"ק ליתא להאי בבא פלל ועפ"ז י"ל קושי' הב"י בסי' שס"ד שהקשה על הטור למה השמיט הך בבא דשדה אילן וכרם אכן לפי שבש"ס לא הוזכר חלוקה זו לכן השמיטה הטור:

ואם היו שתיהן שוות. ר"ל שתיהן שדה ניר או שתיהן שדה אילן קוברה בקרובה שבהן: **ואם לא היו שתיהן שוות.** ט"ס הוא וכצ"ל אם היה שתיהן שוות [וכ"ה בדפו"י] ר"ל שהיה שוות נמי בקורבה קוברו באיזה שירצה והטור כתב בהדיא אם היה שתיהן שוות בקורבה. ובמסכת ב"ק מוקי הש"ס לברייתא דהכא במוטל המת על המיצר ברוחב הדרך והעוברים מאהילים עליו ומטמאות לכן מותר לפנותו דאל"ה אסור לפנותו דקי"ל מת מצוה קנה מקומו כדאי' שם ובסנהדרין פנ"ה:

הלכה לד

מעלין עליך כו'. בכתובות דף י"ז כתבו תוס' הטעם משום דמת מצוה קונה מקומו. ועוד כתבו שם טעם אחר לפי שלא שימש תלמידי חכמים כדמשמע לקמן במסכת דרך ארץ שסיים שם ודלא שימש ת"ח קטלא חייב יכן משמע מלשון הירושלמי שאביא לקמן: **ומה אם עכשיו כו'.** עד סוף ההלכה הלשון מגומגם ומצאתי הגי' נכונה בירושלמי מסכת נזיר וז"ל מה אם בשעה שנתכוונתי לזכות נתחייבתי בשעה שלא נתכוונתי לזכות עאכ"ו באותה שעה לא זזתי מלשמש חכמים וכן הביאו הרי"ף והרא"ש בהלכות טומאה ומלשון הירושלמי מוכח כמ"ש שהטעם שחייב מיתה משום שלא שימש תלמידי חכמים:

פרק ה

הלכה א

כל ז' ימים. ובמ"ק דף כ"א איתא אבל כל שלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו ע"כ וא"כ משמע דדוקא שלשה ימים הראשונים אסור במלאכה והכא קתני כל שבעה. כבר כתבו תוס' שם בד"ה מכאן ואילך ושם הביאו תוס' ראיה מברייתא זו וכתבו דדוקא לעני מותר מכאן ואילך אבל בעשיר שיש לו במה לפרנס אסור כל ז' לכן משמע מלשון הגמרא דבגי' ימים הראשונים אפי' לעני אסור ומכאן ואילך עושה בצנעה קאי נמי על העני ותוס' הביאו דעות אחרות בזה ועיין בב"י סי' ש"פ שהביא כל הדיעות ואסיק דדוקא לעני מותר לאחר ג' ימים אבל לעשיר אסור כל שבעה:

לעשות מלאכה. בגמ' אסמכוהו אקרא דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור במלאכה אף אבל אסור במלאכה והטעם שהחמירו בגי' ימים הראשונים יותר מבשאר ימים כתבו הפוסקים לפי דאמרינן שלשה לבכי ואם יעסוק במלאכה יבטל מבכי ובירושלמי דמ"ק הובא טעם אחר וע"ש:

ובניו ובנותיו. כתב הרמב"ן בספר תורת האדם וכ"כ הב"י סי' ש"פ דדוקא בסמוכים על שלחנו דמעשה ידיהם שלו אבל באינם סמוכים על שולחנו הוי כאחרים ודיניהם כמבואר בהלכות דלקמן שמותרים לעשות לו מלאכה דבר האבוד וכ"כ בשו"ע סי' ש"פ:

הלכה ב

גורפין לו חביותיו. בכל הפרק של מי שהפך לא מצינו לשון זה ולכאורה נראה שהיא לשון סתימה שאם היו חביותיו ממולאים אצל הגת סותמין אותו דאם אינם סותמין יפסיד היין:

זיתיו הפוכין. שהזמין את זיתיו כדי ליתנן בבית הבד להוציא מהן שמן:

טוען קורה הראשונה כלומר נותנו על גבי בית הבד וסוחט עליהם את הקורה פעם אחת דאי לא עביד הכי איכא פסידא יתירא אבל יותר מקורה הראשונה אסור אלא לאחר אבילתו גומר וסוחט הכל. ור' יוסי סבר דמותר לסחוט הכל בימי אבלו דס"ל דהוא דבר האבוד ופלוגתא דר"י ור' יוסי מיירי דוקא ע"י אחרים אבל ע"י עצמו ס"ל לר"י ור' יוסי דאפי' בדבר האבוד אסור וכן כתב רש"י להדיא בריש פרק מי שהפך. והא דקתני הלכה ב' ואם אין שם אחרים מסלק בצנעה הוא דעת רשב"ג בגמרא כמו שאבאר לקמן אבל לר"י ור' יוסי ע"י עצמו אסור אפי' בדבר האבוד:

הלכה ג

פשתנו לעלות מן המשרה. זהו דעת רשב"ג בריש פרק מי שהפך. והא דקתני פשתנו לעלות כו' לאו דוקא אלא בכל מידי דדבר האבוד ס"ל לרשב"ג דאם אין אחרים מותר לאבל לעשות בעצמו והכי איתא להדיא בריש פרק מ"ש רשב"ג אומר זיתיו הפוכין ואין שם אומן אלא הוא כדו לגוף ואין שם אומן אלא הוא פשתנו לעלות מן המשרה צמרו להעלות מן היורה ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה בצנעא עכ"ל ועיין בב"י סי' ש"פ שהביא מחלוקת הפוסקים בזה. אי קי"ל כרשב"ג או לא:

מסלקין בצנעה. כצ"ל מסלק בצנעה דהא אפילו אבל עצמו מותר לעשות אם אין אחרים עמו לעשותו:

הלכה ד

בדו לגוף. צ"ל כדו לגוף או בורו לגוף וכ"ה בגמרא' ופרש"י כדו לגוף מגופת החביות. והיינו שיסתום את החביות ר' יהודה אומר עושין לו לימודין ולאחר אבילות יגמור וכן הוא הגירסא הכתובה בגליון הגמרא ופירושו שאינו יוכל לגוף כדרכו אלא שיתפם היינו לימודין בשביל שלא יחמיץ שאם אינו סותמו מחמיץ:

הלכה ה

מרביצין שדה לבן שלא לזורעה. הלשון שלא לזורעה מגומגם ובגמרא גרסי' הכי ומרביצים את שדהו משתגיע עונת מים שלו פרש"י כשהגיע זמנו להשקות שדה שכך היו נוהגים כל אחד ואחד משקה כל השדות שבבקעה איש יומו או שבוע אחד ר"י אומר אף זורעין לו שדה ניר ושדה העומדת לפשתן פירש רש"י שאם לא תזרע עכשיו מכאן ואילך אינה ראוי לפשתן אמרו לו אם לא תזרע בבכיר תזרע באפיל אם לא תזרע פשתן תזרע מין אחר ע"כ. ועפ"ז יובן כל הלכה זו. ותיבת שלא לזורעה דקתני הכא מיותר. או שכצ"ל מרביצין שדה לבן שלו לזורעה. ואפשר לקיים גירסא שלפנינו ע"פ מ"ש הטור סי' ש"פ על הא דקתני מרביצין לו שדהוכו' פי' הרמב"ן דהך השקאה מירי בהשקאה מועטת שעושיןלשדה לבן קודם זריעה לזורעה מיד בזמנה ודבר האבוד הוא שאם אין מרביצין אותה בעונתה באין ימות הגשמים ושוב אינה נזרעת בשנה זו אבל אם היא זרועה אסור להשקותה. ורבינו יצחק פי' דמירי אפי' זרועה ולא משום פסידא דזרעים דלא שרינן להשקות אלא בית השלחין אלא משום פסידא דמיא שהמים חלוקין לבני הבקעה כל אחד ואחד יומו עכ"ל הטור. וא"כ י"ל ברייתא דהכא ס"ל כפי' הר"י שהביא הטור ומשו"ה דייק שלא לזורעה ר"ל אע"פ שאין רוצה לזורעה שדהו לפי שכבר נזרע אפ"ה מותר להשקותו משום פסידא דמיא וזהו ממש כשיטת הר"י:

ברביעית. כצ"ל ברביעה ר"ל משתגיע עונת המים:

וחכ"א לא זרעה פשתן כו'. אתרוייהו פליגי אפשתן קאמרי דיוכל לזרוע מין אחר ומאי דשרי ת"ק לרבץ שדהו אמרי רבנן אם לא זרעה בשבת זה יזרענה בשבת אחרת:

הלכה ו

היה נחתום בעיר. גם זה הוא דעת רשב"ג בריש פרק מ"ש:

מפני כבוד העם. ר"ל הואיל שהוא צרכי רבים מותר אפי' בפרהסיא דהא הכא לא שייך בצנעה כיון שכל בני עירו באין אצלו לקנות וכן פרש"י גבי ספר ובלן:

הלכה ז

שהיה ספר כו'. בריש פרק מי שהפך קתני זה בשם רשב"ג ודוקא בזמן הרגל ואין שם אומן אלא הוא הוא דמותר:

הלכה ח

הרי זה יגמור. הב"י בסי' ש"ץ כתב בשם המרדכי הטעם דגדול כבוד הבריות ומשו"ה מותר בין המספר הוא אבל ובין שהמסתפר אבל וכן הוא בירושלמי דמסכת שבת:

בתוך ביתו אסור כו'. ומיירי בדבר תלוש ומשו"ה מותר חוץ לביתו שאינו ניכר שהוא מלאכתו של אבל וכ"כ הטור סי' ש"פ:

שכר יום בין כך כו'. פרש"י הואיל שבידו לחזור כדאמר נן במסכת ב"ק דף קט"ז פועל חוזר אפילו בחצי היום ומשו"ה אסור בכל ענין:

שכר הקיבולת. שקיבל עליו לזמן פלוני לשמור השדה בסכום כך וכך בין יהיה הרבה או מעט רש"י בפ' מ"ש:

במחובר לקרקע כו'. לפי שידוע הוא לכל שמלאכתו של אבל הוא ומשו"ה אפי' חוץ לביתו אסור אבל בעיר אחרת מותר אפילו במחובר לקרקע לפי שאין שם בני אדם הרואים וכ"מ מסוגיא דמ"ק דף י"ב אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר וכפי' התוספות שם דמיירי לענין אבל ולא כפירש"י דשמואל מיירי לענין שבת גם הטור בסימן ש"פ כתב כשיטת תוס' אבל הרמב"ם השמיע דין זה וכתב הב"י דס"ל כשיטת רש"י דשמואללענין שבת איירי:

הלכה ט

בסכין ובמספרת כו'. נראה הא דקתני הכא ובמספרת היינו תער והכי איתא להדיא בפרק א"מ דף י"ז ובמסכת תענית דף י"ג אבל שתכפוהו אביליו זה אחר זה הכביד שערו מקיל בתער ומכבס כסותו במים ומפרש רב חסדא בתער אבל לא במספריים. במים ולא בנתר ולא באהל עכ"ל. ופרש"י מקיל בתער דשקיל פורתא מנייהו ובתער דרך שינוי. והב"י בסימן ש"ן כתב בשם רב האיי להקשות על זה הלא בתער איכא יותר השחתה מבסכין וע"ש שדחק עצמו מאד. אמנם הרמב"ן כתב ליישב קושייתו דהכא במקיל משער ראשו ומסתפר ממנו קצת עסקינן כדאמר בהדיא והדבר ידיע שהחותך מן השיער מקצתו אין דרכו בתער ואי אפשר לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספריים משום שהוא שלא כדרך המתגלחין ובשינוי מותר בסכין ובמספורת שהתער כאן בסכין הוא וע"ש בב"י וא"כ משמע להדיא שאינו אסור אלא בזוג של מספריים אבל בתער מותר כמו בסכין וכמ"ש:

הלכה י

בדרך בדרך מותרין כו'. הכי אמרינן בהדיא במסכת מ"ק דף ט"ו ובמסכת תענית והטעם לפי שקשה להן לילך יחף על הדרך ומשו"ה אינן אסורין בנעילת הסנדל אלא בעיר:

הלכה יא

בתענית צבור. היינו אותן תענית שגזרו על הגשמים שיש בהן כל חומר תשעה באב כעכן. שהשליכו אבנים הרבה כדכתיב ויעמידו עליו גל אבנים גדול אלא שנותנו על ארונו אבן אחת והכי איתא במ"ק דף ט"ו ובמסכת עדיות פ"ה:

הלכה יב

מנודה לא קורא כו'. יש לתמוה דבמסכת מ"ק דף ט"ו קתני איפכא מנודה קורא וקורין עמו שונה ושונין עמו. לכן נ"ל שיש כאן ט"ס וחסר בבא אחת וכן צ"ל מנודה קורא וקורין עמו שונה ושונין עמו מוחרם לא קורא ולא קורין עמו לא שונה ולא שונין עמו וכן הגי' בגמרא. והתם מפרש נמי מה מנודה ומהו מוחרם כשאינו רוצה לשלם לחבירו או שעשה אפקירותא מנדין אותו לאלתר (שאומרים פלוני יהא בנידוי) ושונין לאחר למ"ד יום כלומר אם לא ציית עד שלשים יום מנדין אותו עוד פעם אחת ומחרימין לאחר ששים יום (שאומרים פלוני יהא בשמתא) ועיין בטור ובב"י סימן של"ד ואפשר ליישב גירסא שלפנינו ע"פ מ"ש הב"י בסי' הנ"ל וז"ל כתבו בקונדריסיס הא דמנודה מותר בד"ת ה"מ לממונא אבל למילי דשמיא אסור לקרות בתורה אבל אינו נראה כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו עכ"ל הב"י ולפ"ז י"ל ברייתא דהכא ס"ל כדעת הקונדריסיס ומיירי כאן שנידוהו למילי דשמיא ומש"ה קתני לא קורא ולא קורין עמו כו'. אכן לפ"ז קשה למה השמיט גמרא דהכא הדין של מוחרם ועוד דה"ל לפרש דמיירי דוקא בנידוהו למילי דשמיא אלא מחוורתא כמ"ש שנשמט כאן הדין של מותרם והמדפיסים טעו וכתבו הדין של מוחרם גבי מנודה:

הלכה יג

כדי שינעל הדלת לפניו. הלשון כדי שינעל קשה להבין אדרבה כיון דשוכרין אותו ונשכרין לו ליכא נעילת דלת. ונ"ל דכצ"ל כדי שלא תנעול דלת לפניו. ר"ל דלת התשובה משו"ה לא מחמרינן עליו כולה האי כבמוחרם שלא לשוכרו דא"כ לא יעשה תשובה ולא יציית דינא דמה יש לו לעשות עוד משום הכי מקילינן קצת במנודה להיות נשכר ונשכרין לו כדי שישים אל לבו ויאמר אם לא ישוב יחרימו עוד ויהא אסור בכל אלה ולא יעמוד במרדו. ואפשר ליישב גירסא שלפנינו וכמ"ש בהלכה י"ב שחסר כאן בבא של מוחרם וכצ"ל מנודה שוכרין אותו ונשכרין לו מוחרם לא שוכרין אותו ולא משתכרין אבל עושה לו חנות קטנה בשביל פרנסתו וכן הגי' בגמרא ומפרש רבא עלה כגון מיא בפקתא דערבלת ופי' הב"י שהוא דבר מועט כדי שיהא לו פרנסתו בצמצום וע"ז שייך שפיר טעמא דהכא לא בשביל הנאת עצמו כלומר הא דשרינן לו חנות קטנה אינה

להנאותו אלא כדי שינעול הדלת לפניו ולא שרינן ליה להשתכר אלא פרנסתו בצמצום כדמפרש רבא כגון מיא בפקתא דערבלת:

הלכה יד

מנודה לעירו כו'. חסר כאן בבא אחת וכצ"ל מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת מנודה לעיר אחרת לא מנודה לעירו וכן הוא להדיא כמס' מ"ק דף ט"ז נדא וכ"כ הטור סי' של"ד ועי"ש:

לא מנודה לחכמים. במ"ק ד' ט"ז גרסינן הכי מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב מנודה לרב מנודה לתלמיד אמנם היא היא דבגמרא איירי מלשון יחיד שהוא מנודה מתלמיד אחד אינו מנודה לרבו והכא מיירי בלשון רבים משו"ה נקט אינו מנודה לחכמים. וכתב שם הרא"ש דוקא כתלמיד שנדהו לאחד מפני שזלזל לכבודו הא דאינו מנודה לרב אבל אם נידוהו משום מילי דשמיא מנודה לכל ישראל וכ"כ הטור והב"י סי' של"ד:

הלכה טו

מת אחד כו'. בגמרא איתא סתם שלשה שנידוהו לאחד אין השנים יכולים להתירו אא"כ יתן להם השלישי רשות. וממילא נשמע מזה דאם מת אחד מהם אין השנים מתירין לו אם לא נתן להם בחייו רשות להתירו. ואח"כ מצאתי בב"י שכ"כ להדיא בשם הקונדריסין וז"ל ג' שנדו ומת אחד מהן אם נתן רשות לחבירו מתירין לו כו' עכ"ל:

הלכה טז

ואין נזיפה כו'. נזיפה הוא אם אדם גדול גוער בו ואומר כמה פלוני חצוף וכיוצא בו ומשפטו הוא שיהא מתחבא ויושב בביתו ויהא נכלם ולא יראה פנים למי שמכלימו ולא יעמוד לפניו בגילוי הראש וימעט בשחוק ובדיבור ואם נהג נזיפה זמן נזיפה מותר ממילא וא"צ להתירו וכ"כ הטור בסי' של"ד ובגמרא יליף לה מקרא דנזיפה שבעה ימים שנאמר ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים ובגמרא מסקינן דנידוי שלנו בנזיפה שלהן דהיינו נידוי של בני בבל הוי כנזיפה של בני א"י:

הלכה יז

כל שפשטו בו ב"ד. ר"ל מי שנדהו הב"ד אע"פ שחזרו וקרבו אינו יוצא בשלום מן העולם ובגמרא דף י"ז איתא קצת בלשון אחר רשב"ג אומר כל מי שנתנו חכמים עיניהן או מיתה או עוני. וכתב הב"י דוקא כשלא התירו בדעת נוחה אלא מפני היראה אבל כשהתירו בדעת נוחה יוצא בשלום מן העולם והיינו הא דאמר רשב"ל בגמרא דף י"ז כשם שנכנסת ברמ"ח איברים כן כשהיא יוצאת יוצאת מרמ"ח איברים. כשהיא נכנסת דכתיב והיתה

העיר חרם חרם בגימטריא מאתים וארבעים ושמנה וכשהיא יוצאה דכתיב ברוגז רחם תזכור רח"ם בגימטריא הכי הוי:

פרק ו

הלכה א

אבל אסור כו'. תנא ושייר כמה דברים שאבל אשור בהן כגון איסור עשיית מלאכה שכבר תנא לעיל פרק חמישי.ואיסור הנחת תפילין וכניסה תנא לקמן.אבל הטור בסי' ש"פ קחשיב להו לכולהו בהדדי וזה לשונו אלו דברים שאבל אסור בהן במלאכה ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואסור לקרות בתורה ובשאילת שלום ובכביסה וחייב בעטיפת הראש ובכפיית המטה כל שבעה ואסור להניח תפילין ביום הראשון ואסור בגיהוץ ובתספורת ובשמחה ואיחוי הקרע כל למ"ד יום וכולהו אסמכוהו אקרא עכ"ל הטור:

איסטניס אני. פרש"י אדם מעונג ומפונק וכתבו תוס' בפרק היה קורא דה"ט שמותר לו לרחוץ לפי שהוא איסטניס ויש לו צער אם אינו רוחץ ואבל אינו אסור אלא רחיצה של תענוג:

הלכה ב

כל ההלכה. ר"ל כך הוא ההלכה אם בני אדם שואלים בשלומו ואינם יודעים שהוא אבל צריך האבל לומר להן שהוא אבל. והדר מפרש דוקא ביום ראשון ושני אבל ביום השלישי משיב להן בשפה רפה אבל הוא לא ישאול בשלום אחרים כלל אפי' ביום השלישי:

הלכה ג

אינו נושא. ט"ס הוא וכצ"ל אינו נותן תפילין:

בשני נותן כו'. כל' בבא זו עד סופו משובשת בכמה טעיות אמנם הגירסא הנכונה היא כדאיתא בירושלמי דברכות פרק מי שמתו וז"ל ביום הראשון אינו נותן תפילין ביום שני נותן תפילין ואם באו פנים חדשות הוא חולצן דברי ר"א רבי יהושע אומר בראשון ובשני אינו נותן תפילין ובשלישי הוא נותן ואם באו פנים חדשות הוא חולצן עד"ל וכצ"ל כאן והטעם שהוא חולצן בבאו פנים חדשות שלא יאמרו שבימים הראשונים נמי הניח תפילין. והנה לפי הירושלמי נראה דר"א ס"ל דעיקר אבילות אינו אלא יום אחד ור"י ס"ל דעיקר אבילות תרי יומי. אמנם במ"ק דף כ"א איתא פלוגתייהו בהיפך והכי קי"ל בשו"ע יו"ד סי' שפ"ה דאבל אינו אסור בתפילין רק ביום הראשון והיינו כשיטת הבבלי

דר"י סבר הכי וקי"ל הלכתא כר"י. גם בגמרא דידן פליגי בחליצה דר"א סבר אינו חולצן ודי סבר חולצן ובחליצה קי"ל דהלכתא כר"א:

הלכה ד

מת באותה העיר כו'. במ"ק דף כ"א גרסי' הכי ת"ר אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים וכ"כ הטור סי' שצ"ג וכתב עוד וכן הדין ביציאתו לבית הקברות ג' ימים הראשונים אינו יוצא כו' כמו דקתני הכא וכתב עליו הב"י דדין יציאת בית הקברות נלמד מדין בית האבל האמור בגמרא:

בד"א בזמן כו'. וכתב הב"י הטעם שהרי חייב בכל המצות האמורות בתורה וכיון שאין שם כדי נושאי המטה וקובריה המת מוטל בבזיון אם הוא לא יסייע עמהם ומש"ה מותר לצאת אפילו ביום הראשון:

הלכה ה

ממקום אחר כו'. חסר כאן חלוקה אחת ובמ"ק דף כ"א איתא הכי אבל שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהן בא ממקום רחוק מונה לעצמו מכאן ואילך אפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו וכ"כ הטור סי' שע"ה וכתב הרא"ש שם דמקום קרוב דאמרן פירשו הגאונים דהיינו י' פרסאות סוגיא דחד יומא כיון דאי שמע הוי מטי הכא בחד יומא כמאן דאית בהדייהו דמי:

רשב"א אומר כו'. הלשון מגומגם מאד אכן בגמרא שם גרסינן הכי ר"ש אומר אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהן ואתמר עלה אמר ר"ח בר גמדא אר"י בן שאול אמר רבי והוא שנא ומצא מנחמין אצלו פרש"י שבא בשביעי שחרית עד שלא עמדו המנחמין אצל זה שבבית עכ"ל. ועפ"ז צריכין להגיה כאן וכצ"ל רשב"א אומר מצאן שיושבים כלומר כשבא מצא עדיין מנחמים יושבין אצל זה שבבית אפי' בא ביום השביעי מונה עמהן לא מצא שיושבין ר"ל שכבר עמדו המנחמין אפי' בשני מונה לעצמו. וכ"כ הטור להדיא סי' שע"ה. והא דנקט הכא שני דאילו נא ביום ראשון ליכא נפקותא אי מונה עמהן אי מונה לעצמו וכן כתב הפרישה שם:

הלכה ו

אינו עושה מלאכה. הכי אמרינן נמי במ"ק דף כ"א והא דקתני הכא מכאן ואילך עושה בצנעה קאי דוקא על העני המתפרנס מן הצדקה אבל בעשיר אסור כל שבעה וכבר כתבתי זה לעיל ריש פרק חמישי וע"ש:

הלכה ח

שלשה ימים לכלב כו'. איידי דתני לעיל לענין אבילות שיש חילוק בין שלשה ימים הראשונים לשאר ימים נקט נמי כמה דינים התלוים בשלשה ימים. ושלשה ימים לכלב כו' מבואר במסכת אהלות פרק י"א משנה ז' כלב שאכל בשר המת ומת הכלב ומונח על האסקופה ופליגי תנאי התם אם מביא הטומאה לתוך הבית או לא וקתני בסיפא דמתני' כמה ישהה בתוך מעיו שלשה ימים מעת לעת. פי' הרע"ב כמה תשהה בשר המת במעיו של כלב קודם שימות הכלב ושוב לא יטמא מפני שיהא חשוב כמעוכל ג' ימים מעת לעת משעה שאכלו כדאמרי'[שבת קנה:]גלוי וידוע לפני הקב"ה שמזונותיו של כלב מועטין לפיכך משהה אכילתו בתוך מעיו שלשה ימים ע"כ. והא דנקט הכא ונכנס לבית מיירי שהכלב מת דאילו חי וודאי אינו מטמא דטומאה בלועה היא וכ"כ שם הר"ע מברטנורה:

הלכה ט

ג' ימים לזרע כו'. ר"ל דה"פ דאיתא בריש מסכת חלה ובמנחות דף נדא גבי חמשת המינין אס השרישו קודם העומר העומר מתירן ואם לאו אסורין עד שיבוא עומר הבא וקי"ל בג' ימים הוי זמן קליעת הזרע כדמוכח (בפסחים) [במנחות] דף ע"א ולפ"ז הכי פירושו אם נזרע אחד מחמשת מינין ג' ימים קודם פסח אסור רק לפני הפסח דהיינו קודם העומר אבל לאחר הפסח מותרין מיד לפי שהעומר מתירן. אלא שהלשון הוא קצת דחוק. וטוב להגיה שכצ"ל ג' ימים לזרע מחמשת מינים לפני הפסח מותר לאחר הפסח:

הלכה י

אין יוצאין לשיירא כו'. בטור או"ח סי' רמ"ח כתב הב"י בשם הריב"ש דהך דינא נלמד מדין הפלגת הספינה האמור בש"ס כדלקמן:

אין מוציאין כו' ואין מפליגין בספינה. הכי איתא במסכת שבת דף י"ט אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת עוד שם ת"ר אין צרין על עיירות של עובדי כוכבים פחות משלשה ימים קודם השבת. וכתב הרא"ש הטעם משום ביטול עונג שבת דכל שלשה ימים הראשונים הו"ל שינוי ווסת ניענוע הספינה כדכתיב יחוגו וינועו כשכור ולא יכלו למעבד עונג שבת והיינו נמי טעמא דאין צרין על עיירות של עובדי כוכבים פחות מג' ימים קודם לשבת משום טרחא ופחדא דלבא דלא מתהניא ליה אכילה ושתיה עד בתר תלתא יומי עכ"ל. ונ"ל משה"ה דייק הנא אין מפליגין ספינה בים מה שלא נאמר כן בגמרא דגמרא דהכא ס"ל הטעם כמ"ש הרא"ש וזהו שייך דוקא בים המלח וכמ"ש הב"י בסי' רמ"ה משא"כ בשאר נהרות מותר אפי' תוך שלשה ימים לשבת:

הלכה יא

ביום א' וביום ב' כו'. השתא חוזר לפרש דיני אבילות ומכאן עד סוף הפרק רוב הדברים מבוארים בפרקי דר"א פרק י"ח והביאו הרא"ש בפרק א"מ סי' מ"ו והטור סי' שצ"ג אלא הא דקתני הכא בשלישי נכנס להר הבית אבל הרא"ש והטור כתבו דדוקא בשבת נכנס להר הבית:

אבל שהוא. כצ"ל אבל הוא כלומר ששואלין אם הוא אבל וכשמשיב שהוא אבל אומרים המקום ינחמך. אבל במסכת מדות פ' ב גרפי' שאני אבל כלומר שהיו שואלין אותו למה מקיף דרך שמאל והשיב שאני אבל:

יתן בלבם. כלומר שהקב"ה יתן בלב ב"ד שיתירו לו הנידוי:

כאילו עברו עליו כו'. אם הם אומרים לו שהקב"ה יתן בלב בית דין שיקרבו נראה כאילו עוותו הדין ונדוהו שלא כהלכה אלא כך אומרים השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבירך דהשתא משמע שהוא עשה שלא כדין וצריך תשובה:

ותשמח את דברי. כצ"ל ותשמע את דברי חבירך:

בן של קיימא ר"ל אם עדיין היה בחיים נתרחם מיד. או דה"פ אם הוא ראוי להיות חי שלא נקנסה המיתה עליו נתרפא תיכף מחליו:

נמצא בס"ת. כצ"ל נמצא הספר תורה:

הלכה יב

רעב כי יהיה בארץ מכאן עד לכל האדם הוא לשון הפסוק במלכים א' סי' ח' בתפלת שלמה:

אין לי אלא ליחיד. דגרסי איפכא אין לי אלא לצבור דכל הנהו פסוקים מיירי נצבור כדכתיב רעב כי יהיה בארץ שהיא מכת מדינה. ליחיד מנין ת"ל וגם אל הנכרי כו' לכל האדם משמע אפי' ליחיד מועיל התפלה:

נגע לבבו ר"ל ששם אל לבו להשיב ולא יעמוד במרדו אז אם יתפלל בבית הזה יעתר לו ה וישמע תפלתו ושב ורפא לו:

פרק ז

הלכה א

שבת עולה אבילות מן המנין ואינה מפסקת. ר"ל אם אירע שנת בימי אבלו עולה למנין שבעה. אבל אינה מפסקת דלאחר שבת צריך להשלים שבעת ימי אבילות עם השבת

והכי איתא להדיא במ"ק דף יט במתניי' הקובר את מתו שלשה ימים קודם הרגל בטל ממנו גזרת שבעה מפני שאמרו שבת עולהי ואינה מפסקת:

רגלים מפסיקין כו' פירש רש"י מפסיקין דכי קבר מתו שלשה ימים קודם הרגל מפסיק האבילות לגמרי ולאחר הרגל אינו משלים כלום. ואין עולין דכי קבר מתו בתוך הרגל דלא בטלה ממנו גזירת שבעה אין ימי הרגל עולין למנין שבעה אלא לאחר הרגל צריך לישב ז ימי אבילות:

ר"א אומר כו'. פרש"י שאיו לעצרת תשלומין כל שבעה ואינו אלא יום אחד ודינו כשבת שעולה ואינה מפסקת:

רשב"ג אומר ר"ה כו'. ובמתני' דמ"ק גרסי' רבן גמליאל אומר ר"ה ויוה"כ כרגלים מיהו אנן קי"ל דבכל הרגלים וגם ר"ה ויוה"כ אפי' לא נהג אבילות אלא שעה אחת קודם הרגל בטלה ממנו גזירת שבעה וכ"כ הטור והשו"ע סי' של"ט ובאו"ח סימן תקמ"ה:

הלכה ב

מפסיד כו'. כצ"ל ה"ז מפסיק את כל הרגל ר"ל שאינו נוהג אבילות ברגל ומונה ששה ימים אחר הרגל להשלים שבעת ימי אבילות עם יום אחד שנהג קודם הרגל והיינו כסתם מתני' שהבאתי לעיל דדוקא בקובר מתו ג' ימים קודם הרגל בטלו ממנו גזירת שבעה דעיקר אבילות הוא שלשה ימים אבל בקובר מתו יום א קודם לרגל צריך להשלים ששה ימים אחר הרגל:

ר"א אומר כו' עירבוב דברים יש בהלכה זו וכצ"ל אינו צריך כפיית המטה אחר הרגל דברי ר"א וחכ"א אפי' יום אחד אפי' שעה אחת אר"א בר"ש הן הן דברי ב"ש הן הן דברי ב"ה שב"ש אומרים שלשה ימים ובה"א אפי' יום אחד. וכ"ה נמ"ק דף כ ע"א:

הלכה ג

בטל ממנו גזירת ל'. הואיל שהתחיל יום אחד מימי השלשים אין צריך לשמור כלום לאחר הרגל דין שלשים אלא מותר לאלתר בתספורת וגיהוץ ובכיבוס:

הלכה ד

לא סיפר כו'. זהו דעת ת"ק כגמרא דף יט דקאמר התם להדיא שמנה ימים קודם לרגל בכולו ממנו גזירת ל' ומגלח ערב הרגל אם לא גילח ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל ופי' רש"י דכי בטלו גזירת ל' ואיבעי ליה לגלוחי ערב הרגל ולא גילח אסור לגלח אחר הרגל עד לאחר שלשים אבל אבא שאול פליג התם ואמר אע"פ שלא גילח ערב הרגל מותר לגלח אחר הרגל. ונ"ל שכצ"ל כאן דלפי גירסא דהכא לא פליג אבא שאול מידי ומאי שייך הלכה כדבריו ע"כ נראה דגרסי' הכי אבא שאול אומר הקובר את מתו כו'

ואם לא גלח ערב הרגל מותר לגלח אחר הרגל וחכ"א אסור לגלח אחר הרגל וע"ז שייך שפיר לומר והלכה כא"ש והכי קי"ל:

הלכה ה

שני ימים בתוך הרגל. כצ"ל אם קבר מתו שני ימים בסוף הרגל מפסיק ברגל ומונה כל השבעה אחר הרגל כדאמרינן בריש פרקין די"ע אינו עולה:

ומתעסקין עמו ה' ימים אחר הרגל. אינן צריכין לנחמו אחר הרגל רק חמשה ימים שכבר נחמוהו שני ימים בתוך הרגל והכי איתא בגמרא דף כא כל שהוא משום עסקי רבים אין רגל מפסיקו פרש"י תנחומי אבילים אין רגל מפסיקו שיהא צריך להשלים ולעסוק בו אחר הרגל אלא מתעסקין בו ברגל. ואפשר לקיים גי' דהכא שני ימים בתוך הרגל. ר"ל כשמת לא נשארו רק שני ימים מן הרגל כגון שמת ביום ששי וכיון שנחמהו ב' ימים בתוך הרגל מתעסקין עמו רק ה' ימים לאחר הרגל:

ז' ימים בתוך הרגל. כלומר שקבר מתו בתחלת הרגל א"כ כבר נחמוהו כל ז' ימי הרגל ולכן אין הרבים מתעסקין עמו כלום אחר הרגל לנחמו. ובגמרא גרסי' בהדיא הכי הקובר מתו בתחלת הרגל מונה שבעה אחר הרגל ואין רבים מתעסקין בו שכבר נתעסקו בו ברגל:

הלכה ו

לא עבדו ולא בהמתו כו'. הכי איתא שם בגמרא קברו בתחלת הרגל מונה שבעה לאחר הרגל ומלאכתו נעשית ע"י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושין בצנעה בתוך ביתו. והטעם שמותר לעשות מלאכה ע"י אחרים כתב הטור סי' שצ"ט כיון דכבר נתבטל בשבעת ימי הרגל ממלאכה אע"פ שלא נתבטל מחמת האבל אלא מחמת הרגל סוף סוף נהג כדין אבילות במלאכה הלכך אין להחמיר בו כמו בשאר אבילות ומלאכתו נעשית ע"י אחרים:

הרגל עולה למנין שלשים. אם קבר מתו איזו ימים קודם לרגל שלא בטלו ממנו גזירת שלשים או קבר מתו בתוך הרגל שלא בטל ממנו אפי' גזירת שבעה אפ"ה הרגל עולה למנין שלשים. גם בזה כתב הטור בסי' הנ"ל הטעם שהרי דין שלשים דהיינו גיהוץ ותספורת נוהג ברגל שהרי מתורת רגל מותר ללבוש כלים מגוהצים חדשים וכן בבא ממדינת הים או מבית השביה ושאר שמנו חכמים מותרין לספר ולכבס ומדין אבילות נוהג בכולם כמו בחול משו"ה עולה הרגל למנין שלשים:

הלכה ז

אבל במועד כו'. כלומד אע"פ שאבל במועד כאילו אינו אבל אפ"ה דבר שבצנעה נוהג:

כללו של דבר (**כו'**) **כל שעסקו עם הרבים**. כגון תנחומי אבלים הרגל עולה למנין שבעה כדקתני לעיל לפי שמנחמין אותו לכן א"צ לנחמו אחר הרגל אבל כל שאין עסקו עם הרבים כגון דברים שהן משום אבל שאינן נוהגין ברגל אין הרגל עולה למנין וחייב בהן אחר הרגל:

הלכה ח

שלשים יום לאבל כו'. איידי דאיירי מדין שלשים של אבל נקט הכא כמה דברים מדין ל' והדר תנא ומפרש כל חדא וחדא:

הלכה י

מתחת המכבש. משמע ישינים היוצאין ממכבש אסורין ועיין בטור סי' שפ"ט אי בעינן בחדשים נמי יוצאין מתחת המכבש או לא:

חדשים. כלומר אפי' בלבנים אינן אסורין אלא חדשים אבל שמקים לבנים מותר ובגמ' איתא בהדיא הכי בשם ר"א בר"ש לא אסרו אלא כלים חדשים לבנים בלבד:

מותר בפינדא. כצ"ל מוהר בפונדא ובפסיקיא וכו'. ר"ל אע"פ שהן מגוהצין מותר לאבל לצאת בהן שכלים הללו אינן חשובין וכ"כ הב"י בסי' שפ"ט:

מותר להוליך כלים. אע"פ שאסור ללבשן בתוך ל' אפ"ה מותר להוליך כלים לגהץ בתוך למ"ד כדי ללבשן אחר למ"ד:

הלכה יא

לתספורת כיצד. הלכה זו משובשת אבל הרא"ש בפ' א"מ סי' נג הביא הגי' הנכונה וז"ל תניא באבל רבתי לתספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו ואחד שפמו ואחד זקנו ואחד כל שער שיש בו ואשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה ע"כ וכצ"ל כאן וכן נראה מדברי הכ"מ פרק ה' מהלכות אבל על הא דכתב הרמב"ם אשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה כתב הכ"מ וכן מבואר באבל רבתי פרק ז' מזה מוכח דגרסי' הכא כמ"ש:

עד שישלמו ל' יום. במס' מכות דף ג' ע"ב ילפי' מקרא שנאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע איני יודע שהיא שנת השמטה ומה ת"ל שנת השמטה לומר לך יש שמעה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום דאמר מר שלשים יום בשנה חשוב שנה:

הלכה יב

כיצד ליפת תואר כו'. ט"ס יש כאן וכצ"ל כיצד ליפ"ת וחשקת בה ולקחת לו לאשה וגלתה את ראשה ועשתה את צפרניה מגלחת ראשה ומעברת צפרניה דברי ר"א ר"ע אומר מגדלת כו' וכ"ה במסכת יבמות דף מ"ח ע"א. ועיקר פלוגתייהו בקרא דעשתה את

צפרניה דר"א סבר דהוי פירושא לשון העברה שמעברת צפרניה ור"ע סבר דהאי ועשתה הוי פירושא לשון גידול שתגדל את צפרניה:

ר"א אומר נאמר מעשה בראש. בגמ' דיבמות גרסי' הכי נאמר עשיה בראש פרש"י כלומר נאמר שם תיקון מצוה בראש דכתיב וגלחה וכו' מה מעשה האמור בראש נטילת שער אף מעשה האמור בצפרנים נטילת צפרנים ור"ע יליף הכי מה מעשה האמור בראש ניוול מטילת שער הוי ניוול אף מעשה האמור בצפרנים היינו גידול צפרנים דהוו ניוול:

לא עשה את רגליו. פרש"י לא עשה את רגליו לא קצץ צפרני רגליו. ולא עשה את שפמו לא גילח שער שפמו אלמא עשיה קרי להעברה וזהו ראיה לדברי ר"א:

ראיה לר"ע כו'. במסכת יבמות כל זה ליתא. אבל במדרש ילקוט פרשת כי תצא הובא מאמר זה וגרס הכי ד"א שעריה כנשרין והנה הלשון דבר אחר אין לו שחר ועיין בזית רענן שדחק עצמו ליישב אבל לפי גרסא להכא שמביא מזה ראיה לר"ע א"ש והכי פירושו דשם איירי בנבוכדנצר כשנתקיים הנבואה עליו ונעשה כחיות כשדה וכתיב בהא שעתא מלתא ספית על נבוכדנצר ומן אנשא טריד ועשבא כתורין יאכל ומטל שמיא ניישמיה יצטבע עד די שעריה כנשרין רביה וטפרוהי כצפרין הרי שהכתוב מגנה אותו בגידול צפרנים א"ב מוכח דגידול צפרנים הוי ניוול וה"נ הך ועשתה צפרניה היינו גידול צפרנים:

ואת אמה וודאי. כלומר אביה ממש ואמה ממש ור"ע סבר דאין אביה ואמה האמורים כאן אלא עבודת כוכבים וכתבו תוס' ביבמות דלמסבר קראי פליגי א"נ נ"מ אם מתו אביה ואמה או נתגיירו:

ירח זה ירח כו'. מכאן עד בד"א כולו משובשת ויש בזה טעיות רבות והגרסא האמיתית היא כך. ירח ימים ירח שלשים יום רשב"א אומר תשעים יום ירח שלשים ימים שלשים ואחר כן שלשים והכי איתא ביבמות דף מח ע"ב. והא דקתני הכא ושאר כל הנשים שלשה חדשים מלתא אחריתא היא וה"ק אע"ג דהכא איכא למ"ד דמותר ביפ"ת לאחר ל' יום אבל בשאר כל הנשים שמתו בעליהן צריכין להמתין מלהנשא לאחר עד שלשה חדשים כדי לידע אס הוא בן שבעה לראשון או בן תשעה לאחרון כדאמרינן ביבמות. ובדוחק אפשר ליישב גירסא שלפנינו וה"פ ירח זה ירח כלומר סתם ירח שלשים יום. ופאר כל הגשים שלשה חדשים. אע"פ שיפ"ת מותרת לאחר ל' יום אבל בשאר כל הנשים בעינן שלשה חדשים. דברי ר' רע"א ובכתה את אביה ואת אמה ירח הרי אחד. ימים משמע עוד חודש הרי ב' חדשים ואח"ב תבוא אליה ובעלתה לרבות חודש השלישי הרי ג' חדשים והיינו כדעת רשב"א בגמרא דיבמות:

בד"א כו'. ר"ל אם אינה רוצה להתגייר הא דפליגי אי מותר בה לאחר ל' יום או לאחר ג' חדשים אבל אם רוצה להתגייר מותר בה מיד לאחר טבילה ושחרור:

רשב"א כו'. ט"ס הוא וכצ"ל רשב"א אומר אע"פ שלא קבלה עליה להתגייר כופה ומטבילה לשם שפחות וחוזר ומטבילה לשם שחרור ומשחררה ומותר בה מיד והכי אמרי' בהדיא ביבמות דף מז ע"ב:

וכל כך למה. קאי אדלעיל לרשב"א דס"ל דצריך להמתין שלשה חדשים ולמה כך ע"ז אמר כדי שלא יתערב זרע קודש כו' דג' חדשים הוא שיעור הבחנה ואם היא מעוברת מעובד כוכבים ידעינן אי הוי מעובד כוכבים. או מישראל והכי איתא להדיא במדרש ילקוט פרשת כי תצא. ועוד י"ל דקאי אעיקר מלתא למה החמירה התורה שתהא בוכה את אביה ואמה ועשתה את צפרניה וכל הדברים האמורים לעיל למה כך ע"ז אמר כדי שלא יתערב זרע קודש בעמי הארצות דהיינו שלא יהא ישראל נושא עובדת כוכבים ומש"ה החמירה התורה לעשות בה כל המעשים האמורים בענין אולי תתגנה עליו ולא ישאנה והך פי' השני נראה יותר דלפי' הראשון קשה א"כ כשרצתה להתגייר אמאי מותר בה מיד דהא בעינן הבחנה אע"כ כאן לא חששה התורה להבחנה והא דקתני כדי פלא יתערב פירושו כמ"ש בפי' השני:

מוטב כו'. כצ"ל וכ"ה בקדושין דף כא מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטה ואל יאכלו בשר תמותות נבילה פרש"י מוטב שיאכלו בשר שחוטה אע"פ שהיא מסוכנת ואל יאכלו בשר נבילות וכצ"ל כאן. וה"פ כיון דחסה התורה שלא יתערב זרע קודש בעמי הארצות א"כ למה התירה התורה כלל יפת תואר ע"ז משני מוטב שיאכלו כו' כלומר לא דברה התורה אלא כנגד יצה"ר שאם לא התירה התורה ישאנה באיסור וכפרש"י בחומש פ' כי תצא ובקדושין דף כא:

הלכה יד

אביו או חמיו. במסכת כתובות דף ד' מפרש הגמרא דוקא כשמת אביו או חמותו דליכא אינש דטרח דאביו של חתן טרח עצמו בצרכי הסעודה ואמו של כלה טרחה עצמה בתכשיטי כלה אבל איפכא לא:

ופורש לאחר שבעה. במס' כתובות גרסי' הכי בועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות משמע דצריך לפרוש עצמו תיכף לאחר בעילת מצוה:

אבל אין לו בנים. במס' מ"ק דף כג מפרש הש"ס באין לו בנים מותר משום מצות פריה ורביה וביש לו בנים קטנים מותר משום פרנסתן וכדמייתי לקמן ממעשה של ר' טרפון:

של ר"ט. בגמרא גרסי' אשתו של יוסף הכהן אבל הגי' דהכא היא כגי' הירושלי' ועיין מזה בתוס' פ' א"מ דף כג וביבמות [דף מג] ובכתובות דף ד ובראש פ' א"מ סי' מח:

הלכה טו

בתוך ל' יום כו'. אם בתוך למ"ד יום טען טענת בתולים כגון שאמר עדיין לא בעלתי אותה עד עתה נאמן אבל אחר ל' יום אינו נאמן וביבמות דף קיא מפורש הטעם דעד ל' יום מוקי אינש אנפשיה ולא בעיל:

הלכה טז

כיצד לאלמנה כו'. הלכה זו משובשת מאד ועוד שהעיקר חסר שאין מפרש לענין מאי הוי שלשים יום לאלמנה דהא עלה קאי ואקדים גמ' דכתובות נותנין לבתולה י"ב חודש משתבעה הבעל לפרנס עצמה. וכשם שנותנין לאשה כך נותנין לאיש לפרנס עצמו. ולאלמנה שלשים יום. ופרש"י לבתולה נותנין י"ב חודש להכין עצמה בתכשיטין. ולאיש נותנין כדי לפרנס עצמו בצרכי סעודה וחופה. ולאלמנה ל' יום שאינה טורחת כ"כ בתכשיטים שכבר יש בידה ותו איתא התם במתני' הגיע הזמן ולא נשאו אוכלת משלו ואוכלת בתרומה ופרש"י ולא נשאו שהבעלים מעכבין אוכלת משלו ואם כהן הוא אוכלת בתרומה דמשעה שהגיע הזמן חייב במזונותיה ע"כ. ומעתה יובן כמה שגיאות נפלו בהלכה זו וכצ"ל כיצד לאלמנה נותנין לה ל' יום לפרנס עצמה. וכשם שמתנין לאשה כך נותנין לאיש היא תובעתו והוא מעכבה אוכלת משלו ואוכלת בתרומה. וזהו דקתני הוא תובעה והיא מעכבתו מיותר דאם היא מעכבתו מי"ט תהא אוכלת משלו. ויותר נראה לקיים גירסא שלפנינו ע"פ דאיתא שם דף נז ע"ב המארס את הבתולה בין שתבעה הבעל והיא מעכבת ובין שתבעה היא והבעל מעכב מתנין לה י"ב חודש משעת תביעה. וא"כ י"ל לענין אלמנה נמי דינא הכי בין שהוא תובעה והיא מעכבתו כו' נותנין לה ל' יום משעת תביעה:

הלכה יז

היבמה שאמרה כו'. פירוש בתוך ל' יום שכנסה אמרה לא נבעלתי ליבם והוא אמר בעלתיך ודייך בגט כופין אותו לחלוץ דהיא נאמנת דעד תלתין יומין מוקי אינש אנפשיה ולא בעיל אבל לאחר ל' אין כופין אותו לחלוץ וביבמות גרסי' מבקשין ממנו שיחלוץ לה. דלאחר ל' יום היא נאמן דיותר מל' יום לא מוקי אינש אנפשיה מלמבעל מיהו איהו לא משתרי דשוויתה נפשה חתיכה דאיסורא ובעי חליצה ומשו"ה מבקשין ממנו שיחלוץ אבל לא כופין דהא הוא אמר שבעל והא דכופין אותו לחלוץ תוך ל' יום ומבקשין אותו לאחר ל' ולמה אין כופין ומבקשין ליבם. משני בגמ' כגון שגט יוצא מתחת ידה

שכיון שנתן גט לזיקתו נפסלה עליו מיהו בעי חליצה למשרייא לעלמא כ"כ הרע"ב בפ' י"ג דיבמות:

הלכה יח

המדיר את אשתו כו'. שנדר שהיא לא תהנה ממנו:

עד ל' יום יעמיד פרנס. בכתובות ריש פרק המדיר מפרש (רש"י) [הש"ס] לא שיעמיד שליח דהא שלוחו של אדם כמותו אלא שאומר כל המפרנס אינו מפסיד והטעם דדוקא עד ל' יום מבואר שם בגמ' דעד ל' יום לא שמעי אינשי וליכא זילותא טפי מל' יום שמעי אינשי ואיכא זילותא ומשו"ה יוציא ויתן כתובה:

הלכה יט

בתחילת ל' יום. הלשון דחוק. ונ"ל שכצ"ל בין שאמר הריני נזיר סתם ובין שאמר הריני נזיר ל' יום נזיר ל' יום ור"ל דבכל ענין שאמר הוי נזיר ל' יום והכי איתא במתני' מזיר דף ה' וילפינן מקרא דכתיב בנזיר קדוש יהיה יהיה בגימטריא תלתין:

והרי שהשלים כו'. צ"ל הרי שהשלים נזירתו ומלתא באפיה נפשיה היא כדאיתא בסוף פ"ג דנזיר וסוף פ"ד דעדיות מי שהשלים נזירהו ואח"כ בא לארץ בש"א נזיר שלשים יום ובה"א נזיר בתחלה. פירוש כמנין הימים שקבל עליו צריך למנות בא"י וכל הימים שמנה בחו"ל אין נהשבין שאין הנזירות נוהג רק בא"י אבל לא בחו"ל מפני טומאת ארץ העמים וב"ש סברי דאינו צריך למנות בא"י רק שלשים יום כמנין סתם נזירות:

הלכה כ

הדר בא"י כו'. כל הלכה זו משובשת וה"ג במנחות דף מד ע"א הדר בפונדק בא"י והשוכר בית בחו"ל כל שלשים יום פטור מן המזוזה מכאן ואילך חייב אבל השוכר בית בא"י חייב מיד משום ישוב א"י וכן הביא הרא"ש בה"ק והטור יו"ד סי' רצא וכן צ"ל הכא אבל הגירסא שלפנינו א"א ליישבה:

הלכה כא

הלוקח כו'. פי' שלוקח הוולד והתנה עם הלוקח שיתן לו האם עד שתניק הוולד כמה חייב להניח לו האם וקאמר ת"ק בדקה צריך להניח לו האם להניק ל' יום ובגסה נו"ן יום ור"י סבר בדקה ג' חדשים. והנה דין זה לא מצאתי בגמרא ושו"ע ואפשר שנלמד דין זה מדין הבכור האמור לקמן:

טיפולי הבכור. ר"ל עד כמה ישראל חייב להטפיל בבכור להתעסק בגידולו קודם שיתנהו לכהן בדקה ל' יום ובגסה נ' יום ובמסכת בכורות דף כו ילפינן מקרא דכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי וסמיך ליה כן תעשה לשורך ולצאנך ורמינן

שורך המוקדם במקרא למלאתך ודמעך שהוא מוקדם וצאנך המאוחר לבכור בניך שהוא מאוחר. מלאתך ודמעך שהן הביכורים קריבין לחמשים יום שהתבואה מתבשלת בפסח ואין מביאין בכורים עד עצרת דנתיב וחג הקציר בכורי מעשיך וכמו שאתה עושה למלאמך ודמעך שאין מביאין אלא לסוף נ' יום כן תעשה לשורך שלא הביאנו עד נ' יום וכדרך שאתה עושה לבכור בניך דכתיב ביה ופדויו מבן חדש תפדה כן תעשה לצאנך שלא הביאנה עד ל' יום עכ"ל הרע"ב במס' בכורות ור' יוסי פליג התה וס"ל בדקה ג' חדשים לפי שטיפולה מרובה ששיניה דקות ואין יכולין לאכול עשב ואם לא תהיה עם אמה תמות. ונ"ל הא דקהני לעיל גבי הלוקח בהמה להניק ר"י אומר בדקה שלשה חדשים צריך להיות כאן גבי בכור דהכי קתני להדיא במתני' דבכורות והך דינא דלוקח נלמוד מדין דבכור:

הלכה כב

סוכה הישנה. היינו שעשאה קודם לחג ל' יום כדקתני בסיפא ולא פירש שהיא לשם חג:

ב"ש פוסלין. דבעו סוכה לשמה וזו סתם נעשית ואלו תוך ל' לחג הוי כיון דשואלין בהלכות החג קודם לחג ל' יום סתם הוא לשם חג אבל קודם ל' סתמא לאו לחג:

וב"ה מכשירין. דלא בעינן סוכה לשם חג:

עד שיתחדש כו'. הכי איתא בירושלמי הובא בתוס' דסוכה דף ט' ע"א דלב"ה בעינן עכ"פ שיחדש בה דבר:

הלכה כג

והפרגין. כעין רמון מלא זרע:

מתעשרין לשעבר. כמעשר שנה שעברה אם היה שנה ראשונה ושניה של שמיטה נוהג בהן מעשר שני ואם שנה שלישית נוהג בהן מעשר עני:

ומותרין בשביעית. אם השרישו בשנה הששית לפני ר"ה של שביעית מותר ין בשביעית ואין בהם משום קדושת שביעית דכיון שהשרישו לפני שביעית ובהנהו אזלינן בתר השרשה:

ומתעשרין לשנה הבאה. היינו כשנת לקיטתן כיון דבאותה השנה נשרשו ואם היה שנה השביעית כשנלקטו אין מתעשרין כלל ויש להן קדושת שביעית ובמס' שביעית פ"ב מפורש הטעם דאזלינן בהנהו בתר השרשה כיון דאין נלקטין כאחד לא אזלינן בהו בתר לקיטה כשאר ירק אלא בתר השרשה דהא נשרשו בזמן אחד:

שזרעו לזרע. להוציא מהן הזרע ולא לאכילה כיוצא בו אזלינן נמי בתר השרשה כמו באורז ודוחן בין לענין מעשר בין לענין שביעית:

גמלנין. פי' גסין ובמשנה דשביעית גרסי' אפונין גמלנין:
שנתמלאו שנתגמלו. כלומר אם כבר נתמלאו ונתגדלו לפני ר"ה אז מתעשרין לשעבר ובמשנה גרסינן אפונין הגמלנין משתרמלו פי' שהוקשו ונעשה כעין כיס. והא דקתני האי מלתא הכא נ"ל דמשום סיפא נקט לה כיון דתני בסיפא דהך מתני' בצלים הסריסים כו' שמנע מהן מים למ"ד יום לפני ר"ה כו' דדמו לכל הנך דקתני לעיל דהוי הדין של שלשים יום משו"ה קתני כולה הך מתני' הכא:
בצלים סריסים. כלומר בצלים שאין עושין זרע כשאר בצלים ומשו"ה נקראו סריסים:
שמנע מהן למ"ד יום. כצ"ל שמנע מהן מים יצאו מתורת ירקות הגדילין על כל מים ונעשים כשדה בית הבעל המספקת במי גשמים הלכך מתעשרין לשעבר:
אם עלתה כו'. כצי"ל עלתה להן שנה ומותר לקיימן בשביעית כלומר שכיון שמנע מהם מים ל' יום קודם ר"ה א"כ עיקר גידולן היה בשנה שעברה משו"ה מתעשרין לשעבר ואם היה ל' יום לפני שנה שביעית מותרין לקיימן בשביעית דכבר גדלו בששית. ובמשנה דשביעית גרסי' הכי בצלים הסריסים כו' לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין לקיימן בשביעית וכתב הר"ע מברטנורה הא דקתני הכא פול המצרי מיירי שזרעו לירק דאי זרעו לזרע הא תנן לעיל דאזלינן בהו בתר השרשה אפילו לא מנע מהם מים:

הלכה כד

המבריך. היינו שכפף זמורה של גפן בארץ וכסהו בעפר:
והמרכיב. שהביא ענף של אילן והרכיב אותו באילן אחר שהוא מינו:
עלתה לו שנה. כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה למנין שני ערלה אבל פחות משלשים יום לא עלתה לו שנה עד תשרי הבא אם אינו ערב שביעית ואם ערב שביעית היא אסור לקיימו משום תוספת שביעית:
ר"י אומר כו'. כתב הרע"ב בפ"ב דשביעית במסכת ר"ה מוכיח דהנך ל' דקליטה לת"ק וג' ימים דר"י ושתי שבתות דר"ש ור"י צריכין קודם ל' דתוספת שביעית דבעינן שתקלוט הנטיעה קודם תוספת שביעית וכולהו ס"ל דתוספת שביעית ל' יום הלכך לת"ק דאין קליטה פחות משלשים בעינן למ"ד דקליטה ולמ"ד דתוספת ולר' יהודה דאמר בג' ימים הוי קליטה צריך ל"ג ימים ולר"י ורבי שמעון דשעור קליטה ב' שבתות בעינן מ"ד יום:
פירות של נטיעה זו כו'. פרש"י סירות נטיעה זו אע"פ שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בו פירות לאחר ראש השנה של שנה שלישית מיד עדיין אסורין משום ערלה עולמית שאע"פ שתשרי ר"ה לנטיעה ט"ו בשבט ראש השנה לאילן וזה כבר נעשית אילן לפיכך

אין שנתו מתחיל לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט אבל משם ואילך אם יחנטו בה פירות תורת רבעי עליהן ועיין בראי"ש בהלכות קטנות ובב"י סי' רצ"ד:

פרק ח

הלכה א

יוצאין ופוקדין על המתים. כלומר שרואין אחריו דלמא חי הוא עדיין וכתב הפרישה בטור יו"ד סי' שצ"ד דדוקא בימיהם שהיו קוברין בכוכין ולא היו צריכין רק לפתוח כיסוי הארון אבל האידנא שקוברין בארץ אין פוקדין:

אחר והוליד כו'. ר"ל עוד אחר שהיו פוקדין אותו והיה חי והוליד ה' בנים אבל בטור סי' שצ"ד לא גרס תיבת אחר ומשמע מדבריו שמעשה א' היה וה"ג שם מעשה שפקדו אחד וחי כ"ה שנים והוליד ה' בנים ואח"כ מת:

הלכה ב

עושים חופה לחתנים. שהיה דרכן כשמת חתן או כלה כשמוציאין אותם לקוברם היו עושין להן חופה מפני עגמת נפש לומר אילו היו בחיים היו עושין להם חופה וקמ"ל בזה דאין חוששין משום דרכי האמורי כדקתני לקמן וכ"כ הטור בסי' ש"ג הלכה זו אכן הטור הביא בלשון אחר בקוצר וז"ל הטור ועוד תניא באבל רבתי עושין חופות לחתנים וכלות ותולין בהן אחד דברים שהביאו אוכל נפש ואחד דברים שלא הביאו אוכל נפש דברי ר"מ וחכ"א אין תולין בהן אלא דברים שלא הביאו אוכל נפש כללו של דבר כל התולה בחופתו של מת אסור בהנאה לפיכך אין תולין בהן דברים שהביאו אוכל נפש שאין אוסרין אוכלין ואין מפסידין אותן שלא לצורך עכ"ל הטור:

גלוסקאות שלא הביאו אוכל. הלשון דחוק האיך שייך זה גבי גלוסקאות בשלמא בפירות שייך שפיר פירות שלא נגמרו כל צורכן אבל בגלוסקאות לא שייך זה ובדוחק י"ל דמיירי בענין שאינן ראוין לאכילה כגון שנתחרכו באור או שנתעפשו:

הלכה ג

מבזבזין לפני חתנים כו'. כלומר מזרקין לפניהם והיו עושין כן לשמחה:

מחרוזות. שהיה דרכן לקשר כמה דגים בקשר אחד וזהו נקרא חרוז כדאיתא בריש אלו מציאות מצא מחרוזות של דגים וצ"ל דמיירי בדגים שלא נתבשלו כלל ובלא"ה דרכן להדיחן קודם הבישול ומשו"ה מותר משא"כ בחתיכות מבושלין שנמאסין בזריקתן אסור כדקתני בסיפא:

בתוך וזורק. נ"ל שצ"ל הכי נוטל הוא בתוך ידו וזורק. או שצריך להיות הכי נוטל הוא בתוך קליפתן וזורק ואי גרסי' הכי נתיישב שלא תהא גמ' דהכא נגד סוגיא דברכות דף נ' דהתם קתני דקליות ואגוזים דוקא בימות החמה מותרין והכא קתני סממא משמע אפי' בימות הגשמים מותרין אבל אי גרסי' הכא בתוך קליפתן לק"מ אמנם תוס' כתבו במס' ברכות דאפי' בתיך קליפתן אסור בימות הגשמים ואפשר דברייתא דהכא לא ס"ל הכי:

הלכה ד

ממשיכין כו'. במסכת ברכות פרש"י מקבלין בכלי בפי הצינור וכ"כ הטור באו"ח סי' קע"א ובלבד שיקבלם בכלי בפי הצינור א"כ י"ל ברייתא דהכא ס"ל נמי הכי אע"ג דקתני סתם דהא במסכת ברכות נמי סתמא קתני ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה ואפ"ה מפרשינן דמיירי בענין שאין נפסדין וא"כ גם הכא י"ל הכי. ועוד נ"ל דגמרא דהכא ס"ל דאפי' אם אין מקבלין אותן בפי הצינור מותר וכמ"ש הב"י בסי' קע"א שכתב הר"ר מנוח בשם הראב"ד דביין מותר אפילו כשאזל לאיבוד דעיקר שמחה בכך משא"כ בקליות ואגוזים שאין עיקר שמחה בכך:

איסורן של אוכלין. נ"ל שכצ"ל משום בזיון של אוכלין וה"ט כמ"ש כיון דעיקר שמחת חתן וכלה בהכי:

הלכה ה

שורפין ומעקרין. כלומר מלכים שמתו שורפין מטותיהן וכלי תשמישן ועוקרין בהמתן כדי שלא יוכלו לילך ועושין כן לכבוד המלכים שלא ישמש אחר בכלי תשמישן ובבהמתן:

שיש בו טריפה היינו שהבהמה נטרפת בכך אסור. במסכת ע"ז גרסי' סתם עיקור שיש בה טריפה אסור ושאין בה טריפה מותר ופרש"י דאסור ומותר קאי לענין עשיה שאסור לגרום טריפות לבהמה בידים. אבל הא דקתני הכא אסור באכילה הוא לשון התוספתא והביאה הוס' במס' ע"ז וכתבו עוד וא"ת מאי קמ"ל ברישא פשיטא דאסור באכילה וי"ל מותר בהנאה איצטריכא ליה שלא נאסר בהנאה מפני כבוד המלך וגם בסיפא איצטריך לאשמועינן היתר אכילה שלא יאסר מפני כבוד המלך:

הלכה ו

ואין שורפין שריפה לנשיאים. לפי גירסא דהכא דאין שורסין לנשיאים קשה דהוא מעשה לסתור דמביא מעשה שהיו שורפין על ר"ג ודוחק לחלק בין ר"ג לשאר נשיאים. אמנם נ"ל שט"ס הוא וכצ"ל וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים והכי

איתא להדיא במסכת ע"ז וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים ומעשה שמת ר"ג הזקן כו' וא"כ משמע דבכל הנשיאים מותר:

הלכה ז

סותרים כו'. כתב הטור בסי' ש"נ שהיו עושין כן לעגמת נפש:

ונותנין בריתו וקולמסו. כצ"ל ונותנין דיו וקולמסו בצידו וכ"כ הרא"ש והטור בסי' ש"נ וכתב בספר בית הלל הטעם שהיו נותנין לחתן דיו וקולמסו בצידו להראות לעם אילו היו חיים היו כותבים להן כתובה וזהו עגמת נפש גדול ואפשר לומר דהאי דנותנין דיו וקולמסו בצידו לא קאי אחתן אלא אשארי מתים שהיה דרכן לכתוב הרבה בחייהן וכן שארי דברים כמו מפתחו ופנקסו כל אחד גמה שהיה עוסק בחייו וכתב הב"ח עכשיו לא נהגו לעשות כן ומעכבין על מי שבא לשנות המנהג עכ"ל:

וכשנכנס ר"ג הזקן. הלכה זו אין לה המשך וחיבור כלל להא דלעיל אמנם עיקר הלכה זו מבואר במסכת סנהדרין דף יו"ד ע"ב ת"ר אין מעברין אה השנה אלא במזומנין לה מעשה בר"ג שאמר השכימו שבעה לעליה השכים ומצא שמנה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות עמד שמואל הקטן על רגליו אמר אני הוא שעליתי שלא ברשות א"ל שב בני שב ראויות כל הפנים כולן להתעבר על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. זו היא גי' הבבלי. אבל גי' דהכא הוא לשון הירושלמי אלא שיש בה איזה טעיות וה"ג בירושלמי פרק א' דסנהדרין חבירים מהו שיכנסו לעבר השנה נשמיענה מן הדא מעשה בר"ג שאמר יקריני שבעה זקנים לעליה ונכנסו שמנה אמר מי הוא שנכנס שלא ברשות עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות הלכה נצרכה לי ונכנסתי לשאול עליה א"ל ר"ג ומה אלדד ומידד שכל ישראל יודעין שאלו שנים הן אמרתי שאתה אחד מהן. ופירש בספר פני משה כלומר הכל יודעין שאלדד ומידד שנים הן ולא יותר אעפ"כ הייתי אומר שאתה אחד מהן וחשוב כאחד מהן ובוודאי ראוי היתה לעבר שנים עם אנשים חשובים כמותך וסיים שם בירושלמי ואפי' כן לא עיברה בהאי יומא ע"כ ומעתה יובן ברייתא דהכא וכצ"ל הכא כגי' הירושלמי והא דמייתי האי מעשה הכא נ"ל לפי דקתני לקמן כשמת שמואל הקטן הניחו לו מפתחו ופנקסו בארונו לפי שהיה אדם גדול משו"ה נקט האי מעשה לאשמעינן דקטן היה לגדול:

אמר לו ותולין כו'. נ"ל דתיבת אמר לו מיותר וכצ"ל ותולין מפתחו ופנקסו בארונו וקאי אדלעיל דקתני סותרין שערות של כלות כו' ואין חוששין משום דרכי האמורי ועל זה קתני וכן תולין מפתחו ופנקסו בארונו ואין הוששין משום דרכי האמורי וכן נראה מלשון הטור סי' ש"נ שכתב הנהו תרי מילתא בהדי הדדי סותרין שערות כו' ותולין מפתחו

כו'. אכן מצאתי במדרש ילקוט דגרס נמי אמר לו. ואפשר ליישב לפי גירסת הירושלמי שהבאתי לעיל שאמר שמואל הקטן לר"ג הלכה נכנסתי לשאול ואפשר שזה היה שאלהו אי מותר לתלות מפתחו ופנקסו בארונו של מת וע"ז השיב ר"ג וא"ל ותולין מפתחו כו':
וכך אמר בשעת מיתתו. מייתי להאי מעשה הכא לאשמועינן שאדם גדול היה ומתנבא קודם מותו וכן פרש"י בסנהדרין דף י"א:
שמעון וישמעאל. פרש"י בסנהדרין רשב"ג הנשיא ורי ישמעאל בן אלישע כהן גדול יהרגו בחרב:
עקן סגיאין. צרות רבות יהא אחריהם ובגמרא דסנהדרין מוסיף עוד שנתנבא גם על ר"ע ור"ח בן חרדיון שיהרגו:

הלכה ח

והיה ר"י בוכה כו'. מכאן עד וי"א רשב"ג היה בוכה נדפס בשיבוש ומצאתי בספר ת"ה בשער הגמול שהביא כל זה בלשון מובן יותר וז"ל ועוד אמרו באבל רבתי כשנאחז רשב"ג ור"י בן אלישע גזרו בהן שיהרגו והיה ר"י בוכה א"ל רשב"ג מפני מה אתה בוכה לשתי פסיעות אתה נתון בחלקן של צדיקים ואתה בוכה א"ל אני בוכה על שאנו נהרגין כעובדי עבודת כוכבים וכמחללי שבתות וכמגלי עריות וכשופכי דמים א"ל רבי שמא סועד היית או ישן ובאתה לך אשה לשאול על נדתה ועל טומאתה וטהרתה ואמרת לה המתיני עד שאישן והתורה אמרה כל אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו וכתיב בתריה והרגתי אתכם בחרב עכ"ל וכצ"ל הכא:

הלכה ט

לא נהרג ר"ע לא נהרג כו'. ט"ס הוא וכצ"ל לא נהרג ר"ע על שנחשד על הגזל וכו':
אלא למופת. ר"ל לאות ולסימן שיבוא גזירות קשות ורעות ובאמת כן היה כדמפרש לקמן:
והיה יחזקאל כו'. הגמרא קיצרה בפסוק והביא רישא וסיפא דקרא ודילג אמצע הפסוק והכי כתיב בקרא והיה יחזקאל לכם למופת ככל אשר עשו תעשו בבואה וידעתם כי אני ה' אלהים ומדבר שם בענין השמועות רעות שאמר לו הקב"ה הנני לוקח ממך מחמד עיניך במגפה ולא תספוד ולא תבכה וכתיב בתריה והיה יחזקאל לכם למופת שגם אתם תעשו כן בגלות:
מושלכין כו'. נ"ל שכצ"ל מושלכין בו נבלת אדם וכדמייתי ראיה מקרא (והיתה) [ונפלה] נבלת אדם כדומן כו':

בולאות שביהודה. היינו העשירים כדאי׳ במס' גיטין דל"ז בולי עשירים שנאמר ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה:
רגזו בטחו. כצ"ל חרדו שאננות רגזה בוטחות ומפרש שאננות אלו בולאות שביהודה וכן נראה מן התרגום שמפרש על הפסוק דכתיב לעיל מיניה נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות ומתרגם הת"י מדינן דיתכן שלויא קומא שמענא קולי כרכין דיתנין לרוחצן הרי נראה דהך קרא קאי על המדינית משו"ה מפרש הגמרא דהכא הקרא על בולאות שביהודה:
אלא טרכסיד. הלשון קשה להבין אכן נראה לפי הענין דה"פ דמצינו בגמרא טרכסיד הוא טיט וחול מעורבבים וזהו דקאמר לא היה בו לשון בטוחות כלומר מרוב צערתם וגלותם לא היו יכולין לדבר בלי צח אלא מעורבב כמו טרכסיד:

הלכה י

מתי יכנסו. כלומר שלא קבע להס זמן מתי יכנסו לבית שלהן מן הסעודה:
למטותיהן. כצ״ל למטותיהן ר"ל ששכבו למטותיהן בנרות ולא היו משכורים כ"כ אבל המשוייריס שבסעודה הם פצעו זה את זה והנמשל נראה לפי הענין כמו כן כל המאחרים בגלות יהיה הגלות יותר קשה מהראשונים:
הך הכפתור. פרשי" בעמוס ט' הך הכפתור שהוא בראש הגג:
וירעשו הספים. אסקופות הבית התחתונה כך יהרג המלך וירעדו השרים:
ובצעם בראש כולם. כמו ופצעם וכתיב בתריה ואחריתם בחרב אהרג. ומזה מייתי ראיה ממקרא זה למשל דרבי מאיר כמה שכתבתי:

הלכה יא

לאפיקורסות. ובמס׳ ע"ז גרסי׳ כשנתפס לאפיקורסות. רצה לומר בשביל האפיקורסות שלא עשה כמעשיהן אלא עסק בתורה ע"ז נתפש:
בקופה. ובמסכת ע"ז גרסינן בקובה של זונות וזהו חדר שהזונות יושבין בה:
א"ל הריגה. כצ"ל אמרו לו הריגה:
אש לא נופח. והיינו אש של גיהנם שאין צריכין לנפוח:
שאף כל עבדי כו׳. נ"ל שכצ"ל שאף עבדי המלך גדולים לוקים ע"י קטנים שנאמר על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי ופירש רש"י על אשר חצבתי עליהם דברי ע"י הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתים באמרי פי בשביל אמרי פי:

הלכה יב

דע"א ד׳ בנים. ר״ל משל לד׳ בנים כדמפרש ואזיל לקמן כל ד׳ בנים:

שנאמר וישכם אברהם כו'. נ"ל דכצ"ל אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אמרת והעלהו לעולה. ולא עשה כן אלא אעפ"כ עשה שנאמר וישכם אברהם בבוקר כו'. ובמדרש ילקוט באיוב מביא נמי משל זה של ד' בנים והביא כל הענין בנוסחא אחרת וע"ש:

אל תריבני. כצ"ל אל תרשיעני הודיעני על מה תריבני:

אח"כ היה לו לומר. בלשון תמיה וכי נכון היה שאמר והטוב בעיניך עשיתי דהוי כמטיח דברים כלפי מעלה וכן דרשו רז"ל במסכת ברכות מהאי קרא דכל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים שנאמר וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי וחזקיה תלה בזכות עצמו שנאמר זכר נא אשר התהלכתי לפניך והטוב בעיניך עשיתי וזה כמבעט כלפי המקום ב"ה:

הלכה יג

פקדו ביד שלוחו. שהיה שולח אחד אצלו להשגיח עליו אם יחלה יותר או אם ימות ולהגיד לו כדי שלא יבטל הוא מת"ת אפי' שעה אחת:

נטען. ר"ל שעדיין חליו קשה עליו:

השלים. ר"ל שיצא נשמתו:

ויש כאן חכמים. ר"ל יש כאן חכמים יותר ממני וכן לקמן יש עשירים יותר ממני וכן במדרש ילקוט הביא כמ"ש:

מנחם אני כו'. כצ"ל מנוחם אני שאילו היה לי שבעה בנים קברתים כלומר אפי' אם קברתי שבעה בנים מנוחם אני מרוב כבוד שעשיתם לי והכי איתא במדרש ילקוט פרשת יתרו רמז רע"א ובפ' א"מ גרסי' הכי אחינו בית ישראל שמעו אפילו שני בנים חתנים קברתי מנוחם אני מרוב כבוד שעשיתם לי:

הלכה יד

ולא עוד אלא כו'. הלשון הזה ולא עוד אלא שישב עליו קשה להבין ובמדרש ילקוט כל זה ליתא והכי איתא שם רמז רע"א ירבעם חטא והחטיא כו' שנאמר על חטאת ירבעם בן נבט אשר חטא והחטיא את ישראל מגלגלין זכות על ידי זכאין כו' וגירסא זו נכונה. ואיידי דקתני לקמן מגלגלין חובה על ידי חייב ומייתי נמי מירבעם משו"ה נקט נמי הכא שמגלגלין זכות על ידי זכאין:

שנאמר ואחרי כן כו'. מביא ראיה על שהיו ראוין לגאול אפילו לא היו משה ואהרן שהרי הקב"ה הבטיח לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אלא שמגלגלין כו':

למה נגרע. לא ידעתי למה מייתי האי קרא ובאמת בילקיט ליתא אלא ה"ג שם ראויה היתה פרשת פסח קטן לומר לולי עמדו הטמאים ולא איצטריך להביא ראיה על זה דפשיטא שלא יחסר התורה פרשה אחת אף אילו לא היו אותן טמאים וכן בכל הני פרשיות דכתיבי בתורה לא מייתי ראיה מקרא דמלתא דפשיטא היא מטעם שכתבתי:
פלוני ופלונית. ר"ל כל האומות שהרגו ישראל בחרב ובילקוט גרס אילו לא עמד בלעם ולכאורה גירסא דהכא נראה יותר דהא גבי מעשה בלעם לא מתו ישראל בחרב אלא במגפה וצריכין לומר דקאי על חרב של מלאך המות:
לכן בגללכם ציון שדה כו'. ט"ס הוא וכצ"ל לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער:
ולא עוד. לשון ולא עוד מיותר וכן צ"ל אלא שמגלגלין כו' והכי איתא בילקוט:

הלכה טו

נבוכדנצר מלך הגון היה. טעם אחר הוא כלומר חדא שחנניה מישאל ועזריה צדיקים היו ועוד שנבוכדנצר מלך הגון היה וראוי לעשות נס על ידו ובמסכת תענית גרסיק הכי ונבוכדנצר מלך הגון היה:
מחטטין בעיניו. כלומר שהיו עיניו נופלין ובמסכת תענית גרס הכי אמרו לא זזו משם עד שבאו שני דיופלין פי' רש"י ב' שרים שבאו מהעיר ופצעו את מוחו בגזירין פרש"י בעצים:

הלכה טז

והרגת את האשה. גבי נרבע כתיב והרגת את האשה ואת הבהמה:
שלא תהא הבהמה כו'. טעם אמר הוא לפיכך אמרה התורה שהבהמה תסקל כדי פלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה ובפ"ז דהנהדרין משנה ח' איתא בהדיא הכי אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא לפי שבא לאדם תקלה על ידה דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת כשוק כו' והכי איתא נמי כמדרש ילקוט ובת"כ סיף פרשת קדושים וע"ש:

פרק ט

הלכה א

על כל כו'. מכאן ועד על חכם ועל ת"ח תמוה מאד שהוא היפך סוגית הש"ס דמ"ק דף כ"ה דקתני הכא על כל המתים כולן אינו קורע אלא רבו ובמ"ק קתני בהדיא רשב"א אומר כל העומד על המת בשעת יציאת נשמתו חייב לקרוע הא למה זה דומה לס"ת

שנשרף והכי אי' במסכת שבת דף קח. ואין לומר דהכא מיירי שלא בשעת יציאת נשמה אכתי קשה סיפא דקתני אלא על רבו שלמדו חכמה מאי איריא רבו הא על כל אדם כשר חייב לקרוע אפילו שלא גפניו כששמע בין מיתה לקבורה ועל רבו חייב אפי' לאחר קבורה. ודוחק לומר דמיירי כששמע לאחר קבורה וא"כ שפיר קתני דעל כל אדם אינו חייב לקרוע לאחר קבורה אלא על רבו. דלא הו"ל למסתם אלא לפרש. ועוד הא דאמר רשב"א חכם שמת כל העומדין בשעת מיתתו קורעין עליו ובפי' א"מ קתני חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין ומוכח התם דאפי' שלא בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע. ועוד דקשיא רשב"א ארשב"א דבמס' מ"ק אמר רשב"א כל העומד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע משמע אפילו שאינו חכם והכא קאמר דוקא על חכם ובשעת יציאת נשמה. לכן נ"ל דכצ"ל על כל המתים כולן אינו קורע אלא בפניו ועל אדם כשר קורע אפילו שלא בפניו וזהו כדעת הרמב"ן שהביא הב"י בסי' ש"מ. רשב"א אומר כל העומדין בשעת מיתתו קורעין עליו ומיירי בכל אדם והכי נמי אמר רשב"א בגמרא ועל חכם ות"ח ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה קורעין עליו אפי' לאחר קבורה וכ"כ הטור סי' ש"מ. שוב מצאתי בת"ה לרמב"ן ז"ל דע"ז ע"ג וז"ל הא דתניא באבל רבתי רשב"א אומר חכם שמת כל שעומדין עליו בשעת מיתתו קורעין נ"ל שהוא שיבוש ואדם שמת הוא צ"ל והיא היא הברייתא השנויה במ"ק עכ"ל והיינו כמ"ש:

הלכה ב

הכל חולצין כו'. כבר כתבתי לעיל דהנהו תיבות ועל חכם ועל ת"ח שייך לעיל לענין קריעה ואח"כ מתחיל ענין חליצת הכתף וצ"ל חכם שמת חולצין לפניו כו' וה"נ איתא במ"ק דכ"ב וחליצה היא שחולץ זרועו ומוציא כתפיו חוץ לקרע ונמצא זרועו וכתיפו מגולה:

הלכה ג

ואם אינן ראוין לחלוץ. פי' הטור בסי' ש"מ כגון שהבן גדול בתורה ואין כבודו לילך חלוץ כתף א"צ לחלון וע"ז מייתי ראיה מר"ע כיון שהיה גדול הדור לא חלץ:

הלכה ד

קורע בסכין. אם רצה קורע בסכין כדי שלא יקרע יותר מדאי אבל על אביו ואמו חייב לקרוע דוקא ביד והכי איתא במ"ק דף כ"ב:

הלכה ו

אינו מבדיל קמי שפה. כך הגרסא כגמרא ופי' רש"י שם מגומגם קצת אבל מבואר יותר בנ"י וז"ל מבדיל קמי שפה שהאימרא שעושין סביב לבית הצואר צריך שתהא קרוע כדי

שיהא הקרעים נראין כשנים. אבל בשאר מתים א"צ להבדיל קמי שפה וכ"כ הטור על כל המתים רצה מניח שפת הבגד שלימה וקורע מהשפה ולמטה ועל אביו ואמו צריך לקרוע כל השפה:

של תפלה. כצ"ל קרע של תיפלות וכ"ה בגמרא ופי' רש"י כלומר שאינו יוצא ידי קריעה:

ותוספתו כל שהוא. הכי איתא במ"ק דף כ"ו ופי' רש"י שאם כבר קרע ואח"כ אירעו אבל אחר מוסיף על קרע הראשון וסגי בכל שהוא ולא בעי לקרוע טפח כמו בתחלה עד הטיבור. צ"ל עד הטבור ומיירי לענין הוספה שאם תכפוהו הרבה אבילות זה אחר זה מוסיף על כל אחד כל שהוא עד שמגיע לטבור ואז מרחיק שלש אצבעות מן הצד וקורע והכי איתא במ"ק דף כ"ו ולקמן בהך פרק:

הקטנים אחרים קורעין להן. במ"ק דף כ"ו גרסינן מקרעין לקטנים מפני עגמת נפש פרש"י לא שהקטנים חייבין באבילות אלא מפני עגמת נפש כלומר כדי שיבכו הרואין:

הקורע לשם כבוד. פי' שאינו מחויב מן הדין לקרוע כגון שקרע על חכם שמת מותר לשלול מיד והכי איתא במ"ק דף כ"ה חכם כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין מיד וע"ש בתוס' שפירשו פי' אחר. וכן משמע בב"י סימן ש"מ דווקא על חכם שאינו רבו מותר לשלול מיד וכ"כ בשו"ע:

אפיקרסין כו'. במ"ק דף כ"ב איתא אפרקסותו אינו מעכב את הקריעה פרש"י סודר שעל ראשו אינו חייב לקרוע והטור כתב פי' אחר שהוא בגד התחתון שמקבל הזיעה וכן משמע במסכת דרך ארץ בפ' הנכנס למרחץ שהוא בגד התחתון:

הלכה ז

קורעת את הפנימי. כלומר הבגד התחתון קורעת תחלה משום צניעות והופכתו לאחריה ואח"כ קורעת העליון והתחתון מכסה את לבה והכי מוכח במו"ק דף כ"ב:

הלכה ח

שולל. היינו שאינו תופר כל צרכו אלא מעט שעדיין ניכר הקרע:

ועל אביו כו'. ובמ"ק דף כ"ב גרסי' הכי ועל אביו ואמו שולל לאחר ל' ואינו מאחה לעולם:

אשה שוללת מיד. בגמרא גרסי' נמי דאשה שוללת מיד אבל הא דקתני הכא ומאחה לאחר שלשה ליתא בגמרא גם הטור לא כתב אלא כלשון של הגמרא וכ"נ דטעות סופר הוא מה דקתני הכא מאחה לאחר ג' דבשלמא לשלול דמותר שפיר משים כבודה אבל למה יהא מותר לאחה לאחר ג':

הלכה ט

הוא דוחק כו'. כצ"ל הוא דוחה את המטה כלומר שממהר להוציאו אבל באביו ואמו אינו דוחה וממהר להוציאם:

ואינו מרבה בעסקו. ר"ל אינו מרבה בשבחו בשעת הספד אבל באביו ואמו מרבה בעסקו כלומר בשעת הספד מרבה בשבחו. ואין להקשות מהא דאיתא במ"ק דף כ"ב על כל המתים רצה ממעט בעסקו רצה אינו ממעט ועל אביו ואמו ממעט בעסקו א"כ היכי קתני הכא איפכא דעל שאר המתים ממעט בעסקו ועל אביו ואמו אינו ממעט אמנם לק"מ דתרי מיני עסקים נינהו דעסקו האמור בגמרא היינו בסחורה שעל שאר מתים אינו ממעט בסחורה וכ"כ רש"י שם ובאביו ואמו ממעט בסחורה. ועסקו דקתני הכא היינו בשבחו ע"ז קתני דכל שאר מתים ממעט ועל אביו ואמו אינו ממעט. וכ"נ מדברי הרמב"ן בתה"א שכתב תניא באבל רבתי על כל המתים כולן מרבה בעסקיו ומתגנה על אביו ואמו משתבח בד"א שהיו כדאי אבל לא היו כדאי אל ירבה בעסקן שאינה אנא מנוולן והיינו ממש כמ"ש:

או ליל שבת. ר"ל שהוא סמוך לליל שבת אף על אביו ואמו דוחה המטה ובגמ' איתא בהדיא ואם היה ע"ש או עי"ט ה"ז משובח:

הלכה יא

ישלח פרע. ר"ל יגדל שערו והכי מוכח מריש נזיר דקתני האומר הרי עלי לשלח פרע ה"ז נזיר ומוכח שם דהאי לישנא משמע גידול שער:

הלכה יב

אסור בסחורה עד כו'. הטור בסוף סי' ש"פ הביא כן בשם הירושלמי וכתב הוא ז"ל פי' בהולכין לסחורה למרחוק איירי ואיכא פירסום גדול ודומה לשמחה שהולך בשיירא גדולה אבל שאר כל מו"מ מותר לאחר ז' ימים:

הלכה יג

לשם שמים. היינו סעודת מצוה. ותוס' במסכת מ"ק דף כ"ב כתבו בהדיא בשם מסכת שמחות אלא א"כ היה סעודת מצוה וע"ש בתוס' ד"ה ולשמחת מריעות שכתבו מהו סעודת מצוה שמותרת בתוך י"ב חדש אי הוי דוקא סעודה שעושין בקידוש החדש או דמותר אפי' בסעודת ברית מילה וע"ש. ובתה"אלרמב"ן ז"ל דף ס"ד כתב בשם אבל רבתי וז"ל ואם היתה חבורה לשם מצוה כגון קידושהחודש מותר. וכתב עוד בשם הראב"ד ז"ל וכן משיא יתום ויתומה או עני ועניה לשם שמים שאם לא יעשה הוא יבטל המעשה מותר:

הלכה יד

אמרו לו מת אביו כו'. מכאן עד מי שמתו אביו ואמו כו'. כל זה הביא הב"י בסי' ש"ס וכתב עלה והא דלא הזכירו הפוסקים דברים אלו ונראה הטעם לפי שלא הוזכרו בגמרא נראה דלאו דסמכא נינהו עכ"ל ובאמת ליכא טעם לחלק בין אביו לאמו למה לא יהא יוצא אם סבר שהוא אמו ובאמת שהיא אביו:

הלכה טו

קרע ע"ז בפני עצמו. משמע אפי' באביו ואמו חייב לקרוע על כל אחד בפ"ע. אבל בגמ' לא משמע הכי והכי תניא בדף כ"ו מת אביו מתה אמו מת אחיו מתה אחותו קורע קרע אחד לכולן ר"י בן בתירא אומר על כולן קרע אחד ועל אביו ואמו קרע אחד ע"כ משמע יוקא כשמת אחד משאר קרובים עם אביו או אמו חייב לקרוע בפ"ע אבל על אביו ואמו מודה ר"י בן בתירא דקורע קרע א' לשתיהן ועיין בטור שהאריך בזה אי אמרינן דריב"ב פליג אארישא נמי או לא:

בישרו אותו שמת בנו וקרע. תיבת וקרע הוא מיותר ויש בהלכה זו עירבוב דברים ונראה שכן צ"ל משקרע בישרו אותו שמת בנו ה"ז קורע והולך עד שמגיע לטבור הגיע לטבור ה"ז מבדיל בין הקרע ג' אצבעות וקורע עד שנתמלאו לפניו נתמלאו לפניו הופך הקרע לאחוריו וקורע. וכן מוכח מגמ' דף כ"ו ופרש"י שם מרחיק ג' אצבעות בצד אותו קרע וקורע נתמלאו לפניו מחזירו לאחוריו וחוזר וקורע לפניו:

הלכה טז

אלא בין שתי כו' מכאן עד פוחח יש כמה טעיות אכן הרמב"ן בספר תה"א דף י"ח הביא הלכה זו על מכונה וז"ל תניא באבל אין קורעין אלא בשתי המוריאות הקורע מן החיפה ומן הצדדין לא יצא

ר' יהודה אומר יצא עכ"ל. וכתב הוא ז"ל פירש שתי המוריאות הם אימרא שבפי החלוק שבימין ואימרא שבפיו מן השמאל שעושין איתו כדי שלא יקרעו התפירות וחפת החלוק מצידו על בית יד לפיכך הקורע מן החפת ומן הצדדין מכאן ומכאן חוץ ממקום האימראות לפניו לא יצא:

אין שעת הסכנה ראיה. שהיו גוזרין על המצות ומשו"ה היו קורעין מלמטה כדי שלא יהא ניכר:

פוחח. היינו שבגדיו קרועים ולפי שאין הקריעה ניכרת בו אינו חייב לקרוע וכן משמע מירושלמי דקתני שלמו לפניו מתחיל לאחוריו שלמו לאחוריו מתחיל מלמטה שלמו אלו ואלו נעשה כפוחח עכ"ל:

הברסים כו'. מיני בגדים הן שאינן חשובין משו"ה לא יצא בהן ידי חובת קריעה:
קורע את המאחוי. פי' מתוך קרע שנתאחה יצא וכן איתא בגמ' הקורע מן האחוי יצא ומפרש רב חסדא שם באיחוי אלכסנדרס ונראה דהיינו כל צרכו דנקט הכא וכן כתבו תוס' שם ואיחוי אלכסנדרס היא תפירה חשובה שתפר כל צרכו עד שאין התפירה ניכרת ומשו"ה יצא:

הלכה יז

אא"כ עומד עליה. הכי איתא במ"ק דף כ"ו דבעינן דוקא כמעשה ש היה דהיינו גבי יהויקים ששרף המגילה בזרוע:
מן הצופים. כ"כ הטור באו"ח סי' תקס"א וכתב הב"י דדוקא כשרואה מן הצופים אבל קודם לכן כיון שהוא עדיין רחוק לא הוי ראיה כלל:
מוסיף. לכאורה משמע שמוסיף לקרוע בשביל המקדש. אבל א"א לומר כן חדא האיך שייך מוסיף משמע דבאותו קרע מוסיף ובאמת קי"ל דחייב לקרוע על מקדש בפ"ע ועל ירושלים בפ"ע ועוד כשרואה ירושלים מן הצופים וודאי ראה המקדש שהוא עומד בראש ההר ונראה ליישב דמיירי שראה המקדש תחלה כגון שנכנס בשידה תיבה ומגדל וראה ירושלים אחר המקדש על זה קתני דמוסיף לקרוע וכן מחלק בגמרא כשרואה המקדש תחלה מוסיף על ירושלים:
עלה מוסיף כו'. מכאן עד סוף הענין קשה להבין. ונראה ליישב ע"פ הירושלמי דמס' ברכות פרק הרואה שאל שמעון קמטריא לר' חייא בגין דאנא חמר וסליק לירושלים בכל שעה מהו שנקרע א"ל בתוך ל' יום אין אתה צריך לקרוע לאחר ל' יום צריך אתה לקרוע וכן כתוב באו"ח סי' תקס"ח וא"כ י"ל ברייתא דהכא אתא לאשמעינן הך דינא וצ"ל עלה וחזר עלה וחזר חייב לקרוע על כל פרק ופרק ר"ל כל ל' יום חייב לקרוע:
עלה וישב בה. ר"ל שנתיישב לדור בקביעות בירושלים קורע קרע אחד ויוצא כנ"ל ליישב גמרא דהכא:

הלכה יח

חלוק קרוע לחבירו. צ"ל הלוקח חלוק קרוע מחבירו אינו רשאי לאחות אא"כ כו' והא דתני תרתי גבי לוקח וגבי מוכר לאשמעינן דאחד הלוקח ואחד המוכר אסור ומתחלה החיוב על המוכר להודיע ללוקח אם הוא מהקרעים המתאחין או לא ואם לא הודיע לי אסור ללוקח לאחה מן הספק אא"כ יודע ודאי שהוא מהקרעים המתאחין וכ"כ הטור סימן ש"ס:

השואל חלוק מחבירו כו'. ובגמרא דף כ"ו מסיים ונותן לו דמי קרעו וכ"כ בשו"ע סימן ש"מ ואע"ג דאסור לאחות על אביו ואמו הכא שאני כיון שאין החלוק שלו וכ"כ בבאר היטב:

אינו יוצא לקרוע. ובגמרא גרסינן ה"ז לא יגע בו כיון שלא הודיע משו"ה אסור לו לקרוע חלוק של חבירו:

הלכה יט

גוזל את המת. לפי שלא קרע על המת שהרי הבגד היה קרוע מתחלה ובגמרא גרסי' ה"ז גוזל את החיים והמתים לסי שהעולם סיברין שקרע בשביל המת והוא לא קרע:

אם לאלתר מת. בסוף נדרים מפרש דהיינו תוך כדי דיבור וכ"כ בשו"ע סימן ש"ם:

הלכה כ

כל המציל כלים ט'. כגון שהיו אביו ואמו מזרקין בו כלים מרוב צערן אסור להצילן וליטלן מן המת לפי שאסורין בהנאה כשהיו על המת ודוקא במטה הנקברת עמו כדמסיק לקמן יש מציל ויש שאינו מציל והכי מסקינן בסנהדרין דף מ"ח וכ"כ הטור סימן שמ"ט וע"ש בטור שהביא כל ההלכה זו והטעם שאותן בגדים הנזרקין על המטה שנקברת עמו אסור בהנאה משום דאתא לאחלופי בתכריכי המת:

משהגיע לארון. אע"ג דבמס' סנהדרין קתני משהגיע למטה אין זה סותר להן דהכא כמ"ש הפרישה לפי שהיה הארון מונח על המטה כולה חד מילתא היא:

יהא חובלן. כצ"ל שלא יהא חבלן וכ"ה בטור:

כמו לבוש. משמע כמו שהיה לבוש בשעת מיתה כן יעמוד לתחיית המתים לכן לא ירבה עליו לזרוק כלים בשעת מיתה וכן איתא בירושלמי דסוף כלאים דמהך קרא ילפי' שיעמדו בלבושיהן לתחיית המתים:

פרק י

הלכה א

אבל כל זמן כו'. בריש פרק מי שמתו מסיק הש"ס דלאו דוקא מוטל לפניו אלא כיון דמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי:

ואם רצה כו'. הכי איתא בירושלמי דברכות וע"ש בתוס' ר"פ מי שמתו והב"י באו"ח סי' ע"א האריך בדין זה ותמיהא לי שהביא כמה ראיות שאין רשאי להחמיר על עצמו ולמה לא הביא מברייתא דהכא:

הלכה ב

ומהו אומר כו'. במס' ברכות דף י"ט איתא אמר אביי לא מבעיא ליה לאינש למימר הכי משום אל יפתח אדם פיו לשטן:

הלכה ג

אבל אוכל אצל חבירו. היינו במי שמתו מוטל לפניו והכי איתא בהדיא בר"פ מ"ש מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר כו':

וא"א לו ברך. ובגמ' גרסי' ואינו מברך והיא היא והיינו שאינו מברך ברכת המוציא ועיין בתוס' במ"ק דף כ"ג שהאריכו בזה לגי' דהכא לק"מ קושייתם שם:

ר"ג אומר אבל כו'. ובברכות ובמ"ק גרסי' רשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן ומפרש ר' יוחנן תשמיש המטה א"ב דלת"ק אסור בתשמיש המטה דדבר שבצנעה נוהג ורשב"ג מתיר אפי' תשמיש המטה. והיינו דקתני הכא אבל בשבת כאילו אינו אבל ר"ל דמותר אפילו בתשמיש המטה:

הלכה ד

אין מוציאין כו'. פרש"י בברכות דף י"ט לפי שאם מוציאין סמוך לק"ש יבטלו מק"ש והכי איתא נמי בירושלמי כדי שיקראו ויתפללו:

הלכה ה

הוציאו סבלי המטה. הלשון מגומגם גס חסר כאן בבא אחת. אבל מצאתי הלכה זו יותר מבוארת בס' תה"א לרמב"ן ז"ל וז"ל תניא באבל הוציאו סבלי המטה וחלופיהן וחילופי חילופיהן שלפני המטה צורך בהן פטורין מן הק"ש ואסורין בנעילת הסנדל את שלאחר המטה שאין למטה צורך בהן חייבין בק"ש ומותרין בנעילת הסנדל. והטעם שנושאי המטה אסורין בנעילת הסנדל כתב בטור יו"ד סי' שנ"ח בשם ירושלמי הכתפים אסורין בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהן ונמצאו מעכב מן המצוה:

מן התפלה ומן התפלין. ובר"פ מי שמתו גרסי' פטור מן התפלה ופרש"י הטעם דלאו דאוריית' היא וכ"כ בתוס' שם אבל בתפלין הוי הדין כמו בק"ש:

הלכה ו

אם יכולין להתחיל כו'. מכאן עד ואח"כ עומדים בשורה כל הענין נדפס משובש ובמתני' דברכות גרסי' הכי אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. והרמב"ן במ' תה"א דף ל"ג ע"ד הביא הלכה זאת כצורתה כמ"ש כאן ולא הרגיש כלל שהלשון משמע להיפוך כלשון הש"ס וכשבא לפרש הלכה זו פירשה כפשטא דשמעתין וא"כ נראה להדיא שט"ס יש כאן וצ"ל כמ"ש בגמ' דברכות וכתב הב"י בשם

הרמב"ם הא דאמרי' ואם לאו לא יתחילו אלא מנחמין תחילה היינו כשיש שהות אח"כ לקרות. אמנם מדברי התוי"ט פ' מ"ש משמע דאפי' באין שהות מותר דניחום אבלים הוא מצוה דאורייתא והעוסק במצוה פטור מן המצוה:

הלכה ז

שורה הפנימית כו'. מלתא באנפי' נפשיה היא וה"ק כשעומדין בשורה לנחם האבל הפנימית פטורה ומפרש מהו פנימית הרואה פני אבלים והכי איתא במתני' דברכות ובגמ' דף י"ח פלוגתא דת"ק ור"י:

לשם כבוד. כצ"ל לשם כבוד חייבין ובגמ' גרסי' הבאים מחמת עצמן חייבין ופרש"י שלא באו לשם אבל אלא לראות המאורע חייבין והיינו לשם כבוד דקתני הכא והכי איתא נמי בירושלמי דברכות:

ירדו לפסגן. ובירושלמי גרסי' ירדו להספד ופי' המפרש מקום מיוחד היה להם שהיו מספידין ואפשר שהיה נקרא פסגן:

הרואים פנים. ר"ל פני ההספד שפניהם להספד אפי' לא באו אלא לכבוד פטורים ושאין רואין פנים חייבין כצ"ל ולא גרסי' הכא פני אבל:

הלכה ח

ומזמנין. כצ"ל ומנחמין ופוטרין את הרבים ועיין ברא"ש פ' א"מ סי' נ"ה והרמב"ן בדף ל"ח ע"ד כתב בהדיא כמ"ש בשם אבל רבתי:

הלכה ט

מכסה את הראש. לפי שאבל חייב בעטיפת הראש ובפ' א"מ דף ט"ו ילפינן לה מקרא:

מגלה את ראשו ופוטרן. וכתב הטור סי' שפ"ו הטעם שמגלה ראשו מפני כבוד העם:

הלכה י

חכם או ת"ח כו'. כל הלכה זו הביא הטור בסי' שפ"ד ומפרש הטור הא דקתני רצה מדבר ע"י עצמו היינו כשמשיבן בשטעו אם רצה מדבר ע"י עצמו או ע"י אחר:

ביד רבי. הרא"ש גרס מעשה בבתו של רבי בבית שערים והיה דורש כל היום. ואפשר לומר דכל הנהו תנאי לא פליגי מידי אלא מ"ד דמותר לדרוש כל היום מיירי ברבים צריכין לו ומאן דאסר מיירי באין רבים צריכין לו וכ"כ הטור סי' שפ"ד לחלק בהכי ע"ש ואח"כ מצאתי בס' תה"א בדף נ"ט ע"ב שהביא הלכה זו וכתב בהדיא כמ"ש דסיפא מיירי ברבים צריכין לו ואפילו בהלכות אחרות דורש ורישא דקתני אינו שואל אבל משיב בהלכות אבלים וכן בכל אדם עכ"ל:

הלכה יא

רש"א בראשונה ובשניה כו'. ר"ל בראשונה ובשניה אינו צריך לומר שאינו נכנס לבהכ"נ שהרי אחרים באין אצלו לנחמו. ובגמ' דמו"ק דף כ"ג איתא בהדיא הכי בשם ר"י לא הוצרכו לומר שבת ראשונה לא יצא מפתח ביתו שהרי הכל נכנסין לביתו לנחמו ופרש"י שודאי לא יצא מפתח ביתו אלא שניה אינו יוצא מפתח ביתו שלישית יוצא ואינו יושב במקומו כו' עכ"ל. ונראה דהכי צ"ל נמי הכא רש"א בראשונה אחרים באין אצלו ומנחמו אלא שניה היא כראשונה ר"ל שאינו יוצא מפתח ביתו שלישית היא כשניה שיוצא ואינו יושב במקומו רביעית [היא כשלישית] יושב במקומו ואינו מדבר חמישית שוה לכל אדם. אבל הא דקתני הכא בראשונה ובשניה אחרים באים לנחמו א"א להעמידה דהא בשניה אין אחרים באים אצלו לנחמו אלא וודאי דכצ"ל כמ"ש וזהו מסכים לגירסת הש"ס:

ר"מ אומר בראשונה כו'. ר"מ פליג אר"ש בשלישית וברביעית דלר"ש בשלישית אינו יושב במקומו ולר"מ יושב במקומו ופליג נמי ברביעית דלר"ש אינו מדבר ולר"מ שוה לכל אדם ברביעית אמנם בגמ' לא הוזכר כלל דעת ר"מ ומצאתי בירושלמי דמ"ק ממש כמ"ש וע"ש:

הלכה יג

חכם שמת כו'. מכאן עד סוף הלכה זו יש איזה טעיות. אכן הגי' יותר נכונה במ"ק דף כ"ב וז"ל ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל פרש"י אותן שרגילין ללמוד תורה מפיו. אב"ד שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטילין ונכנסין לבהכ"נ ומשנין את מקומן כו' נשיא שמת כל בתי מדרשות בטילין ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין פרש"י וקורין שבעה בס"ת דאין מתפללין יחד בבית הכנסת אלא כל אהד מתפלל בביתו ר"י בן קרחה אומר לא שילכו ויטיילו בשוק אלא יושבין ודומין כו' עכ"ל הגמ' וכצ"ל כאן:

הלכה יד

צריך לשאול. אם צריך לשאול שום דבר מתחילין בהלכות אבלים וחותמים בהלכות אבלים:

רחב"ג אומר. כצ"ל אמרו עליו על רחב"ג שהיה אומר הגדה בבית האבל וכ"ה במ"ק דף כ"ג ונראה דדוקא בשבת מתיר רחב"ג לומר הגדה בבית האבל וכן מוכח מדברי הב"י בסי' שד"מ על הא דכתב הרמב"ן שאין אומרים הגדה בבית האבל אפי' בשבת וכתב הב"י והיינו כת"ק דרחב"ג משמע דרחב"ג אינו מתיר רק בשבת:

נותנין שלום. ר"ל בשבת היו נותנין שלום לאבלים בכניסתם וביציאתם וכ"ה בירושלמי ונראה דמזה הוי ראיה לדברי רחב"ג דמתיר לומר הגדה בשבת לפי שאין אבל בשבת:

פרק יא

הלכה א

עיר שמתו בה שני מתים כו'. חסר כאן בבא א' ומצאתי הלכה זו בתה"א להרמב"ן ז"ל דף ל"ד ע"ד בזה הלשון עיר שמתו בה שני מתים מוציאין את הראשון ואח"כ מוציאין את השני. אם היו מלינין הראשון מוציאין את השני מפני שאמרו כל המלין את מתו ה"ז מנוולו עכ"ל. פי' אם היו מלינין הראשון לכבודו כגון להביא ארון ותכריכין כדקתני לקמן דבענין זה מותר להלין מתו משו"ה מוציאין השני תחלה וכ"כ הטור סי' שנ"ד בשס אבל רבתי וכצ"ל הכא כמ"ש:

שניהם ע"ה מוציאין את הראשון. היינו אותו שמת ראשון מוציאין תחלה:

הלכה ב

ואין מניחין את האשה כו'. מתני' במ"ק דף כ"ז אין מניחין המטה ברחוב. פי' בחולו של מועד שלא להרגיל את ההספד ולא של נשים לעולם מפני הכבוד. פרש"י לפי ששופעת זיבה. והיינו קרובה לניוול דקתני הכא וכ"כ הטור סי' שנ"ה:

בחבר עיר. כלשון הזה הביא הטור סי' שנ"ה והרבה פירושים נאמרו בפירוש חבר עיר והנכון לדעתי מה שכתב הפרישה שם וז"ל בערוך ערך חבר מביא כמה מקומות שכתב שם חבר עיר ופי' שהוא גדול בעיר אשר יועדו אליו כל הזקנים שנאמר כל אלה חברו כו'. פי' אחר ציבור מקום שמחברין בני העיר להתפלל בו ע"כ וע"ד זה יש לפרש כאן שהיה מנהגן לברך ברחובה של עיר כדלקמן סימן שע"ו וקורין אותה חבר עיר לפי שע"י גדול העיר נתקבצו כולם במקום שהוא עומד שם לפי שכולם נגררים אחריו ולכן קורין הקיבוץ ע"י עכ"ל. והשתא קאמר הכא שאין עולין בחבר עיר על האשה שאין כבוד לגדול העיר לעלות בשביל האשה וכ"פ הש"ך שם וכתב הט"ז אבל פשיטא שכל שארי דברים עושין לאשה כמו לאיש:

רי"א אם יש לה בנים קטנים. כצ"ל אם יש לה בנים קטנים עולין בחבר עיר על האשה. אכן הרמב"ן הביא הלכה זו ולא הביא דברי ר' יהודה אלא בסיפא גבי הבראה. אבל נראה דלק"מ על גי' דהכא כיון דעיקר טעמא הוא שאין כבודו של גדול לעלות בשביל אשה אבל ביש לה בנים קטנים לא שייך טעם זה וכן נראה מדברי המרדכי הביאו הב"י סי' שע"ח וז"ל וכתב עוד שם דטעמא דאין מברין על האשה משום הרגל עבירה וכן מהאי

טעמא לאחר שנקבר המת שרגילין ללוות האבל לביתו היכא דליכא אבילים אלא נשים אין ללוותם עכ"ל משמע דוקא כשאין שם אלא נשים לבד אבל ביש שם בנים קטנים מותר והיינו כדעת ר"י דהכא. וצ"ל דס"ל למרדכי דר"י לא פליג על הת"ק אלא לפרושי דברי ת"ק אתא וכמ"ש הב"י בסי' שע"ח גבי הבראה דאל"כ הא קי"ל הלכתא כת"ק:

ואין מברין על האשה. כתב הרא"ש דוקא אנשים אין מברין מפני הרגל עבירה אבל פשיטא שהנשים מברין אותה וכ"כ הב"י בשמו סי' שע"ח:

רי"א אם יש לה בנים קטנים מברין עמהן. כתב הב"י דר"י לא פליג אלא לפרש מלתא דת"ק אבל המרדכי כתב דר"י פליג ואין כן ההלכה. וכן נראה מדברי הש"ע דס"ל דר"י פליג מדלא הביא החילוק של בנים קטנים אע"כ דס"ל דר"י פליג את"ק והלכה כת"ק:

הלכה ג

אע"פ שאמרו אין מנחמין כו'. הרמב"ן בתה"א דף ל"ד הביא ברייתא זו וגרס ואין מנחמין שני אבלים כאחת וכ"כ הטור סי' שנ"ד וכתב הב"י וז"ל נראה דהיינו לומר דמשום שהיה נראה שינחמו לב' אבלים אלו כאחד קמ"ל דלא אא"כ כבודן שוה אבל אם אין כבודן שוה מנחמין את זה וחוזרין ומנחמין את חבירו או יחלקו לשני כתות כת זו מנחמת לזה וכת שניה לשני עכ"ל. והפרישה כתב ליישב גי' דהכא דגרס אע"פ שאין מנחמין כו' וז"ל הפרישה והכי פי' אע"פ שאין מנחמין שני אבלים כאחד אא"כ אין כבודן וקילוסן שוה מ"מ אמרינן שאין מוציאין שניהם כאחד אלא זא"ז ואח"כ אם קילוסן וכבודן שוה מנחמין שניהם כאחד ואם אינן שוה מנחמין זא"ז או יחלקו לשני כתות עכ"ל בסי' שנ"ד:

הלכה ה

משום איבה. שלא יאמר כל אחד אני הולך לקלס לזו ואתה תלך זו וא"כ יהא איבה משו"ה אין מוליכין שתי כלות בעיר אחת ונראה דרשב"א לא פליג אלא בכלה לפי שאפשר לכנוס אחת היום לחופה ואחת למחר אבל בשני הספידין לא פליג רשב"א:

הלכה ו

שהיו מקלסין ובאין. פי' שהיו פוגעין זה בזה ונקט לישנא דקילוס משום כלה ובמסכת כתובות דף י"ז ע"א איתא בהדיא הכי. ח"ר מעבירין המת מלפני הכלה פרש"י כשכלה יוצאה מבית אביה לבית חתנותה ונושאי מת יוצאין ובזו ובזו אוכלסין הרבה ואין רוצין להתערב מעבירין את המת דרך אחרת. וכ"כ הטור סי' ש"ס וכתב עוד שם וה"ה נמי להקדים שאם אין בעיר כדי לזה וכדי לזה מקדימין ומכניסין הכלה לחופה ואח"כ קוברין המת והקשה הרמב"ן הביאו הב"י בסי' ש"ס וז"ל ואי קשיא לי' הא דתניא באבל רבתי (והוא לקמן פרק י"ב) בית האבל ובית המשתה בית האבל קודם ההיא לאו בשעת

הכנסת כלה לחופה אלא כל ז' דהבראת האבל קודם לאכילת בית כמשתה וע"ש בב"י שהביא יותר מדברי הרמב"ן ז"ל:

אגריפס המלך כו'. בכתובות דף י"ז הקשו בגמרא ע"ז מדקתני ושבחוהו חכמים אלמא דשפיר עביד והא א"ר אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול דאמר מר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ומשני הש"ס פרשת דרכים הוי פרש"י ולא ניכר שעבר מלפניה אלא כאילו הוא צריך לפנות לאותו הדרך:

הלכה ז

אין מבטלין ת"ת כו'. במסכת כתובות דף י"ז איתא להיפוך ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה. אבל באמת לק"מ דהא איתא שם בד"א כשאין עמו כל צרכו אבל יש עמו כ"צ אין מבטלין וא"כ י"ל דהכא מיירי בשיש עמו כ"צ ומש"ה אין מבטלין ועפ"ז י"ל דאבא שאול ל"פ את"ק אלא הא דאמר אבא שאול המעשה קודם לתלמוד מייד בשאין עמה כ"צ. וכ"נ להדיא מדברי הטור סי' שס"א שהביא לשון הירושלמי וז"ל ר' אבהו שלח לר' חנניא בריה לטבריא. פי' ללמוד אמרו לו גומל חסד הוא פי' שגומל חסד למתים ללוותם. שלח לו המבלי אין קברים בקסרין שלחתיך לטבריא נמנו וגמרו בעליית בית ארם בלוד התלמוד קודם למעשה רבנן דקיסרן אמרין הד"ד כשיש שם מי שעשה מעשה אבל אין שם מי שעשה מעשה המעשה קודם לתלמוד וכתב הטור והיינו מה שמחלק בגמרא דידן בין אם יש שם כ"צ או לא עכ"ל:

הלכה ח

מקרובי בעלה. משמע דאפי' על שאר קרובי בעלה נמי חייבת לנהוג אבילות ובמ"ק איתא בהדיא גבי מיהו שמת חמיו וחמותו לא אמרו אלא חמיו וחמותו אבל על שאר קרובי אשתו אינו נוהג עמה אבילות. מיהו זה יש ליישב כמ"ש הרמב"ן בספר תה"א דף מ"ו ע"א דדוקא מפני כבוד אשתו אינו נוהג אלא בחמיו וחמותו אבל מסגי כבוד בעלה חייבת להתאבל על כל קרובי בעלה וע"ש שהוכיח כן מלי' הש"ס אע"ג דגבי אשתו קתני נמי חמיה או חמותה איידי דתני גבי דידיה חמיו וחמותו דהוי דוקא קתני נמי גבי דידה חמיה וחמותה וא"כ לק"מ הכא על הרישא דברייתא אלא בסיפא קשיא דקתני הכא אף הוא שמת חמיו או א' מקרובי אשתו וזהו ודאי נגד סוגית הש"ס דמ"ק. מיהו גם בזה לק"מ די"ל בסיפא כמ"ש הרמב"ן שם וז"ל ברישא דוקא קתני דבכל קרובי בעלה נוהגת עמו אבילות וסיפא דקתני קרובי אשתו לומר דבכל קרובים שלה אינו כופה וכי קתני נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת עמו אמת חמיו בלבד ולצדדין קתני עכ"ל וסיים שם

הרמב"ן ותהא זאת הברייתא סיוע לדעת המחמירין באבלות אשה על קרובים שלו וכ"מ מירושלמי וע"ש יותר ובטור סי' שע"ד [ועי' בהגר"א יו"ד סי' שע"ד ס"ק ז']. ועפ"ז אין כאן סתירה מברייתא זו על סוגיא דמ"ק שהבאתי:

הלכה ט

כיבוד הבית כו'. הכי איתא במ"ק דף כ"ז ת"ר מכבדין ומרביצין בבית האבל ומדיחין קערות וכוסות וצלוחית וקיתונית בבית האבל:

דרגש המקפת. לשון המקפת לא מצאתי לא בגמ' ולא בפוסקים אלא הכי איתא במ"ק דף כ"ז דרגש א"צ לכפותו אלא זוקפו רשב"ג אומר מתיר את קרביטיו והוא נופל מאליו ופי' הטור סי' שפ"ז דרגש היא מטה שאינה סרוגה בחבלים אלא של עור שקושרין אותה ברצועות בארוכות המטה א"צ כפייה אלא מתיר הרצועות שהעור קשור בהן והוא נופל לארץ. ונראה הא דקתני דרגש המקפח פירושו שמוקף ברצועות כמ"ש הטור ויותר נראה שט"ס הוא וכצ"ל דרגש נזקפת ואינה נכפפת [וכ"ה בירושלמי פ"ג דברכות ופ"ג דמ"ק]:

קלמנטרין שלה. היינו קרביעין דקאמר רשב"ג בגמרא:

הלכה יא

היו חמשה בתים כו'. לאו אחמשה אחין קאי דא"כ היינו הך אלא מלתא באפי' נפשיה היא מי שהוא אבל ויש לו חמשה בתים וכצ"ל היו לו חמשה בתים בזמן שמשתמש בכולן כופה בתוך כולן ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד וכ"כ הטור סימן שפ"ז וכ"מ שם דלאו אחמשה אחין קאי דעור מביא תחלה היו לו ה' בתים ואח"כ מביא הדין של ה' אחין:

הלכה יב

הדר באכסניא כו'. כלשון הזה כתב הרא"ש והטור ולא ראיתי בשום פוסק טעם על זה וני"ל ע"ס מה דאיתא בירושלמי והביאו הטור פונדק אינו כופה שלא יאמרו חרש הוא פי' מכשף ופונדק היינו מקום שרבים באים שם ואכסניא היינו מקום שאין שם אלא אורח א' ועשו"ה כשלבו גס בו וא"כ לא חיישי שיאמר עליו חרש הוא משו"ה כופה אבל כשאין לבו גס בו חיישי שיאמרו חרש הוא ומשו"ה אינו כופה כמו בפונדק:

הלכה יג

אם יכיל לעשאן כו'. האי עשאן פירושו לשון כפיי' אם יכוג לכופה לאחרים שיתרצו בכך להיות כופה חייב לכפות כו' אבל קשה דהיינו פונדק אכן כיון דלא תני הכא פונדק נקט האי דינא. ובטור שהביא פונדק לא הביא הך דינא כיון דתרוייהו חדא היא:

הלכה יד

כופה אדם כו'. כל זה הביא הרמב"ן והטור והטעם כתב הטור וז"ל שאין טעם הכפייה כדי שיצטער שנאמר שאם ישן על הארץ או ע"ג המטה או על חבלי המטה בלא מצע והיא זקופה שיצא אלא טעמא כדקתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הנתים יהפכו הכל מטותיהן עליה הלכך אם מצטער עצמו וישן ע"ג קרקע והמטה היא זקופה לא יצא אבל אם הפכה אע"פ שאינו ישן עליה יצא עכ"ל:

הלכה טז

הישן ע"ג ספסל כו'. ט"ס הוא וכצ"ל הישן ע'ג המטה ע"ג אודיינא חייב בכפיית המטה וכ"ה במ"ק דף כ"א ודף כ"ז. ופירושו שישן ע"ג חבלי המטה ואודיינא פרש"י היא מכתשת גדולה והרא"ש פי' כיסוי הבור לא יצא וחייב בכפיית המטה כדלעיל אלא ברישא אשמעי' אם המטה כפופה מותר לישן עליה אפי' אם היה גבוה מן הארץ או שיש מצעות על המטה ובסיפא אשמעי' אם המטה אינה כפופה אפי' אם הוא שוכב ע"ג קרקע או בשום ענין של צער אינו יוצא:

אינו כופה את המטה ואינו יושב על הספסל. פי' שאינו רוצה לישב ע"ג הספסל וגם אינו רוצה לכפות המטה אין שומעין לו. והרמב"ן גורס הכי אינו כופה את המטה (אלא יושב) [והריני ישן] ע"ג הספסל אין שומעין לו:

הלכה יז

פעמים ו' כו'. כדמפרש ואזיל מת בין השמשות ששה. לאו דוקא אלא סמוך לבהשמ"ש ונקבר באותו יום וכבר נהג אבילות קצת מן היום וכשבא לביתו כבר הוא לילה וא"כ כל יום הראשון של אבילות לא נהג כפיית המטה ואינו רק ששה ימים. אבל קשה לי האיך תלי' בבה"ש דהא כל אבילות אינו נוהג כפיית המטה רק ו' ימים [וכ"מ מדקתני ולא יותר] כיון דבשבת אינו חייב בכפיית המטה כדאיתא במ"ק דף כ"ז וכ"כ הטור סי' ת' ואין ז'' בלא שבת וא"כ אינו נוהג כפיית המטה רק ששה ימים. וביותר קשה דקתני בסיפא י"ט לאחר שבת כפיית המטה ארבעה ת"ל דאינו נוהג כלל כפיית המטה דהא הרגל מבטל שבעה כדאיתא במ"ק דף כ"ד קבר מתו שעה אחת קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שבעה והכי קי"ל בשו"ע א"ח וי"ד ומיהו זה יש ליישב דבמתני' דמ"ק תנן הקובר מתו ג'' קודם לרגל בעלה ממנו גזירת שבעה וכן קתני לעיל פ"ז ממס' זו וכבר כתבתי לעיל הכל באריכות וא"כ י"ל דהך ברייתא ס"ל נמי דבעי' ג'' קודם לרגל ומשו"ה אם מת ע"ש בה"ש וביום א' הוא יו"ט לא עברו רק ב'' מהאבילות ולא בטלו גזירת שבעה יחייב לנהוג אבילות ד'' אחר יו"ט ומשו"ה כפיית המטה ד' אבל קושיא ראשונה במ"ע. ונ"ל

שכצ"ל הא כיצד כדרכו ששה מת בה"ש של ע"ש ה' וה"ה בשאר בה"ש אלא משום סיפא דיו"ט לאחר שבת נקט בה"ש של ע"ש כנלע"ד ליישב ולא ראיתי בשום פוסק שהביא הלכה זו:

הלכה יח

אמר כפה את המטות. כצ"ל אמר להם ר"א יכפו את המטות וכ"ה בגמרא דף כ"ז דר"א אזיל לשיטתו דס"ל משיצא המת מפתח הבית חייב לכפה המטות ור"י אזיל נמי לשיטתו:

פרק יב

הלכה א

יום שמועה. לקמן מפרש מהו יום שמועה שהוא כיום קבורה ופליגא ביה תנאי. אלו ואלו. פי' יום שמועה והמלקט עצמות לא אוכלין קדשים אם כהן הוא אינו אוכל בקדשים באותו יום לבד לפי שהיא כאונן וכ"כ הב"י סי' ת"ג:

הלכה ב

שמועה קרובה בתוך ל'. תנא והדר מפרש איזהו שמועה קרובה כששמע בתוך ל' נוהג שבעה ושלשים. ותיבת שלשה ע"ס הוא:

יתר מכן. פי' כששמע לאחר ל' אינו נוהג אלא יום א' ובמ"ק דף כ' קתני הכי בהדיא איזהו שמועה קרובה בתוך ל' רחוקה לאחר ל' ור"ע סבר דכל יב"ח הוי שמועה קרובה. אכן בגמ' איהא בשם ר"ע כדברי ר"א דהכא:

מעשה שמת כו'. מייתי הך לראיה לדברי חכמים שאפי' שמועה רחוקה נוהג ז' ול':

הלכה ג

כל שקורעין כו'. ר"ל דליקוט עצמות שייך בכל הקרובים ולא על אביו בלבד ומשו"ה קתני כל שקורעין עליו בשעת מיתתו חייב לקרוע בשעת ליקוט עצמות שלו וכ"כ הטור בסימן ת"ג ל"ד בליקוט עצמות אביו חייב להתאבל אלא על כל הקרובים מתאבל יום ליקוט עצמותיהן:

הלכה ד

אלא עם חשכה כו'. מכאן עד אין עומדין נדפס הכל בשיבוש ומהופך והגי' נכונה היא כמ"ש הטור סי' ת"יג וז"ל היה עומד ומלקט וחשיכה לו מותר ביום שלאחריו לפיכך אין מלקטין אותן סמוך לחשיכה וכ"כ הרא"ש בשם אבל רבתי וכתב הב"י הטעם שלא

ילקטן סמוך לחשיכה כיון דאם לקטן סמוך לחשכה אינו מתאבל למהר נמצא שלא התאבל כלל על ליקוט עצמות אביו:

אין עומדין עליהן בשורה. ר"ל על ליקוט עצמות אין עומדין עליהן בשורה וא"א עליהן ברכת אבלים ותנחומי אבלים אבל אומרין עליהן תנחומין לעצמן ר"ל שמספר בשבחו של מת לפי מה שהוא וכ"מ מלי הטור:

אין עומדין עליהן. בטור גרם אין מברין עליהן בחבר עיר אבל מברין עליהן לעצמו והב"י והפרישה כתבו במקום שכתוב לעצמו צ"ל בתוך ביתו והיינו הגי' דהכא ר"ל שאין מברין עליהן בצבור כמו נשאר אבלים אלא מברם בתוך ביתו:

היו סובבין מטות כפיות. אם היה יושכין משחשיכה ע"ג מטות כפיות אינו רשאי לזוקפן אע"פ שאין חייב להתאבל משהשיכה על ליקוט עצמות אפ"ה אם היו כפיות אינו זוקפן:

הלכה ה

לשבוע הבן. פי' פדיון הבן ובסנהדרין פרש"י שבוע הבן זהו מילה ונקרא שבוע הבן לפי שהיא אחר שבוע א':

לבית האבל ולבית המשתה בית המשתה קודם. אע"ג דכל הפוסקים הביאו בשם אבל רבתי בית האבל קודם והכא קתני בהמ"ש קודם וכיב הרמב"ן בספר תה"א בשם אבל רבתי דבית האבל קודם ומזה נתקשה לו על הא דתני לעיל דהכנסת כלה קודם לאבל. ונראה דכוונת הפוסקים היא על הא דקתני לקמן אבל חסידים הראשונים היו מקדימין לבית האבל אבל סתמא דהך ברייתא סברי בהמ"ש קודם דכבוד חיים קודם לכבוד המתים ועי' בטור סי' ש"ס:

הלכה ו

ונפסקו מגידין עצמן. כצ"ל ונפסקו הגידין מעצמן וכ"ה לשון הטור סי' ת"ג:

הלכה ז

חוץ מעצמות אביו ואמו. פי' עצמות אביו ואמו לא ילקט הוא עצמו בידיו אלא אחרים ילקטו לו ור"ע ס"ל כיון שליקוט עצמות אינו רק לאחר שיכלה הבשר ואז אין הנורה ניכרת ואין בזה משום ביזוי אביו ואמו ומשו"ה מושר ללקטן בידיו:

הלכה ח

אפיקריסין. הטור כתב (אפקרסן) [אסרסקל] ולפי הענין נראה שהוא מין סל שנותנין העצמות לתוכן אבל הפרישה כתב שהוא מין בגד ולפירושו נראה יותר שגיסי' אסיקרשין כדאיתא לעיל אפיקרסין אינו מעכב הקריעה וכן לקמן במס' דרך ארן קחשיב אפקרסין בכלל המלבושים והוא סודר שעל ראשו או בגד התחתון:

ר"י בן נורי כו'. הגי' דהכא משובשת וכצ"ל סוף האפרקסין להתעכל וסוף העצמות להתערב אלא מלקטין ונותנין בארזים וכ"כ הטור. פירוש אם נותנין לתוך אפקרסין הלא סוף אפקרסין להתעכל ונמצא עצמות ב' מתים מעורבין אלא נותנין אותו בארונות של ארזים:

הלכה ט

שהיין מטרף. ר"ל שהיין מאבדן ואסור לעשות כן:

מפני שמברכין כו'. ר"ל שראוי לברך עליהן בשפת סיכה ונמצא מאבד המשקין ומשו"ה אסור לזלף עליהן לא יין ולא שמן:

חפירין יבשין. צרורות אדמה:

אר"א בר צדוק כו'. יש בהלכה זו כמה טעיות אבל הטור הביא ברייתא זו בזה הלשון אר"א ב"צ כך אמר לי אבא בשעת מיתתו בתחלה קברוני בבקעה ולבסוף לקטו עצמותי ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידך שלא יהא בזיון בידך וכן עשיתי לו נכנס יוחנן וליקט ופירש עליהן [את אפרסקל ונכנסתי וקרעתי עליהן ופירשתי עליהן] הסדין וכשם שעשה אבא לאביו כך עשיתי לו עכ"ל הטור וכצ"ל הכא:

הלכה י

האיש מברך ומקשר כו'. אין המדפיס הזה מברך אלא מנאץ. וכצ"ל האיש כורך ומקשר האיש אבל לא האשה והאשׁ כורכת ומקשר לאיש וכ"כ הטור והשו"ע בסי' שנ"ב וכתב הש"ך הטעם שהאיש אין כורך לאשה משום הרהור משא"כ באשה ליכא הרהור כל כך. ונראה דהיינו נמי הטעם שהאיש אינו משמש לאשה בחולי מעיים משום הרהור איל באשה ליכא הרהור כולי האי משו"ה משמשת לאיש בחמ"ע:

הלכה יא

והתירו תכלת מאפלוני. כלומר שיסירו הציצית מטליתו שקוברין בו ועי' במסכת ברכות דף י"ח. בתוס' ד"ה למחר ותוס' נדה סא: דה [אבל] ובראש פרק א"מ סע"ח שמביא ראיה מכאן להסיר הציצית מטליתות של מתים אמנם לבסוף סתר הראיה ופי' בע"א וע"ש ובס' תה"א להרמב"ן ז"ל:

הלכה יב

חוץ מאביו. במס' פסחים נ"א פרש"י הטעם באביו מתוך שרואה ונזכר שמשם יצא ונותן לבו להרהור וכן בחמיו נותן לבו שיצאה אשתו מכאן וברבו פרש"י הטעם שצריך לבייש ממוראו ולכבדו. ובגמרא דשם הוסיף עוד בעל אחותו:

נכנס ומרחיצו. מפני שצריך לו לשמשנו וה"ה ברבו נמי ובפסחים איתא בהדיא הכי גם ברבו. אבל קשה מאי עניינא דהן מלתא להכא. וי"ל בדוחק דקתני לעיל גבי אבא שאול שצוה להניחו תחת מרגלותיו של אביו משו"ה מייתי הך מילתא כאן:

הלכה יג

אין מוציאין את המטה. כצ"ל אין מוציאין את המת במטה אלא אם היה ראשו ורובו קיים וכן הביא הרמב"ן:

קרא עליו הפסוק ונהמת כו'. כצ"ל אביו קרא עליו המקרא הזה ונהמת באחריתך כו' ואמו קראה עליו הפסוק הזה כעס לאביו בן כסיל וממר ליולדתו כו'. והא דמייתי האי מעשה נ"ל שהוא ראיה לדברי ר' יהודה דהא קתני הרגוהו ליסטים וסתם הרג היא סייף משמע שלא היה ראשו שלם ואפ"ה הוציאוהו במטה בכבודו לפי שהיה השדרה והגלגולת שלם והיינו כדברי ר"י:

פרק יג

הלכה א

אם היו אחרים עמו כו' - הלשון אינו מדוקדק דאם יש אחרים עמו למה צריך לסלקם לצד אחר אבל הרא"ש בפ"ק דמ"ק הביא ברייתא זו בלשון אמר וה"ג שם אם היה בספינה מסלקו לצד אחר ויקרא וגי' זו ניחא יותר. וכיוצא בזה איתא במס' ברכות דף י"ד גבי החופר כוך למת ע"ש:

חייב בשבת. דהוי כמו אבילות אם אינו קורא ומשו"ה חייב בשבת:

אם יש תפלתו עליו כו'. בספר קרבן נתנאל כתב הלכה זו וכתב שם שיש ט"ס בהלכה זו וכצ"ל אם היתה חבילתו עליו פטור מפני שזיקת שמירתו עליו ולא זיקת התפלה ופי' הוא ז"ל חבילתו היינו משאוי של עצמות נקרא חבילה ומשו"ה פטור שזיקת החבילה עליו לשמרם. ואם בשביל הנאת עצמו כו'. במס' ברכות דף י"ח גרסינן הכי ואם מתיירא מפני הגנבים או ליסטים מותר. ונראה דגרסינן ואם בשביל הנאת עצמן כלומר בשביל הנאת העצמות:

הלכה ב

כיוצא בו הגונב כו'. בקצת ספרים כל זה אינו וכ"כ דמיותר שאין עניינו לכאן וכבר קתני לעיל נפ"ב ושם פרשתי:

הלכה ג

דרך בזיון. כלומר שהוא בזיון למת ובברכות דף י"ח ע"א גרסינן בהדיא הכי לא יהלך אדם בבה"ק ותפלין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו:

הלכה ד

העושה כוך בקבר. לפי שהיו להן מערות ובתוך המערות היו כוכין הרבה שהיו נותנין הארון לתוכו וזהו דקתני העושה כוך בקבר:

אלא פירש למקום כו'. לכאורה קשיא רישא אסיפא דרישא קתני לא יקרא ולא יתפלל והדר תני פירש למקום טהרה וקורא. אמנם כלשון הזה איתא נמי בברכות דף י"ד ע"ב החופר כוך למת בקבר פטור מק"ש כו' הגיע זמן המקרא עולה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל הא גופה קשיא רישא אמרת פטור וסיפא חייב ל"ק רשא בחד וסיפא בתרי פרש"י דה"ק ואם הם שנים מניח את חבירו חופר והוא עולה ומקיים מצות ק"ש ותפילין ומתפלל וחוזר למלאכה וחבירו יעלה ויניח הטפילין ויקרא ק"ש ומתפלל עכ"ל וא"כ ה"נ י"ל הכי רישא דקתני לא יקרא מיירי בחד וסיפא דקתני פירש למקום טהרה וקורא מיירי בתרי:

הלכה ה

שהיה מקומו שאלו ט"ס הוא וכצ"ל אא"כ יודע שהיה מקומו שאול לו וכ"ה גי' הרמב"ן והטעם דאם היה המקום בשאלה אז לא קנה מקומו ומותר לקברו במקום אחר:

הלכה ו

במכמורת. כצ"ל נותנו במהמורות וכ"ה לשון הירושלמי פ"ק דמ"ק והוא בור עמוקה והוא לשון הפסוק בתהלים ק"מ במהמורות בל יקומו כ"כ בס' ק"נ:

הן באסטן. צ"ל או באסטן והוא כמו דיסקיא שנותנין עצמות לתוכן:

הלכה ז

אין מפנין כו'. כל הלכה זו כתובה בירושלמי [פ"ב] דמ"ק רק התם הגירסא מבוררת קצת יותר וה"ג שם אין מפנין המת והעצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד ולא מקבר בזוי לקבר בזוי ולא מבזוי למכובד ואצ"ל ממכובד לבזוי ובתוך שלו אפילו ממכובד לבזוי שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו ר"ל אם היה נקבר בקבר שאינו שלו ורוצין לקוברו עתה בתוך שלו אפילו ממכובד לבזוי מותר וכ"כ הטור סי' שס"ג:

הלכה ח

רי"א כל הישן עמו בחייו כו'. חסר כאן עיקר דברי ר' יהודה אכן גי' הרמב"ן היא כן תניא באבל רבתי [כ"ה לשון הטור אבל לשון הרמב"ן בתה"א אינו כן ועי' ב"י] אין קוברין ב' מתים זה בצד זה אא"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהן כו' ולא המת בצד עצמות ולא עצמות בצד המת ר' יהודה אומר האיש יקבר עם בתו הקטנה והאשה עם בנה הקטן ועם בן בנה הקטן זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו. ע"כ לשון הרמב"ן וכצ"ל הכא:

הלכה ט

קבר שפינהו מותר בהנאה. נ"ל דגרסי' איפכא קבר שפינהו אסור בהנאה כוך שפינהו מותר בהנאה דקבר היינו קבר בנין שנבנית למעלה על הארץ וא"כ הוי בתלוש ומשו"ה אסור בהנאה אבל כוך היינו מחובר לקרקע ומותר בהנאה והכי מסקי' בפרק נגמר הדין דקרקע עולם אינה נאסרת וכ"כ הטור סי' שס"ד קבר אסור בהנאה ודוקא קבר של בנין אבל קרקע עולם של קבר אינה נאסרת כו' ואיזהו קרקע עולם כגון החופר כוך בסלע שהיא קרקע שלא נתלש ואינה נראה אלא העפר נקרא קרקע עולם עכ"ל והיינו כמ"ש:
קבר שעשאו לשם חי. ר"ל שעשה בחייו קבר שיקברהו לתוכו כשימות מותר בהנאה אבל לשם מת ר"ל שכבר מת אותו האדם שבנאו הקבר בשבילו ודעתו לקוברו עתה באותו קבר אסור בהנאה ועיין בסנהדרין דף מ"ח ע"ב:
המוציא נסרים לבה"ק. כצ"ל המוצא נסרים בבה"ק לא יזיזם ממקומן וכ"ה גי' הרמב"ן והטור סי' שס"ג וכתב הב"י הטעם שחיישי' שמא הוא ארון שפינה ואסור בהנאה משו"ה לא יזיזם ממקומן:

פרק יד

הלכה א

אין מוציאין. במסכת מגילה דף כ"ט מבואר שם הטעם בכל אלו מפני כבודן של מתים:
ולא יטייל שם. בטור גרס ולא יטייל שם לקפנדריא דהיינו לקצר מהלכו הוא דאסור:
ואם בשביל הנאת עצמו כו'. הלשון דחוק אבל בטור גרס הכי ואם ליקטן או שצריך ללקטן לצורך בה"ק כלומר כדי לקבר שם שורפן במקומן והטעם כדי שלא יחשדוהו שלקטן בשביל בהמתו מש"ה שורפן במקומן והא דקתני הכא של גרני לא ידעתי לפרש ובאמת הטור גם הרמב"ן שהביאו הלכה זו לא כתבו ב' תיבות הללו ובלי ספק שהוא טעות המדפיסים ולא ידעתי אופן תיקונן:

הלכה ב

הנחלות כו'. ברוב ספרים גרסי' הכי הנחלות עוברים ממקום למקום ואינו נעקר ונעקרות ממשפחה למשפחה הקבר כו' אבל גי' זו א"א ליישבה ונ"ל שכצ"ל הנחלות עוברים ממקום למקום ונעקרה ממשפחה למשפחה והקבר אין עובר ממקום למקום ואין נעקרת ממשפחה למשפחה וכן תני לקמן המוכר דרך קברו לא עשה ולא כלום ולקמן בע"ה אפרש הטעם:

הלכה ג

קבר גולין כו'. פרושא קמפרש מהו קבר גולין בשעת הדבר ובשעת מלחמה שבני אדם גולין ממקום למקום:

כי נפל אחד. כצ"ל קבר בו נפל אחד מרשות בעלים ה"ז כקבר ישן ר"ל אע"פ שלא קבר בו רק נפל א' והוי כחדש אפ"ה אסור בהנאה כקבר ישן והכי איתא בפרק נ"ה קבר חדש מותר בהנאה קבר בו נפל א' אסור בהנאה.ומצאתי בתשובת ח"י דף רמ"ד ע"ב שהעתיק הלכה זו בזה"ל. קבר חדש נמדד נמכר נחלק ולא קבר ישן יש קבר חדש שהוא כישן ויש קבר ישן שהוא כחדש קבר בו עשרה מתים שלא ברשות בעלים ה"ז קבר חדש נמדד נמכר נחלק נקבר אחד מרשות בעלים ה"ז קבר ישן לא נמכר ולא נמדד ולא נחלק. הרי להדיא כמ"ש אלא שהוא לא גרם כלל קבר בו נפל אחד:

הלכה ד

אין חזקה לקברות. דהוי כמו שנקבר שם שלא ברשות בעלים ומותר לפנותו למקום אחר:

הלכה ה

רי"א היא וכל יוצאי יריכה. ט"ס הוא וכצ"ל רי"א היא ולא יוצאי יריכה וכ"ה גי' הטור ומפרש הטור טעמא דר"י לפי שהיה יורשה ממשפחתה ובניה מתייחסין על משפחת אביהם וגנאי הוא לבני משפחתה לקבר אצלה אבל גם על גי' הטור קשה דקתני מודה ר"י שבניה הרואין אותה בחייה שנקברין אצלה הרי בניה בכלל יוצאי יריכה וא"א לבנים שלא תהא רואין אותה בחייה והאיך קתני ולא יוצאי יריכה. אכן ראיתי שהפרישה בסי' שס"ו נתקשה בזה וכתב הוא דגרסי' הכי היא וכל יוצאי יריכה דברי ר"מ רי"א היא ולא כל יוצאי יריכה וע"ז קתני שפי' ומודה ר"י שבניה שראתה בחייה נקברים עמה במותה ול"פ אלא על שאר יוצאי יריכה:

מודה ר"י שאנינה כו'. ט"ס הוא וכבר כתבתי שצ"ל מודה ר"י שבני' שראתה בחייה נקברין עמה במותה וכ"ה לשון הטור סי' שס"ו:

הלכה ו

אביה אומר תקבר אצלי כו'. בטור סי' שס"ו גרם הכי אביה אומר תקבר אצלי ובעלה אומר תקבר אצלי קוברין אותה אצל בעלה. ואפשר ליישב התם מיירי ביש לה בנים והיא אינה אומרת כלום משו"ה קוברין אותה אצל בעלה וה"נ קתני בסיפא ואם יש לה בנים קוברין אותה אצל בעלה:

הלכה ז

אביה אומר לא תקבר אצלי כו'. כצ"ל אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומר לא תקבר אצלי קוברין אותה אצל בעלה מפני שבעלה חייב בקבורתה וכ"ה לשון הטור סימן שס"ו ומה שכתב כאן במזונותיה ובפירקונה מיותר ובטור נמי ל"ג לה ואפשר שנקט לשון המתני':

מטה. תיבת מטה מיותר וכצ"ל מפני שבעלה חייב במזונותיה ובפירקונה ובקבורתה וחלילים ומקוננת דבכל אלו חייב הבעל כדאיתא בכתובות פרק נערה וכ"כ הרמב"ם פרק י"ד מה"א. ונ"ל שתיבת מטה צ"ל מספד וכ"ה לשון הרמב"ם:

ואם אין בעלה כו'. הלשון מגומגם וכצ"ל ואם אין בעלה מטפל בקבורתה מוציאין ממנו בע"כ וכ"כ הרמב"ם פי"ד מאישות:

הלכה ח

נמצאת כו'. מלתא באפיה נפשיה היא והכי איתא בסנהדרין דף מ"ז נמצאת אתה אומר שלשׁ קברים הן פרש"י חלוקין הן בהלכותיהן קבר הנמצא קבר הידוע קבר המזיק את הרבים עכ"ל הש"ם אלא דהכא מפרש להו מיד והתם תני תחלה הכלל והדר מפרש:

קבר הנמצא כו'. כצ"ל קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה. וה"פ קבר הנמצא שבעל השדה לא צוה לקוברו שם ובגזילה נקבר שם מותר לפנותו שלא קנה מקומו פינהו מקומו טהור פרש"י אע"פ שגזרו טומאה על הקברות אפילו כשנטלו משם אבל ע"ז לא גזרו ובהנאה נמי מותר אע"פ דאיסורא דאורייתא הוא דאין תורת קבר עליו עכ"ל הגמרא ורש"י. ובאמת בירושלמי דנזיר גרסינן כמו הכא דקבר הנמצא מקומו אסור בהנאה אבל כבר הגיה בספר פני משה דצ"ל מקומו מותר בהנאה וכ"ה בתוספתא:

קבר הידוע כו'. בגמרא גרסינן הכי קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה. והטעם פשוט כיון דמדעת בעלה נקבר שם כל דיני קבר עליו:

קבר המוחזק כצ"ל קבר המזיק את הרבים מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ואסור בהנאה פרש"י מפני נזקי רבים שמונח סמוך לדרך ומטמא את המאהילים עליו ניתן

רשות לפנותו פינהו מקומו טהור דלא גזרו עליה מפני הנזק מיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא היא ולא פקע [ודוקא אם קדם הקבר אבל אם קדם הדרך מקומו מותר בהנאה. ירושלמי סוף נזיר וכ"כ בטוש"ע סי' שס"ד]:

הלכה ט

קבר שהקיפתו כו'. בירושלמי סוף נזיר גרסינן הכי קבר שהקיפתו העיר משלש רוחות מפנין אותו משתי רוחות אית תנא מפנין ואית תנא אין מפנין כו' מאן תני מפנין בעשויה כמין גא"ם מאן תני אין מפנין בעשויה כמין ה"א. וה"פ קבר שהקיפתו העיר קברות שמקיף העיר מג' רוחות מפנין אותו מפני הטומאה מ"ד מפנין בעשויה כמין ג"ס יונית ומקיף העיר מב' רוחות מ"ד אין מפנין בעשויה כמין ה"א כמו העיר עצמה נגד ב' רוחותיה מכאן ומכאן דלאו מוקפת מיקרי עכ"ל. וגי' דהכא א"א ליישבה אלא דצ"ל כגירסת הירושלמי או שצ"ל פחות מחמשים צריך לפנות דביותר מני' מותר לכתחלה לעשות קבר סמוך לעיר:

הלכה י

כל הקברות מתפנין. ר"ל כשהיה בתוך העיר מפנין אותו וע"ו השיב ר"ע הלא קבר חולדה היה בירושלים ולא פינהו והשיב מחילה היתה בקברה תחת הקרקע והיתה הטומאה יוצאה דרך מחילה לנחל קדרון משו"ה לא פינהו וכ"ה בירושלמי דנזיר:

הלכה יא

המוכר דרך קברו כו'. והכי תניא במסכת ב"ב וסיים שם באין בני משפחתו וקוברין אותו על כרחו משום פגם משפחה ופירש רשב"ם תקנת חכמים היא שגנאי הוא להם שאין לקרובים מקום קבורה הלכך אמור רבנן לשקול דמי ולהדר:

הלוקח מעמד לחבירו. כצ"ל הלוקח מעמד לחבירו צריך המוכר ליתן לו מקום שיכולין לזרוע ד' קבין:

דרך היחיד. המוכר לחבירו דרך בתוך שדהו צריך ליתן לו ד' אמות כרוחב העגלה וכן כולם וע"ש בב"ב דף צ"ט:

הלכה יב

הרואה אבל כו '. מכאן עד רשב"ג אומר משובשת הגירסא מאד והמדפיסים הרכיבו ב' ברייתות יחד והגי' הנכונה כדאיתא במ"ק דף כ"א ע"ב המוצא חבירו אבל בתוך ל' יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר ל' יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין. ופריך הש"ס מהא דתניא בברייתא אחרת המוצא את חבירו אבל בתוך י"ב חדש מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר י"ב חדש שואל בשלומו ואינו

מדבר עמו תנחומין אבל מדבר עמו מן הצד פרש"י שאומר לו תתנחם ואינו מזכיר לו שם המת אמר ר"מ המוצא את חבירו אבל לאחר י"ב חדש ומדבר עמו תנחומין למה הוא דומה לאדם שנשברה רגלו וחיתה ומצאו רופא וא"ל כלך אצלי שאני שוברו וארפאנו כדי שתדע שסממנין שלי יפין. ומשני הש"ס כאן באביו ובאמו אסור כל י"ב חדש לשאול בשלומו כאן בשאר קרובים אינו אסור אלא בתוך ל' עכ"ל ורצ"ל כאן אבל ג' דהכא א"א ליישבו ולא מצינו בשום פוסק שמחלק בין מדבר עמו תחלה או שואל בשלומו תחלה:

מדבר עמו בשוק כו'. פירוש מדבר עמו תנחומין בשוק אבל לא יכנס לביתו ופרש"י במ"ק דף כ"א הטעם שאינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין מפני חלישה דעת של אשתו אחרונה ושם בברייתא לא קתני תיו י"ב חדש וע"ש בתוספות:

הלכה יג

הכל מעלין כו'. בטור סי' שמ"ח הביא הלכה זו קצת בלשון אחר:

הלכה יד

עשרה כוסות כו'. בכלל תנא עשרה ובפרט קחשיב יותר. אכן הגי' כצ"ל כדאיתא בכתובות דף ח' יז"ל י' כוסות תקנו חכמים בבית האבל ג' קודם אכילה כדי לפתוח בני מעיו ג' בתוך אכילה כדי לשרות אכילה שבמעיו וארבע' לאחר אכילה אחד נגד הזן ואחד נגד ברכת הארץ ואחד נגד בונה ירושלים ואחד כנגד הטוב והמטיב והוסיפו עליהן ארבע אחד נגד חזני העיר ואחד נגד פרנסי העיר ואחד כנגד בית המקדש ואחד כנגד ר"ג התחילו היו שותין משתכרין החזירו הדבר ליושנן ופירש"י כנגד חזני העיר תקנו להם ברכה עליו לפי שהיו שמשי העיר להתעסק במתים ובשאר צרכי צבור. פרנסי העיר שהיו עשירים נותנים ממונם לקבורות עניים. בנגד בהמ"ק תקנו עליו ברכת ניחומים שינחמנו המקום בבניינו מאבלנו שאנו מתאבלים עליו כעל מת. וכנגד ר"ג מפרש שם בגמ' מאי ר"ג דתניא בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו. פירש רש"י שהיו קוברין אותו בכלים יקרים. עד שהיו מניחין אותו ובורחין עד שבא ר"ג ונהג קלות בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן ונהגו כל העם אחריו להוציא בכלי פשתן:

החזירו למקומן. פרש"י שהחזירו כמו שהיה קודם תקנה דהיינו לעשרה אבל הטור כתב בשם הרמב"ן שלא יהא שותין אלא בתוך הסעודה דיין שלאחר הסעודה משכר וע"ש בסימן שע"ח:

הלכה טו

המברך בבית האבל. גם בזה יש כמה טעיות והכי איתא בברכות דף מ"ו ע"ב מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר"ע אומר ברוך דיין האמת טוב ומטיב אין

דיין אמת לא אלא אימא אף טוב ומטיב הרי מוכח דת"ק ס"ל אומרים תרוייהו ור"ע סבר אין אומרים טוב ומטיב:

הלכה טז

הרואה מקום כו'. איידי דתנא לעיל ובכל זאת אנו חייבין להודות לו ולברכו מייתי נמי דהרואה מקום שנעשה נסים לישראל חייב לברך ולהודות ועוד שרוצה לסיים בדבר טוב כדרך כל המסכתות ומשו"ה סיים בהך קרא דהודו להי' כי טוב כי לעולם חסדו: